

SOBOTNA PRILOGA

RDEČI NOETI V REŠILNIH ČOLNIH

N

ajprej je bila lepa bodočnost, oziroma — če sežemo še malo dlje nazaj v korenine »začetka« in uporabimo besede enega izmed redkih slovenskih humoristov — »najprej ni bilo nič, potem so prišli Nemci in nam vzeli vse«, in šele nato se je začela lepa bodočnost. Tista, za katero današnji teoretični branilci (partijski teoretiki) socializma kot družbene oblike in komunizma kot njegove vsebine pravijo, da je prvič v zgodovini delavskemu razredu (menda so misljeni vsi, ki delajo oziroma ustvarjajo novo vrednost) prinesla pravico do oblasti in s tem revolucionarno spremenila svet, v katerem si (so si) ljudje oblast vedno prilascajo zaradi svojega podedovanega družbenega položaja, lastnine, privilegijev...

Delu čast in oblast, je bilo geslo novega obdobja, in vse nove družbene igre so se začele v tem slogu. Celotno delo kart med tistimi, ki bodo na oblasti v imenu vseh (predvsem pa tistih, ki še niso bili sposobni dojeti avantgardnosti partijskih idej in antagonizmov, ki so privedli do najbolj množičnega delavskega upora v zgodovini), se je v tej novi partiji začela v eni sami partiji. Partija je bila namreč vse. Brez nje ni bilo mogoče razglasiti prejšnjih veleposestnikov in kapitalistov, brez nje ni bilo mogoče razdeliti zemlje, brez njenih aktivistov se je zatikalo pri odkupu, pri delitvi živilskih kart, pri zdravilih, učbenikih, gledaliških programih, pesticidih, delovnih haljah, pri delitvi kadrov in ukorov in tako naprej. Marsikomu celo v posteljo ni bilo več mogoče zlezi po starem in brez strahu, da ne bi radovedno oko kakšnega aparatčika opazilo, v kakšnem ideološko nedovoljenem položaju nekateri še vedno ugašajo svečo (parola »socializem je elektrifikacija« namreč takrat v celotni Vzhodni Evropi še ni dajala enakomerno porazdeljenih rezultatov in zato tudi svetlečih idealov o enakih pravicah za vse še ni bilo videti).

Potem je po deset, dvajset — in ponekod tudi po tridesetletnem napornem ustvarjanju in odkrivanju novega, boljšega, lepšega in predvsem pravičnejšega družbenega reda nastopilo obdobje, ko so v vojni porušeni in v notranjih državljanskih bitkah za oblast izmučeni nosilci novega končno začeli loviti tiste, ki so se tudi po vojni razvijali od tam naprej, kjer

je njihov razvoj prekinil vseljudski spopad idej in kapitala. Za trenutek je bilo videti, da bo socializem z velikimi koraki dohitel kapitalizem in da ga bo v enem samem velikem zaletu v kratkem tudi prehitel. Elektrifikacija, industrializacija, avtomobilizacija, ponekod pa tudi (čeprav ideološko nezaželena) znova rojena soc-aristokracija, malomeščanstvo, potrošništvo in hudo nevarna (tudi miselna) liberalizacija, so postali sinonimi vrhunca socializma, pa čeprav smo takrat mislili, da se socializem pravzaprav šele začneja. Toda žal so bili ti trenutki tako kratki kot ta stavek, v katerem so zapisani. Pri vseh tistih, ki so desetletja dolgo odločali o edino pravih smereh družbenega razvoja, se namreč v prvih gmotno (materialno in finančno) normalnih življenjskih razmerah razbohotene neštetne možnosti in na novo odkrite smeri razvoja nikakor niso več ujele z dosedanjimi razdelitvami družbenih vlog. Tisti, ki so razmišljali o novih pravih igrah in trdili, da bi bila bolj demokratična od starih, za nekatere že uhojenih in (predvsem njim) praktičnih poti, so postali žrtve gonje proti liberalizmu, ki da slabi delavsko oblast. In ker časi niso bili več primerni za »metodologijo živilskih kart«, za ekspropriacije drugače mislečih in za politične oblastnike včasih zelo pripravno ograjevanje v svoje (ponekod celo od Vzhoda ločene) vrtičke, se je začela agonija. Duhovna, moralna, idejna, razvojna, znanstvena... Tista gospodarska, s katero se v obdobju novega idejnega čistunstva nihče ni imel časa ukvarjati, se je seveda zaradi napačno postavljenih temeljev začela že veliko prej, le da v obdobju ugodne klime na svetovnem finančnem trgu in zaradi velikih vsot poceni denarja, ki je začel dotekati tudi v še vedno fevdalno zaostala in napačno organizirana socialistična gospodarstva, tega nismo takoj opazili. Problemi so se začeli kopičiti, pa naj so stari govorniki še tako prepričljivo govorili le o prehodnih težavah ob vstopu v novo fazo »boga-tega socializma«.

Po približno desetletju praznih obljub se je najprej zataknilo v Sovjetski zvezi, kjer je prvi človek nove generacije (ne brez simbolične) nasledil serijo umirajočih starih ideologov in kozmetičnih popravljalcev socializma

in le prinesel nekaj novega. Nikomur sicer ni bilo takoj jasno, kaj je to novo, a vendar je bilo dovolj za občutek, da se ruski tanki ne bodo več takoj pravoverni zapodili nad vsako »socialistično pomlad«. Rehabilitirana je bila tista iz leta 1948 in kmalu za njo tudi ona iz leta 1968, prekopal so nekaj »starih grešnikov«, prebarvali nekaj »belih lis« in že je dokončno počilo na Poljskem. Bil je to prvi tudi uradno priznani gospodarski in takoj za tem tudi ideološki zlom realnega socializma in prva velika luknja, skozi katero je voda na vso moč začela vdirati v trhlje, nikoli obnovljeno, a vendar (po mnenju njenih krmarjev) še vedno edino odrešilno barko rdečih Noetov.

In zdaj smo tu, kjer smo. Kako preprosto, četudi subjektivno obarvano in namerno poenostavljeno je mogoče gledati na polpreteklo zgodovino, v kateri so se kot v neponovljivo lepi igri narave in njenih zakonov znašli hkrati na istem vulkanskem vrhu dogmatični in v stare ideje zaverovani nosilci novega, ki se potapljajo s svojo ladjo vred, konservativni (tako smo jih vsaj poimenovali) nosilci napredka, ki se zavedajo, da je edina naravna revolucija permanentna evolucija, in narava, ki je človeka kot najvišje družbeno organizirano bitje (vse njegovi nesposobnosti navkljub) vendarle obdarila s tistimi zakonitostmi, ki mu iz stoletja v stoletje tudi kot posamezniku vendarle prinašajo vse več pravic in svoboščin.

Tisti, ki tega naravnega zakona niso bili pripravljeni priznati in ki so desetletja dolgo verjeli (nekateri še verjamejo?) v sistem komandnega socializma, danes sicer lahko pojasnjujejo, da za napačna in z naravnimi zakoni sprta »povelja« niso krivi ljudje. Do tukaj imajo prav. Ljudje so se pač pokoravali ukazom in skupaj s tistimi, ki so jim obljubljali več, kot pa so dejansko zmogli, naselili na čerch zgodovine. Deloma zato, ker je bil celoten sistem zasnovan tako, da je bilo »nesposornim in v revoluciji prekaljenim« voditeljem treba verjeti (in nekateri so jim res verjeli), predvsem pa zato, ker drugače misleči niso imeli niti pravice veta.

Obešanje v socializem verujočih ali neverujo-

čih posameznikov ali njihovo separiranje (diferenciacija) na krive in ne krive je ob upoštevanju tega dejstva torej prav tako nesmiselno kot obešanje kapitanov. Ti se morajo pač v trenutkih brodoloma, ko je potnikom dovoljeno reševanje, sami po svoji vesti odločiti, ali se bodo potopili s svojimi napačnimi idejami vred ali ne. Tudi to je del nepisanih naravnih zakonitosti. Za vsako ceno je treba onemogočiti le tiste trdovratne, mokre in že neštokrat potopljene poveljnike, ki menijo, da je mogoče probleme že spet rešiti z enostavnim poveljem »na levo krog«, pet korakov nazaj, nato pa po starem spet v novo plitvino. Že na poljskem primeru se je namreč v desetih letih poljske družbene in gospodarske drame pokazalo, da tako enostavno ne gre več, da so vzroki v sistemu samem in da so napačni ljudje pač zgradili ladjo po napačnih načrtih, saj s sedanjo monolitno in zgolj na povelja navajeno posadko očitno ni sposot. »Lutni ne pod sovjetsko ne pod poljsko, mađarsko, kitajsko, romunsko...« zastavo. Poljak, v poveljniškega modificirani komandni socializem z generalom Jaruzelskim na čelu celo preusili na svoji koži — in se na koncu odločili, da »z«-dijo povsem nov politični sistem. Mađžari so, poučeni s poljskimi izkušnjami, sklenili preskočiti desetletno konfliktno obdobje. Med poljsko in kitajsko inčino so se prav ta teden dokončno odločili za prenovno. Pri tem so vsem dosedanjim ekskluzivnim nosilec politične moči in vpliva dovolili skok v rešilne čolne, kar je brez dvoma prvi primer nenasilnih korenitih družbenih sprememb v zgodovini. Slovenci smo, po vsem kar se je zgodilo v zadnjem času, obdržali korak s svojimi vzhodnimi sosedi in se poučeni z izkušnjami ne tako davne revolucije prav tako odločili opreti na dosežane in nove napredne sile. Vzhodni Nemci, Čehoslovaki in še nekateri se počasi prebujajo, in to prebujanje bo po nedavnem moskovskem »odobrilenem« pozdravem telegramu mađžarskim socialistom (stare navade so še vedno železna srca) verjetno še bolj intenzivno.

Povsem negotovo je le še to, kaj bo s takimi poveljnikiškimimi komunisti, ki snujejo kitajskobanski podobne »male reakcionarne antante«, kaj bo z Romuni, ki še vedno koraka-

jo v svoj »levi rokav«, in kaj bo s tistimi našimi (jugoslovanskimi) silami, ki v socialnih in družbeno kaotičnih razmerah vse bolj podobnih prvi revoluciji, zlorablajo bedo in obup množic. Pri tem pa so vzneseno prepričane, da se da ljudi še vedno na povelje spraviti v marš čez na primer slovenske ustavne spremembe in celo čez vse tiste reforme, ki so si pridobile domovinsko pravico celo v nekdanji centrali socializma (novo oblikovanje sovjetske federacije na primer).

V takih negotovih razmerah je gotovo le, da nasilna varianta socializma vodi v nasilje, ker brez nasilja pač ni mogoče ustaviti naravnih procesov, in da je zato treba vsim nenasilnim oblikam spreminjanja kompromitirane družbene ureditve pač odpreti poti. Pri tem pa je treba skrbno paziti, da tistim, ki z občutkom krivde (četudi samo pogojne) skačejo v rešilne čolne, omogočimo rešitev pod istimi pogoji kot vsem ostalim. Med njimi je namreč še vedno veliko dobrih strojnikov, navigatorjev in telegrafistov, ki so sposobni veliko prispevati tudi v novih razmerah drugače organiziranega družbenega »fair play«. Iskanje drugačnega, za izhod iz sedanje družbene krize nujnega konsenza, in brezkompromisno brisanje starih napak, skupaj s starimi uspehi in njihovimi nosilci vred, bi namreč vodilo v novo zgodovinsko napako, ki bi kakšnemu bodočemu slovenskemu humoristu spet dala idejo za domislico, da do leta 1990 ni bilo nič, da so bili potem nekaj časa alternativci in da se je potem spet začela lepa bodočnost, ki pa žal spet ni trajala dolgo.

To pa bi bilo že preveč podobno novi nasilni revoluciji in enkrat že doživetemu brezkompromisnemu masčevanju nad kompromitiranimi nosilci starega. Bilo bi torej nekaj takega, kar se je za ceno vsega tistega, kar imamo danes, že zgodilo in čemur nekateri pravijo revolucija lepih idej brez upoštevanja neuničljivih evolucijskih zakonitosti narave in družbe — skratka utopizem, ki je za ceno lepih idej vedno znova pripravljen rušiti in zidati gradove v oblakih, pa čeprav opeke padajo predvsem po tistih, ki naj bi te gradove le gledali.

Damijan Šturm

VSEBINA PP poštni predal 29

Marko Pečaver, Veso Stojanov

Debatni klub slovenske politike pred razpadom

Tema tedna: Okrogla miza slovenskih političnih organizacij

Milan Balažič

Okrogla miza kot uvod v moderno državo

Zorana Baković

Dalajlama Tenzin Gyatso

Portret tedna

19

Janko Lorenci

Partijski bolnik na robu zdravja

Peter Bekeš o načrtih in prihodnosti ZKS

Veton Surroi

Izgon Avdija Uke iz raja

Po Gdansk in Tiananmenu na Kosovu

20

Sura Dumančić

Imenovati stvari s pravi imenom je enako samomoru

Nijaz Skenderagić, "bosanski Mučevič"

Branko Jokić

Mnogo starega, malo novega

Crna gora eno leto po "revoluciji"

21

Ilija Popit

Malha za polovico bolj prazna

Lolozbe in Jugoslaviji

Zdravljenje jugsoklerozoz

Drago Buvač: Trg delovne sile

Dejan Vodovnik

Makedonija – to je Skopje

Makedonska demografska in urbanistična katastrofa

22

Igor Guzelj

Spomin na damo z lestencem

Partija brez delavskega razreda

Dr. Bogomil Ferfila: Skica slovenskega partijskega ekonomskega programa

23

Slobodan Dukić

Slovinci ali vesoljci?

Tivov Učice pred prihodom slovenskega vlaka

Kijer Venturini

Kijer ne gre državi, pomagajo cigani

Okrogla miza: Prenova starih mestnih jader

24

Vlasta Felc

Ceausescujev duh nad jezerom

Blejska podoba raja z gonom po samouničevanju

Milan Maver

Majhno, skromno, poceni

Trije primeri švedskega vsakdanjika v fotografiji

25

Marjan Sedmak

»Izvoz« disidentov je opesal

Opazovanja v Nemški demokratični republiki

Božo Mašanović

Nepotrebna sramežljivost balkanske neveste

Vstop v Evropo

Tomaž Gerden

Prilika proti imperiju

»Kontrarevolucija« v Litvi

26

Moja Držar-Murko

Največ tvega tišči, ki ne ukrene nič

Pogled z one strani meje

Darijan Kosir

Boljševizem (še) ni izginil.

Po kongresu madžarske partije

27

Drago Medved, Janko Svetina

Apel je v skripih

Pogovor z dekanom ALU

Marijan Zlobec

»Nenemec« v Zahodnem Berlinu

Karajanov naslednik Abbado

Brina Svigelj-Mérat

Iskanje človeških možnosti

Grotowski danes

28

Dragiša Bosković

Hiperinflacija je boljša

Slobodan Rakočević

Prenova »režimskih« socialistov

Jelena Lovrić

Kaj se vrača z Jelačićem?

32

Sporočilo bralcem

Uredniški kolegij je zaradi čedalje večjega zanimanja bralcev za sodelovanje v rubriki PP 29 in upoštevanje priporočilo delegatov Skupščine ČGP Delo z dne 8. maja 1985 sklenil, da prispevki v Poštnem predalu ne smejo biti daljši od dveh tipkanih strani (60 vrstic), v rubriki Prejeli smo pa naj obsegajo do največ tri tipkane strani (90 vrstic). Namen tega je, da bi čim več bralcem omogočili izražati mnenja, stališča, pripombe, ugovore in predloge; zato smo hkrati odmerili še več prostora rubriki PP 29. Avtorji predolghih prispevkov, podpisani s polnim naslovom, pa v skladu s tem prepustijo uredništvu pravico do krajšanja oziroma manjših predelav (strnitve), ne da bi bila tako bistveno okrnjena vsebina njihovega sporočila.

Delo, 7. oktobra

»Babe« v sodobni Šparti

Alenka Puhar nas v prispevku z gornjim naslovom seznaja z nekaterimi »dejstvi«, ki nimajo zveze z zgodovinsko resnico. Avtorica piše: ... Arabci so napadli Izraelce, jih ujeli nepravilne in v nekaj dneh so zmagali ... to ni res. Izrael je dobil oktobrsko vojno kljub začetim uspehom Arabcev. Za razsvetlilne ozadja bi bilo treba povedati nekaj stvari. Yom kipur (dan sprave) je najsvetejši dan v židovskem kalendarju. Takrat se židje postijo, ne delajo ... V Izraelu na ta dan življenje skoraj povsem zamre. Ni časopisov, javnega prometa, televizija in radio ne oddajata, vse ustanove so zaprte. Le ob življenjski nevarnosti lahko pridejo ti verski predpisi iz veljave, zato delajo nujne službe, vendar z minimalnim osebjem. Med te službe spada tudi vojska. Golda Meir (takratna šefinja vlade) piše v svoji knjigi Moj Izrael, da so v dneh pred izbruhom vojne razpravljali o mobilizaciji. Moše Dajan je bil za mobilizacijo zračnih sil in dveh divizij, kajti ... če bi bila mobilizacija popolna, preden bi Arabci napadli, bi dali svetu razlog, da nas razglasijo za agresorja ... Golda Meir se je odločila za mobilizacijo zračnih sil in štirih divizij, vendar je bila zaradi prej opisanih razlogov počasna. Čeprav je bilo jasno, da se vojne ne da preprečiti, je Golda Meir nasprotovala preventivnemu napadu (sicer bi bila vprašljiva pomoč ZDA, ki bi jo lahko Izrael nujno potreboval). Toliko o ozadju. Ze v začetku vojne so Egipčani prešli Sueski prekop in obkolili Bar-Levovo linijo. Na golanski fronti so Sirci uničili izraelske utrdbe in zavzeli del Golana. V sedmih dneh pa so ga Izraelci spet zasedli in prodrli 60 km do Damaska. Torej: poraz Sirije.

Na suezski fronti je general Ariel Sharon (sedaj minister) prepeljal na zahodno obalo dva bataljona. Sheronove enote so kasneje to mostiče še bolj zavarovale, obkolile egipčanske enote in so bili 80 km od Kaira. Torej: poraz Egipta. To so dejstva in ni jasno, kako naj bi iz njih sledilo, da so Arabci zmagali. Mogoče pa se za zmago šteje popolno nespoštovanje ženevske konvencije s strani Arabcev in njihovo nekajmesečno zavračanje, da bi Rdečemu križu dali seznam ujetih Izraelcev?

Mogoče je res, da je militantnost ena od karakterističnih poti židovske države, kot trdi Puharjeva, a kaj drugega preostane državi, ki ima 800 milijonov potencialnih sovražnikov (ki jo obkrožajo), katerih voditelji priznavajo (v zadnjem času smo lahko slišali Gadafija, pa tudi srške politike), da je njihov glavni cilj uničiti Izrael.

Izrael je sodobna, demokratična država, ki ima svojo Silicijev dolino, veliko vlaga v znanje, kar daje ustrezne rezultate. Za tako državo ni ravno ustrezna oznaka »sodobna Šparta«, kar dokazuje tudi ravnanje z ljudmi, ki nočejo služiti vojske. Kaj če bi s tem primerjali naše izkušnje glede zgoraj naštetega?

Marjana Mlakar, Ravne na Koroškem

Delo, 7. oktobra

Odprto pismo predsedstvu CK ZK Slovenije

»Ti marketinško-agitpropovski črni pajki predejo isto črno mrežo črnih neresnic v slovenski in jugoslovanski javnosti. Ne predejo iz svojih možganov, ampak iz enotnih virov.« Tako ste, tov. Vojan Rus, označili nekaj novinarjev, h katerim po vašem mnenju spada tudi »Veliki prenovitelj slovenske zgodovine Dežman«. Skleпам, da s tem Dežmanom merite na mojo malenkost. Vendar, čeprav sem bil med študijem deležen nekaj vašega pouka dialektike, se mi ne posveti, čemu namenjate tolikšno glorio podčelasku pisarju.

Kolikor vem, sem nekaj vaših tez relativiziral in jim očital pristranost v kratki notici ob izidu Usodnih odločitev Franceta Bucarja (Mladina, 27. 1. 1989), drugih svojih grehov zoper vašo »samoupravno usmeritev« pa ne najdem. Zelo koristno za moj strokovni razvoj bi bilo, če mi odkrijete, kako sodelujem pri preji »črne mreže črnih neresnic« in kateri so »enotni viri«, ki me duhovno bratijo z marketinško-agitprop-skimi črnimi pajki«. Za poduk se vam vnaprej zahvaljujem.

Tovariški zdravo!

Jože Dežman, Lesce

Delo, 6. oktobra

Kuliko organizacij zelenih ima dvomilijonska Slovenija?

V prispevku je novinar M. Ekar predstavil razmišljanja dr. Marka Lenardića, predsednika Meščanske stranke zelenih (MSZ) oziroma Ekološkega zbora oziroma Neodvisne zveze zelenih oziroma Zveze zelenih na Slovenskem. Ker so bili tudi Zeleni Slovenije (ZS) predmet pogovora, sem kot njihov predsednik dolžan nekaj pojasnil. Vendar se v skladu z ekološkim, strpnim pogledom na svet ne želim spustiti na raven domnev, polresnic in celo groženj. Pa k »dejstvom« iz pogovora, ki zadevajo zlonameren in poprečen prikaz ZS:

1. Dr. Lenardić izjavlja, da imamo ZS podporo »velikega aparata drugih organizacij, predvsem ZSMS«. Žal ni niti približno

no tako. ZS smo v finančnem minusu, sekretar (naš edini polprofesionalce) je avgusta dobil plačo 170 starih milijonov, člani ZS prispevajo svoj finančni delež k delovanju. »Silna podpora aparata drugih organizacij, predvsem ZSMS«, pa se žal kaže zgolj v omejeni finančni podpori (možnost pošiljanja pošte, razmnoževanja, prostor za sestanke itd.), ki jo RK ZSMS solidarnostno nudi tudi Kmečki zvezi Slovenije. SZDL pa je nesramno gluha za naše prošnje. Tako finančno živovarimo, neenakopravno vstopamo v volilne case. Sicer pa je pred leti tudi dr. M. Lenardić dobival pomoč na RK ZSMS. Zakaj danes ni tako, ve najbolje sam.

2. Meščanska zelena stranka (upam, da je to končno njeno stalno ime) ne želi sodelovati z ZS, ker s tem menda ne bi bilo več jasno, kaj je kdo naredil. Recimo, da je to res pravi razlog za odklanjanje sodelovanja, ki smo ga ZS večkrat ponudili. Menim, da je tako odklonilno stališče v vse bolj zastrupljeni Sloveniji, milo rečeno, civilizacijsko in moralno neodgovorno. Sodelovanje ob konkretnih akcijah seveda ne bi izključevalo tudi po mojem mnenju koristnega tekmovalstva, ki tudi na zelenem pritožbu sicer označuje pluralistično politično podobno demokratične Evrope. Seveda pa ZS ne bomo več »prosilili« za sodelovanje.

3. Zeleni Slovenije se v nasprotju z Meščansko zeleno stranko (MSZ) ne želimo ideološko opredeliti, prav tako pa želimo ohraniti nestrankarsko odprtost in združevanje na osnovi interesa. Degradacijsko stanje Slovenije je preveč krivično, da bi dovoljevalo preživetje ideološko preštevane. Zato so člani in simpatizerji ZS lahko člani drugih zvez, takih novih kot starih. ZS neobremenjeno sodelujemo z vsemi, ki sprejemajo naš program in želijo plodno sodelovati pri konkretnih akcijah. V tem trenutku si skupaj z novimi zvezami prizadevamo za sprejetje proporcionalnega načina volitev v DPZ in uvedbo parlamentarne demokracije. Sele v strankarsko, pluralistično zasnovani družbi lahko ZS zaživimo v svojem nadstrankarskem, interesnem pomenu. Opiranje političnega prostora v Sloveniji pa je mogoče le ob strpnem dialogu. ZS menimo, da je prav ZKS najbolj odgovorna tudi za ekološko katastrofo, zato ji ne bomo dovolili, da se lahkonostno otrese te odgovornosti. Kot moderna evrokomunistična stranka ima tudi ZKS (če bo po morebitnem razrepu obdržala tako ime) svoje mesto na bodočem mavričnem političnem zemljevidu Slovenije. ZS smo naveličani topovnih očitkov o našem »pakiranju« s komunisti in ZSMS. Prav ZSMS je v svinčeni časih pogumno utirala pot naprednim pobudam in demokraciji, zato nas ni sram sodelovanja z njimi. Obenem pa moram osebno skrušeno priznati, da po ustanovitvi ZS nisem bil na pogovoru na CK ZKS in me je dr. Lenardić po lastni izjavi prehitel. Pa mu tega sploh ne štejem v zlo in mu zato ne želim pripisati pakiranja z »rdečimi«. Očitno pa je, da (še) nikogar ne zanima preveč (beri: ne moti preveč), da sem bil po ustanovitvi celo na večerji pri dolgoletnem ekološkem somišljeniku, ki je zdaj predsednik Slovenske demokracije zveze. Oh, ti nesrečna (ne)namerna neobveščenci!

Ideološko neobremenjeno »pakiramo« z vsemi, ki pošteno želijo v praksi preprečiti ekološki kolaps slovenskega prostora. Na volitvah pa želimo nastopiti samostojno. Ozelejeni volilci bodo že znali sami presoditi, ali so nam (ali komu drugemu) pripravljeni zaupati.

Naj končam. MZS in njenemu predsedniku iskreno želim, da se bosta »oblasti (ZK) in njena podaljšana roka (SZDL)« z njimi končno pogovarjali, saj so to v pogovoru, ki jih je imel dr. Lenardić na CK, obljubili (kot je izjavil sam dr. Lenardić). ZS pa si bomo še naprej nenasilno prizadevali za uvedbo parlamentarne političnega sistema, kjer bo mesto za vse, tudi za MZS in njenega predsednika. V skladu z načelom, da ni ekologije brez demokracije. Ta pa je večsmerna, ne le enosmerna. Vsaj zdravim pristajem ekološke paradigme in nenasilja bi to moralo biti jasno.

dr. Dušan Plut, predsednik Zelenih Slovenije

Delo, 23. septembra

Kulturni center v Mariboru naj bi dogradili čimprej

Objavili ste del vznesenih besed predsednika MK ZKS Maribor Fracija Pivca o »velikih spremembah«, ki se pripravljajo v slovenski kulturi in ki jim bo »sledil« tudi Maribor. Po zapisanem v Delu bo v tem sledenju prva dograditev kulturnega centra, novo gledališče, potem bo treba izboljšati še možnosti za delovanje kulture zunaj institucij in skrbeti za boljšo povezanost Maribora s tujino, kot je dobesedno dejal tovarš Pivec, predvsem s sosednjim Gradcem. Zato predsednika mariborskih komunistov sprašujem naslednje:

Prvič: ali voditelji Maribora ob zidanju hiš in ob skrbi za vse drugo, celo za avstrijski Gradec, mislite tudi na domače ljudi, na kulturnike, če nekoliko poenostavim?

Drugič: ker bo tovarš Pivec seveda odgovoril, da je tako in da so kultura predvsem ljudje, prostim, naj poskuša nekako, mogoče s pomočjo kadrovske koordinacije (za nepoučene – to je najpomembnejši organ, ki odloča o ljudeh, čeprav ne dela javno), priti do podatka o tistih Mariborčanih, ki so v širšem smislu sodelovali na področje kulture in so na primer samo v zadnjem desetletju mesto zapustili in šli drugam. Če je deset preveč, lahko tudi za manj. Ne gre za vzroke, teh gotovo ni mogoče najti, saj so kulturniki običajno tako kulturni, da se jim zdi zamalo razlagati, zakaj so odšli, ali pa hočejo raje ohraniti vsaj trohico ponosa in ne razglajati, zakaj so morali ali hoteli iti.

Ne sprašujem kar tako. Mislim se, da sem 1. septembra začel v Ljubljani samo jaz, ker mi predsednik mesine SZDL ni mogel odgovoriti nič dobrega na ponižno vprašanje, ali bi me po desetih letih, kar sem moral z Večera, le rehabilitirati in mi dala kakšno ustrezno službo v Mariboru. Vendar je kot po naključju začela istega dne delati v Ljubljani tudi najbolj obetavna kustosinja mariborske umestnostne galerije. Ne skušam ugotavljati ničesar o njenih razlo-

gih za odhod in naj mi oprosti, da jo sploh omenjam, toda tu srečujem tudi Partlija, ki je imel premajhno izobrazbo za gledališče v Mariboru, vendar dovolj visoko za gledališče v Ljubljani. Po ljubljanskih ulicah hiti Vladimir Gajšek, ki je bil svoj čas nekaj živ simbol mariborskega pesniškega bohemstva. Tu sta oba Potiska in še ta ali oni, ki je živel v Mariboru z nami, potem pa ga iznenada in tiho nenadoma ni bilo več in se nam je to zdelo povsem normalno, čeprav še zdaleč ni normalno, ko je nečesa preveč.

Enako bi seveda lahko vprašal Marjana Žnidarića, ki je s svojimi funkcijami trenutno začel in konec mariborske kulture, toda od njega ne bi mogel pričakovati resnega odgovora. V imenu kadrovske koordinacije bi lahko odgovoril tudi predsednik mesine SZDL, toda ne gre za to, da je on v vseh pogledih »nekriv«. Povod za moje pisanje je bil zapisan v Delu z besedami predsednika MK ZKS in zato je prav, da se obračam nanj.

Janez J. Švajncer, Ljubljana

Delo, 16. septembra

Protest pisateljev v Mariboru

Vladimiru Gajšku na njegovo prigašanje k protestu pisateljev v Mariboru – oziroma mogoče bolj k razpravljanju o reviji Dialogi – nimam namena odgovarjati. Njegova dolga skribomanska strena je polna že prej zapletenih, polna nezanimivih podrobnosti, spričo katerih bi se odgovarjanje se bolj razvleklo. Odgovor si zaslužijo tisti bralci Dela, ki bi jih gajškovo pisanje vendarle utegnilo zmesiti.

1. Ni res, da bi bil Vladimir Gajšek urednik za literaturo revije Dialogi. To si je kar izmislil. Vladimir Gajšek sodi med tiste urednike revije Dialogi, ki so v kategoriji »uredniško neproduktivnih«, kot sem jih poimenoval v intervjuju Miroslava Slane v Večeru 23. januarja. Vladimir Gajšek bi bil najrajši urednik samo zase. Takšnih urednikov revija Dialogi (in tudi nobena druga revija) ne potrebuje.

2. Ni res, da je Maksim Sedej ml. amaterski slikar. Tako kot ni res, da sem jaz lektor in korektor pri biltenu Likovne besede. In podobno.

Je pa res, da se je Gajšek pri Likovnih besedah predstavil kot človek z dvema fakultetama, da je tako pridobil nezasluzeno zaupanje, mesto lektorja in korektorja, česar pa s svojim neresnim delom ni mogel upravičiti. Ker tukaj ne odgovarjam Vladimiru Gajšku, mi tudi njegovih napak ni treba popravljati.

3. Njegova trditev, da je »ob vsakokratni vzpostavitvi uredništva oddal tudi program ... dejansko edini pisno oddal svojo uredništvu uredniški program«, ne velja čisto nič. Ta njegova izjava mogoče izdaja, da je Gajšek sicer počel, kar govori. Vendar trditev: »ob vsakokratni vzpostavitvi uredništva« pomeni vsaj to, da je Gajšek že vse preveč dolgo – ne vem, komu v čast in zakaj – nepogrešljiva uredniška priklitka revije Dialogi. Njegov zadnji takšen pokuš je bil zavrnjen v bistvu zato, ker je zagovarjal na videz prevladujočo samozadostnost uredništva revije, se pravi tisti konceptualni status quo, za katerega je sprva kazalo, da se bo obdržal, a je bil izničen že na samem začetku mandata sedanjega uredništva.

4. Vladimir Gajšek zdaj obrača svoj plašč po novem vetru. Vendar mu je zaradi njegove zamudnosti neprimerno odgovoriti že zdajnjaj odplejal vlak pozitivne preobrazbe mariborske revije Dialogi. Zato je njegov pisanje nakazno, nekulturno in prav nesramno. Zaradi dolgovčnosti, površnosti in laži njegovo pisanje izgublja veljavo tudi v izjavah, ki se na pogled zdijo pravilne. Res je npr., da je Franci Zagorčnik aktivizir Založbe Borec. Vendar ta resnica drži v okviru Zagorčnikove lastne izjave o tem. Če pa to Gajšek zapiše, ni več nobena resnica, to so potem vsakdanje kavarniške čenče in blebetanje in po Gajšku – kot kaže – lahko tudi literatura. Po njegovem članku sodeč bi Gajšek naše pisateljske ustvarjalne sile delil generacijsko, vendar tako, da bi zavrnil vse starejše in mlajše pisce, da bi bil potem sam sebi in vsem drugim zgled in svetlo ozorje, dač ob vsakršni resničnosti, pesniško zaneseno in bolešno, pa družbeno in kulturno nefunkcionalno in nerabno.

Upam, da je Gajškovo dolgoletno obdobje uredniškega dela v reviji Dialogi s tem blizu konca. On sam je, kar očita drugim: upokojen, invaliden, začetiški literarni smr-kavec, obenem ostare in nedorasel. To obdobje je bilo značilno po tem, da so se izvršni mariborski pisatelji hočeš-nočeš nečemu nesnažnemu izogibali objavljajući v svoji lastni reviji. Čas je, da se to bistveno spremeni, da se celi vrsti novih mariborskih ustvarjalcev v reviji Dialogi pridružijo tudi oni, ki so ob nekdanj zmagovitem pohodu gajškovstva revijo rajši zapustili.

Franci Zagorčnik, odgovorni urednik revije Dialogi

V sobotni prilogi Dela je 7. oktobra urednik za literaturo revije Dialogi objavil kritičen zapis o položaju mariborske kulture in pri tem neargumentirano in pogromsko vpletel tudi revijo Likovne besede. Ker je Vladimir Gajšek nastopil kot urednik predstavniki Dialogov, zahtevamo, da nam pojasni, ali je zastopal stališča uredniškega odbora Dialogov ali pa je le uporabil ime revije za svoje zasebne obračune.

Obveščamo vas, da je Gajšek izgubil zaupanje uredniškega odbora Likovnih besed pri opravljanju dolžnosti lektorja in korektorja, ki ju je zadnjič opravil pri oblikovanju 4. in 5. dvojne številke. Do danes tudi ni čutil potrebe, da bi se odzval na kritiko članov uredniškega odbora in nekaterih drugih članov Zveze slovenskih likovnih umetnikov, čeprav je njegovo slabo opravljeno delo v naši reviji izzvalo javno polemiko.

Zato zahtevamo, da se v imenu dobrih medsebojnih odnosov in v imenu pomenljivega imena, ki ga nosi naša revija, javno opraviči za moralno in materialno škodo, ki nam je bila z objavo članka povzročena.

Ker ta čas v Sloveniji ne potrebujemo še ene

ponesrečene polemike, vas prosimo, da – če soglašate s svojim literarnim urednikom – svoja stališča strokovno obrazložite in utemeljite.

Borko Tepina, glavni urednik Likovnih besed

Delo, 4. oktobra

Čar savajske prefinjenosti

Bralec Miloš Štimpfhar iz Kranja (Delo, 7. oktobra, p. p. 29) ima prav, zato sem mu hvaležen, da je opazil napako v moji reportaži o potomcih kralja Nikole, ki so se udeležili njegovega pogreba na Cetinju. Možno so tudi druge napake, saj smo novinarji dobili »priložnostno gradivo« (ne le o družini črnogorskega kralja), v katerem je bilo očitno še veliko drugih napak in pomankljivosti.

Dolžan pa sem pojasniti, kako je prišlo do srečanja med neapeljskim princem in cetinjsko princeso Jeleno, pozneje italijansko kraljico. Pojasnilo temelji na spominih vojvode Gavra Vukovića, zunanega ministra kneževine Crke gore.

Ta je zapisal, da je bil kralj Nikola maja 1896 povabljen v Moskvo na kronanje carja Nikolaja II. S seboj je vzel tudi princeso Jeleno. To mu je svetoval prav Vuković, ki si je že prej prizadeval, da bi se italijanski princ in črnogorska princesa »seznanila«. Na Cetinju so uradno sporočili, da je sla Jelena v Dresden, kjer naj bi se »izpopolnjevala v slikarstvu«. Dejansko pa je bila na ruskem carskem dvoru, kjer je neapeljski princ na nekem plesu brez vseh formalnosti stopil k njej in se ji sam predstavil, potem pa jo »brez odvečnih besed in brez ljubezenske izjave zasnuhil ...«

Branko Jokić, Titograd

Delo, 5. oktobra

Slišati je geslo: Duša v literaturi. Kaj je to?

V Književnih listih Dela se je letošnji voditelj pisateljskih razprav Peter Božič dokaj na široko razpisal o Stattenbergu, povsem razumljivo gledano z njegovimi očmi in holerizem. To, da srednja generacija marsičesa noče razumeti, ne bo povsem držalo. Res je, da so se nekatere teme že izrabile in ni bilo polemiziranja, toda tudi zadnji dve leti ni bilo kaj prida drugačnega, namreč teme niso vzbudile dialoga in polemike. Če so prejšnje razprave dolgočasile Petra Božiča, so ga pač zato, ker morda ni bil dorasel temam ali pa so zanj pomembne le literarne teme, gledane skozi njegov daljnogled in morda še koga. To, da je viden prodor mladih, je prav gotovo razveseljivo in daje svetožnjo, toda ta je še premalo izrazito zaznala v sam Stattenberg, da bi lahko pomenila povsem novo vsebino, je poskus, ki daje šele slutiti. Stattenberg še vedno išče.

Da ni bilo ne lani ne letos dialogov niti polemike, je najbolj kriv programski svet, ki se dve leti sploh ni sestal, torej ni deloval in kaj ni več. Tu je bilo precej samovoljnosti, zlasti kar zadeva vabila. Udeleženci so predeli referate, tako lani kot letos, na dan srečanja, namesto da bi dobili vsaj vodilni referat na temo že ob samem vabilu in da bi lahko razpravljali pripravili. Če pa le preletiš referat, je mogoče samo pogovor in nič drugega. Še mlada generacija ni mogla živahne poseči v razpravo, zlasti tema Literatura osemdesetih let je bila prenatrpana z referati in referati in ni bilo časa za globljo razpravo, ostala je na površini. Druga tema, Alternativno založništvo, Ferija Lainščka je bila mnogo boljša, celovitost je prikazal stanje, zato je bila tudi razprava zadnji dan dosti bolj živahna. Niso razpravljali samo mlajši, ampak so se vključili trije iz srednje generacije: Ciril Brglez, Žarko Petan in moja malenkost (zadnji dan mi je Peter Božič vzel v svoji živčni hipnozi besedo; letos meni in še nekaterim mlajšim, lani Cirilu Brglezu; takšna je bila Božičeva samovolja). Da ni bilo več pisateljev iz srednje generacije, ni res, kot trdi Peter Božič, kajti Stattenberg ne more biti srečanje literatov začetičkov, ampak pravo pisateljsko srečanje vseh generacij, tudi iz drugih predelov Jugoslavije. Še vedno mi odzvanjajo besede, ki sem jih slišal v pogovoru o Stattenbergu z Nedeljkom Fabrijem (sedaj predsednikom društva hrvaških pisateljev) in srbskim pesnikom in pisateljem Vukom Krnjevićem, ko sta dejala: »V Stattenberg prihajava rada zato, ker se lahko tu svobodneje in bolj sproščeno izražava kot pa v svojem okolju, pa tudi v Sloveniji sva z veseljem. Čimveč pisateljev od vsepovsod, še zlasti zamejcev, pa se bomo lahko veliko pogovorili, veliko dialoga in polemike je lahko. To je že bilo na teh srečanjih.«

V bodoče bo samo ena tema, pripravila se ustanovitev organizacijskega odbora Stattenberg, sestavljenega iz odbora mariborskega podružnice DSP, bistriških kulturnikov, seveda s sodelovanjem s samim društvom. Programskega sveta ni več, ker mu je potekel dveletni mandat, ni se sestajal, torej ga sploh ni bilo, samozavestni in samovoljnosti posameznika pa Stattenberg v bodoče ne bo več dovoljeval. Stattenberg začnaja dobivati novo podobno, ne samo zato, ker se prenavlja (prenovo je prevzel Impol), ampak se snuje

TEMA TEDNA: OKROGLA MIZA SLOVENSKE POLITIČNE ORGANIZACIJE

DEBATNI KLUB SLOVENSKE
POLITIKE PRED RAZPADOM

V začetku se je pravzaprav zdelo preprosto in navdušujoče. Jože Smole je v septembru sklical koordinacijo podpisnic izjave iz Cankarjevega doma (izjave o starostnih rudarjih, ki so jo podpisali praktično vsi politični subjekti na Slovenskem, stari in na novo nastali). Takrat je kar takoj mimogrede omenil, da bi se koordinacija preoblikovala v Okroglo mizo. Ta pojem smo takrat takoj asociirali s poljskim primerom in tamkajšnjim »zgodovinskim kompromisom« med vladajočo partijo in opozicijo. Alternativa je hitro zgrabila za priljubljenost. Se nekaj dni prej so se pogovarjali, da bi bilo treba oblast na nek način spraviti na pogajanja za okroglo mizo, vendar se to takrat ni zdelo kmalu uresničljiva možnost. Zato ob Smoletovem predlogu tudi niso zahtevali, naj se natančneje definira, kaj naj bi bila Okrogla miza. Zdelo se je, da je vsem vse jasno. Kmalu pa se je pokazalo, da slovenska Okrogla miza ne bo taka, kot je bila poljska.

Okroglo mizo lahko takoj razpustimo!

Na seji Okrogle mize prejšnji teden ni dosti manjkalo, da bi razpadla. Alternativa stran, poosebljena v njenem najboljšem govorniku, mag. Matevžu Krivicu, je namreč udeležencem razdelila izjavo Zakaj na taki Okrogli mizi ne želimo več sodelovati (objavili smo jo v prejšnji Sobotni prilogi). V njej očita ZK in SZDL, da ne spoštujeta na Okrogli mizi sprejetih dogovorov in predlogov, kar naj bi — z izjemo Jožeta Smoleta — pokazali na septembrskem zasedanju slovenske skupščine pri sprejemanju 36. ustavnega dopolnila, ki govori o volitvah. Takrat so delegati ZK in SZDL zastopali drugačna stališča, kot so bila sprejeta za Okroglo mizo. Dokler ZK in SZDL svojega odnosa do teh vprašanj bistveno ne spremenita, ima alternativa nadaljnje sodelovanje na taki Okrogli mizi za nesmiselno.

To je izzvalo ostro razpravo. Najbolj nepričakovano pa je reagiral Jože Smole. Prebral je naslov izjave alternative »Zakaj na taki Okrogli mizi ne želimo več sodelovati« in spraveval, če to pomeni, da Okrogla miza preneha delovati. Predstavniki alternative so mu razlagali, naj prebere celo izjavo, kjer piše »dokler ZK in SZDL tega odnosa ne spremenita...«. »To je tako kot v Temeljni listini Slovenije: Ne želimo živeti v taki Jugoslaviji, ki...«. »Je z malce ironije pripomnil France Tomšič. Bolj so ga prepričevali, bolj je Jože Smole vztrajal pri svojem. »Že, že,« je dejal, »ampak v naslovu piše 'ne želimo sodelovati'. Nakaž je Matevž Krivic predlagal, da se spremenijo naslovi, če je problem samo v tem.

Po treh urah »razpravljanja«, ko so bili formalno še vedno pri prvi točki dnevnega reda: pregled zapisnika prejšnje seje, so sejo prekinili. Jože Smole je edini glasoval proti.

Takšna reakcija Jožeta Smoleta je seveda zbudila različne razlage. Nekateri so to razlagali kot čustveno reakcijo na postopke alternative, ki postavlja vedno nove pogoje za

dialog in vedno znova daje v nič Smoletova prizadevanja. Treba je povedati, da je na primer ob sprejemanju ustavnih dopolnil klub nasprotnikom osebnemu prepričanju odločno branil stališča Okrogle mize. »Boril se je kot lev,« je kasneje povedal Jože Skočer. Drugi so tako ravnanje Jožeta Smoleta na Okrogli mizi nekoliko zlobno razlagali z njegovim dopoldanskim obiskom v Pivovarni Union. Vendar pa je istega četrta jutraj Jože Smole imel še eno obveznost: obisk v Gorjuši pri Domžalah, kjer je govoril udeležencem seminarja, ki ga je organiziralo studijsko središče ZKS Ljubljana. Nekatera njegova razmišljanja na tem seminarju kažejo, da njegovo ravnanje popoldne na Okrogli mizi ni bilo zgolj nekontrolirana čustvena reakcija. Na seminarju je namreč dejal: »V pripravi na volilni zakon in zakon o političnem organiziranju ne moremo mimo politične opozicije, še posebej pa ne zdaj, ko je njen del tudi ZSMS. Ker pa je pri nas toliko nesporazumov glede Okrogle mize, jo lahko takoj razpustimo.«

O čem in kako se pogovarjati

Vzroki razmišljanja o razpustitvi Okrogle mize so najbrž v tem, ker že od samega njenega začetka ni bilo točno in jasno določeno, o čem in kako naj bi se tam pogovarjali. Načeloma so stvari sicer jasne. Okrogla miza je formalna metoda delovanja političnih subjektov, katere neposredni cilj je oblikovanje skupnih predlogov o volilni zakonodaji in zakonu o političnem organiziranju. Tako nekako so zapisali tudi v predlog poslovnika Okrogle mize. Vendar je ta predlog postal samo začasni poslovník, ki naj ureja stvari do takrat, ko ga bodo dokončno sprejeli. Ko pa je bilo treba preiti od načelnih opredelitev h konkretnim odločitvam, zadeve nenadoma niso bile več tako jasne.

Razvoj dogodkov namreč kaže, da je bil sklic Okrogle mize slabo pripravljen. Morda pa tudi preuranjen, saj se zdi, da obe strani še nista dosegli tiste stopnje medsebojnega zaupanja, ki bi omogočilo normalen politični dialog. To dokazujejo predvsem prepričanja in prepričavanja glede poslovnika na vseh dosedanjih okroglih mizah. Do zdaj se jim še vedno ni uspelo dokopati do razprave o vsebinskih vprašanjih, zaradi katerih naj bi bila Okrogla miza sploh sklicana: to je volilna in strankarska zakonodaja. Našo domnevo o slabi pripravi Okrogle mize je posredno

Ali se bodo pogovori za Okroglo mizo sploh še nadaljevali?
Nekatera dogajanja in izjave v zadnjem času kažejo, da se bodo predstavniki uradne politike in alternative zelo težko sporazumeli za nadaljevanje začetih pogovorov. Kaj je sploh Okrogla miza?
Okrog tega vprašanja se vedno znova vrti vsa razprava. Niso odgovorili nanj in čeprav skušajo delati naprej, se vedno znova pokaže, da jim prav nezmožnost odgovora na to vprašanje zapira pot naprej.

potrdil tudi Jože Smole udeležencem že omenjenega seminarja, ko je govoril, da je Okrogla miza šele v nastajanju in se še ne ve, ali bo prišla do kakih skupnih izhodov o novi volilni zakonodaji. Zanj ima Okrogla miza zgolj posvetovalno vlogo. Tam naj bi politični subjekti v Sloveniji le izmenjali mnenja ter ugotovili, kje so skupne točke tako imenovane uradne politike in alternative o spornih vprašanjih. »Zakona o volitvah in političnem organiziranju bodo sprejemali delegati slovenske skupščine, ne glede na potek pogovorov in dogovorov za Okroglo mizo,« je takrat dejal Jože Smole.

To pa je popolnoma v nasprotju s predstavami alternativnih zvez. Po njihovem mnenju naj bi Okrogla miza pripeljala do skupnega dogovora, kakšna volilna zakonodaja bo veljala ob prihodnjih volitvah. Menijo, da Okrogla miza ne more imeti le posvetovalne vloge, temveč naj bi na njej dosegli neke vrste splošen politični konsenz o volilnem zakonu in zakonu o političnem organiziranju, ki bi zavezoval tudi delegate organizacij, udeležence Okrogle mize, v republiški skupščini.

Treba je upoštevati, da bo zakone vendarle sprejemala slovenska skupščina. In dogajanja na septembrskem zasedanju, kjer je v razpravi o ustavnih dopolnilih, ki urejajo volitve, več delegatov nasprotovalo temu, da bi Okrogla miza pisala zakone, dajejo slutiti, da njenih sklepov ne bo preprosto uveljavili v skupščini. Tudi v idealnem primeru, če bodo udeleženci Okrogle mize prišli do skupnih stališč in pripravili svoj predlog zakonov.

Vse pa kaže, da bo drugače. Ne samo v uradni politiki, tudi v alternativni se že porajajo vse večji dvomi o smiselnosti nadaljnjega sodelovanja na Okrogli mizi. Vodstvo Slovenske demokratske zveze je celo napovedalo, da ne bodo več sodelovali v teh pogovorih. To je povedal v sredo predstavnik SDZ na sestanku alternativne koordinacije. Predstavniki drugih zvez in gibanj so temu nasprotovali, saj bi na ta način uradni strani dali v roke argument, da je alternativa kriva za razpad Okrogle mize. Po njihovem mnenju je zdaj na potezi ZKS, ki mora odgovoriti na občitke, da je s svojim ravnanjem v skupščini razbila Okroglo mizo.

Novi spori na vidiku

Če Okrogla miza razpade, se bo že zdaj razvijajoča slovenska politična scena še bolj

polarizirala. Kajti v slovenski skupščini že tečejo postopki za sprejem novega volilnega zakona in zakona o političnem organiziranju. Tekli bodo tudi brez Okrogle mize. Skupščina bo morala ta dva zakona sprejeti najkasneje do decembra, kajti v nasprotnem primeru marca prihodnje leto ne bodo mogli izpeljati takih volitev, kar so načelno opredeljene v ustavnih dopolnilih. Sprejem te zakonodaje, brez poprejšnjega dogovora za Okroglo mizo, bo verjetno sprožil pravi plaz obtožb s sedanje uradne in alternativne strani.

Alternativa bo verjetno obtoževala uradno politiko, da so jih z obljubami glede Okrogle mize peljali žejne čez vodo, da si je uradna politika z novo zakonodajo zagotovila volitve po svoji meri. S tem bo alternativa dobila povod za morebitni bojkot prihodnjih volitev.

Smole je prebral naslov izjave alternative »Zakaj na taki Okrogli mizi ne želimo sodelovati« in spraveval, če to pomeni, da Okrogla miza preneha delovati. Predstavniki alternative so mu razlagali, naj prebere celo izjavo, kjer piše »dokler ZK in SZDL tega odnosa ne spremenita...«. »To je tako kot v Temeljni listini Slovenije: Ne želimo živeti v taki Jugoslaviji, ki...«. »Je z malce ironije pripomnil France Tomšič. Bolj so ga prepričevali, bolj je Jože Smole vztrajal pri svojem. »Že, že,« je dejal, »ampak v naslovu piše 'ne želimo sodelovati'. Nakaž je Matevž Krivic predlagal, da se spremenijo naslovi, če je problem samo v tem.

te, s čimer so sicer že nekajkrat zagrozili. Uradna politika pa bo alternativni verjetno očitala nepripravljenost za sodelovanje in da je alternativa kriva, ker pogovori za Okroglo mizo niso uspeli.

Tak možen scenarij bo pripeljal do tega, česar se je Jože Smole na omenjenem seminarju najbolj bal: »Slabo bi bilo, če bomo zdaj idejno alternativo prislili, da se združi v enoten opozicijski blok nasproti uradni politiki.«

Mimogrede, Jože Smole je predsednik Okrogle mize.

Marko Pečauer
Veslo Stojanov

kakršnikoli vneprejšnji vodilnosti, predstavljajo ne-uzemljeni mehanizem odprte razprave o ključnih družbenih vprašanjih, za spopadanje in združevanje različnih interesov in za odkrivanje novih političnih voditeljev.

Navkljub klavnosti prvih poskusov slovenske strankarske, prvi zametki koalicijske okrogle mize prav s svojimi spori in napakami modernizirajo politično polje, omogočajo široko paleto političnih identifikacij, socializacije, mobilizacije, izražanja in združevanja interesov, pa tudi boj za oblast na kvalitativni ravni osnovah. Ko ugotovimo, da na Slovenskem politični pluralizem dejansko še »izraža« interese in potrebe poglavitnih družbenih sil in interesnih skupin, pa velja hkrati opozoriti, kako še ni dosežena relativna neodvisnost političnih subjektov od specifičnih interesov, se pravi sposobnost združevanja na podlagi širših kompromisov. Denimo, da je to naloga za vnaprejšnji, nekaj takega pa bo vsekakor prinesla tudi ureditev financiranja strank, ki naj bi po našem mnenju poskrbela za različnost in svobodo strankarske financiranja. S tem, ko se določijo najmanj trije različni viri financiranja, t. j. posamezniki (članarina), (delovne) organizacije in država, se ob polni javnosti vseh političnih prispevkov uravnoteži donatorstvo in omogoča pretrano navezanost strank na nekaj najmočnejših.

Ce med moderna država, za katere je Slovenija že zrela, nastajajo se učinkovito splošno politično javnost, zaščito medijev, predvsem pa državljanov, proti močnim ekscesom oblasti, po drugi strani pa — ko se prva lakota po strankarstvu poteti — obstrankarski razvoj različnih oblik nestrankarske družbenosti, potem imamo pred seboj vsaj približno skopi, kam. Vsekakor pa velja na koncu opozoriti, kako pri tej skici ne gre za univerzalne rešitve, temveč za to, kako prvi do nje prijdajo razmišljajoči (cahodni) družbi. Npr. problem odnosa med zastopniki in strokovnjaki, t. j. med demokratičnimi volitvami in znanjem tistih, ki na teh volitvah tekmujejo; ali problem odnosa med zaščito pravi in učinkovito vlado, med pravico in učinkovitostjo itd.

V prid zgoraj zapisanemu naj velja naš poziv Okrogli mizi: naj se le-ta ne spremeni (v) bitko za volilne glasove, naj ne služi le kot povod za vojno, temveč naj v demokratični in pošteni razpravi vodi tudi k nadaljnji modernizaciji slovenske države, pa tudi sirs.

S tem homo na volitvah, ne glede na rezultate — vsi zmagali.

Milan Balazic

matske kitajske oblasti. V tem načrtu je predlagal: 1. Tibet naj bi postal območje miru brez vojaških enot, 2. ustavi naj bi priseljevali Hanov na »strehlo sveta«, zaradi katerega Tibetanci na svojem ozemlju postajajo narodnostna manjšina, 3. na Tibetu naj bi uvedli temeljne človekove pravice in demokratične svobode, zasnovane za zagotovitev na področju zaposlovanja, izobraževanja in zdravstva, 4. shranjevali jedrske odpadke na Tibetu in 5. obnovili naj bi pogajanja o bodočem položaju Tibeta v LR Kitajski.

Medtem ko dalajlamove pobude v celoti ustrezajo predstavi o radovednem dečku v lamaističnih oblačilih, ki si je želel pridobiti kar največ znanja o razvoju civilizacije, pa vsi odgovori nanje iz Pekinga prav tako ustrezajo predstavi o zarigenem brezbožniku Mao Zedongu, kakršna je ostala v spominu »živega boga«. (Izjava so kupada obdobja vladavine Hu Yaobanga in Zhao Ziyanga, ko je Peking pokazal vsaj pripravljenost resno razmišljati o dalajlamovih predlogih.) Nemara je prevelikost, v resnici pa povsem logično, da se je iz dalajlamove religiozne mirilnosti in politične prilagodljivosti objektivnim razmeram rodila zamisel, da je demokracija edina pot za odpravo mednarodnega spora. Po drugi strani pa je prav tako presenetljivo in hkrati logično, da se kitajska komunistična partija z nemočjo opredeljuje, da z vojsko zatre tibetanske zahteve po avtonomiji, čealje bolj uveljavlja kot tragično utelešenje dogme in zatiranja, katerih božanstvo je brez dvoma strano prav toliko kot Avalokitesvara, božanstvo usmiljenja, daljni prednik dalajlame.

Zorana Baković

Okrogla miza kot uvod v moderno državo

O bstoječ sistem oblasti vse težje dosega svoje cilje zaradi vse večje kompleksnosti slovenske družbe, pritiskov in vsakdanjih vprašanj legitimnosti. Zahteve, ki se nasklanjajo na oblast, rastejo, njena »kapaciteta« pa stagnira. V političnih znanostih temu fenomenu pravimo »problematičnost sistema«. To pomeni, da zaradi informacijskega modela in nemožnosti samoreguliranja podstosistemov vsaki najmanjši interes ali spor postane problem oblasti. Tako se slovenska država srečuje s tipičnim paradoksom moderne državnosti: več odločitev lahko prinese, večja je moč države, in več je teh odločitev, bolj je država ranljiva in neopredeljena kontrolni postelje lastnih odločitev. Vladavina demokracije po svoji notranji logiki nujno proizja v nasprotju med odločitvami in realizacijo, konflikte med zahtevami državljanov in procesom vladanja, fragmentacijo družbenih sistemov, komunikacijske blokade, samoizolacijo podstosistemov, v skrajni konsekvenci pa tudi državljansko neodgovornost. To pa seveda ne velja za vsak tip birokracije, tu bolj govornico o specifični birokraciji balkanskega tipa, ki nenehno krši svoje lastne uredbe.

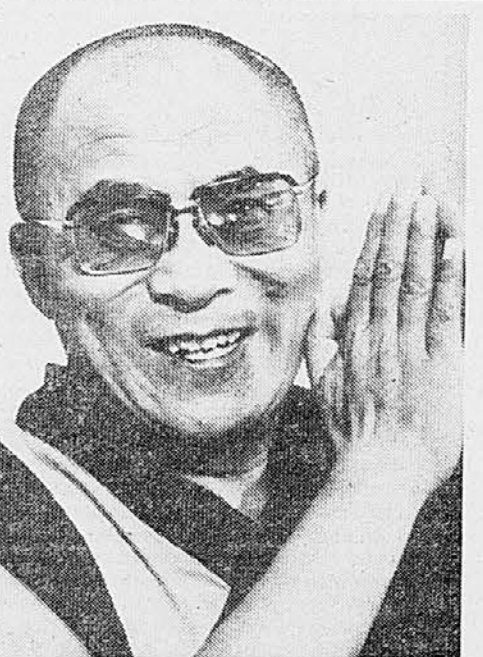
Zato se pred nas v zadnjih procesih modernizacije države znorja razmerja med demokracijo in vladanjem kot eno od temeljnih vprašanj postavlja problem oblikovanja racionalne in učinkovite državne birokracije kot enega izmed poudarnih med vladajočimi in vladanimi. Seveda pa je položaj birokracije v slovenski državi dodatno odvisen od političnega sistema in volilnih razmer, ki se bodo razvile pred volitvami 1990 in na njih. Če se bo v tem času do volitev s posredovanjem Okrogle mize doseglo minimalni družbeni konsenz, potem lahko zagotovo napovedamo bolj »sredinski« odločanje volitev, kar bi slovensko državno birokracijo in aparate države močno vezalo na politično voljo državljanov Slovenije, kar bi dodatno sprožilo družbeno konsenzualnost. V nasprotnem primeru pa lahko pričakujemo glasovanje za ideološko obarvane in relativno ekstremne programe, kar bi tako v primeru volilne zmage ZK — SZDL Slovenijo kot v primeru zmage opozicije ločevalo in odvajalo birokracijo od političnih zahtev državljanov, ustvarilo apatijo in neodgovornost le-teh, s tem pa za daljše obdobje onemogočilo vzpostavitev družbenega konsenza v Sloveniji. Prvi kot razvoja bi omogočal kvalitativno neideološko iskanje konkretnih, pa tudi globalnih družbenih projektov, druga opcija pa bi vodila v potrebo po močni, »nevalidni« in učinkoviti birokraciji, ki bi političnemu sistemu zagotavljala stabilnost, kontinuiteto in delovala kot »avtomatični pilot«.

PORTRET TEDNA

Dalajlama
Tenzin
Gyatso

»Rodil sem se v vasi Tekster na severovzhodu Tibeta petega dne petega meseca v letu lesenega prašica po tibetskem kalendarju ali leta 1935 po krščanskem. Tako se začena knjiga spominov Tenzina Gyatsoja, 14. tibetanskega dalajlame in letošnjega dobitnika Nobelove nagrade za mir.

Natanko dve leti pred njegovim rojstvom je umrl 13. dalajlama Trupten Gyatso in v letih po njegovi smrti so med novorojenčki po tradiciji nemoteno iskali utelešenje svete duše. Prvi dalajlama, rojen 1391, je bil utelešenje usmiljenega Bude, božanstva Avalokitesvara, ki je varovalo vsa živa bitja. V Tenzinu Gyatsoju, sinu skromnega kmetja, so prepoznali 14. dalajlamo, kar je deček, tedaj še dojenček, prepoznal predmete in podložnike svojega

predhodnika in tako izprical, da je utelešenje najvišjega lamaističnega božanstva.

Tenzin Gyatso še ni bil star tri leta, ko je prestopil prag svetosti, kjer se je začelo njegovo religiozno izobraževanje; ko pa mu je bilo sedem let, je z vso avtoriteto, ki mu jo je zagotavljalo poznavanje na tisoče svetih spisov, že predsedoval skupščini 20.000 lam.

Težko bi bilo opisati osebnost dalajlame, me-

niha, ki se je rešil posvetnih strasti in se posvetil prizadevanju za razsvetljenje, če Tenzin Gyatso ne bi bil tudi politični voditelj svojega naroda. Če so bila njegova religiozna htenja od otrostva omejena s svetimi zakoni in ednim ciljem — dosego blaženega mira, je dalajlama kot politik izprical tudi pripravljenost prilagoditi se novim časom in se po sodobnih metodah lotiti problemov, ki so stali toliko kot njegov religiozni red.

Ko je dalajlama še živel v tibetanski prestolnici Lhasi, (zapustiti jo je moral leta 1959 po krvavi obratni pekinških oblasti s tibetanskimi upniki, ki so si nameravali pridobiti neodvisnost s silo), je v parku poletnega dvorca Norbulingke prebiral ameriški reviji National Geographic in Life Magazine, saj bi se želel zvedeti kar največ o razvoju civilizacije. Prva in tedaj edina avtomobila na Tibetu sta bila, kot pripovedujejo priče iz zahodnih držav, austrijski baby in oranžni džipi. Na skrivaj jih je vozil »živi bog«, ki se je nenavadno zanimal za tehniko. Vsi so se zgrozili, ko je dalajlama prošil, naj mu prikrbijo knjige v angleščini o drugi svetovni vojni ali evropske zemljevide slovitih blisk.

Mimo bi lahko rekli, da je Tenzin Gyatso postal nobelovec po zaslugi svojega odnosa do pekinških oblasti. Očitno je, da je imel ta spor tako verske kot politične vzroke. Zaradi velikanskih razlik tako na prvem kot na drugem področju je bil dalajlama nekaj izjemnega, pa naj o njem govorimo kot o menihu, ki se je v celoti posvetil miru, ali pa kot o izjemno prožnem politiku.

Če smemo sklepati iz dalajlamovih spominov Moja dežela in moj narod, ki so na seznamu

prepovedanih knjig v LR Kitajski, je tibetanski »živi bog« leta 1959 odjezdil čez mejo v Dharwadlo v Indijo, ne da bi se zmenil za vabilo komunistične partije, naj se tako kot pred kratkim umrl pancerlarna vključi v koalicio in postane podpredsednik ljudskega kongresa, predvsem zaradi globokega duhovnega in političnega nerazumevanja, ki je očitno od nekdaj obstajalo med Tibetanci in hanskimi komunisti. Ko se je dalajlama leta 1954 (tedaj je še bilo nekaj upanja, da bo Peking dovolil tibetansko avtonomijo in svobodo vojevoizpovedi) pogovarjal z Mao Zedongom, ki je z močjo svoje osebnosti brez dvoma naredil močan vtis na lamaističnega poglavarja, je v sproščenem dialogu beseda nanesla na vrhovnega Budo. Veliki vojda kitajske revolucije je začel govoriti, da je budizem dobra religija, da je vrhovni Buda, čeprav je bil princ, naredil veliko dobrega za ljudstvo in da kaže občudovati boginjo Taro, ki je s svojim usmiljenjem rešila nesčetno ljudi. »Potem je Mao odšel, jaz pa sem bil popolnoma »zmeden, kar nisem vedel, kaj naj bi pomenile njegove pripombe«, piše dalajlama v svojih spominih. Četudi sta komunistični vodjo in lamaističnega »boga« povezovali velikansko znanje in izobraženost, ju je ločevala nevarna duša. Han Mao Zedonga, ki ju tudi o Budu, česar dalajlama ni mogel razumeti, govoril v kategorijah »razrednega boja«, ki je bil značilnost njegove dinastije.

V drugem pogovoru z dalajlamo na temo demokracije v socialistični Kitajski je revolucionarni vodja očito popolnoma zgrešil pot do razumevanja s tibetanskim menihom, ko mu je svetoval, kako naj postane ljudski vodja in odvrže »verige religije«. »Popolnoma te

razumem, a religija je opij, ki spodkopava ljudstvo in preprečuje napredek države.« To so bili trenutki, ko se je dalajlama dokončno prepričal, da je njegov boj za ohranitev samobitnosti Tibetancev, ki je tesno povezana s tem »opijem«, možen le onstran meja agresivne Kitajske.

Odkar se dalajlama ukvarja s problemi večno nezadovoljnega, podrejenega Tibeta v preganjanju, spremljajo sleherni njegov nastop kritike in obtožbe Pekinga, da s svojo »umazano politiko« deluje proti enotnosti domovine. Nekdo je nekoč dejal: tako kot je lotosov cvet v budizmu simbol čistosti, ker snežno bel in neomadeževan raste iz črnega blata, bi lahko tudi o dalajlamovih političnih pobudah rekli, da so čiste kot lotos, četudi bi bilo res, kot pravijo kitajske oblasti, da rastejo iz »političnega črnega blata«, se pravi spogledovanja s protikitajskimi silami, ki bojda podpirajo Tibet zaradi lastnih interesov. Dalajlama je presegel okvire svoje verske tradicije, pa tudi klasičnih opisov sužnjeposrebnosti tibetanske družbe iz kitajskih učbenikov, ko je leta 1963 pripravil osnutek tibetanske ustave, ki parlamentu zagotavlja demokratično pravico, da celo dalajlami odredi vso politično oblast, če je več kot dve tretjini glasov proti njemu.

Nemara je dalajlamov načrt za rešitev spora med Tibetom in Pekinom v petih točkah res zasnovan predvsem na njegovem pojmovanju razmerja političnih sil, ki ga je pripravilo k temu, da je za svoj narod namesto popolne neodvisnosti zahteval le avtonomijo v okviru kitajskih meja, vsekakor pa je »živi bog« s tem prekosil politično pasivno, negotovo in dog-

PETER BEKEŠ O NAČRTIH IN PRIHODNOSTI ZKS

Partijski bolnik na robu zdravja

OM skuša v monopolnem političnem sistemu ustvariti osnovne pogoje za prehod v pluralističen politični sistem. To je njena omejiteljna in protislovesna v nencionalnem položaju naj bi ustvarila predpostavke za normalno stanje.

Tisto dejanje, ki je sicer plod okroglih miz, vsaj poljske in madžarske, je bilo pri nas opravljeno v skupščini kot legitimni in legalni ustanovi tega sistema. Ta legitimnost je bila dokazana tudi s sprejemom ustavnih dopolnil, in to ne samo spornih šestih.

Ta skupščina še ni pluralistična.

Ni po pravilih strankarskega pojmovanja političnega pluralizma. Vendar je v zadnjih letih vedno bolj izražala tudi različne politične interese večine prebivalstva te dežele. Brez tega bi bila kriza zaupanja še globlja. Naloga OM pa ni dogovor o spremembi ureditve (ta dogovor je že bil sprejet z amandmaji), ampak dogovor med političnimi in asociacijskimi subjekti o rešitvah v okviru evropskih demokratičnih standardov, o predlogih ureditve volitev in političnega združevanja, ki bi bila skladna z ustavo in sprejemljiva za državljane in seveda, za skupščino, ki o tem odloča. Ustava pušča za to dovolj odprtega prostora, kar je že prvi rezultat OM.

Na začetku OM je letelo na vas in ZK veliko občutkov, da zavlačujete in se izmikate. Zdi se, da niste imeli jasnega mandata in ste skupaj s partijo otipavali teren.

Tako podobno so zbudila medijska poročila. V resnici sem imel natančen pogajalski mandat prav na tisti točki, kjer so se stvari ustavile; pri vsehini 1. točke poslovnika, ki določa udeležence OM. Vprašanje udeležbe ni proceduralno, je bistveno vsebinsko vprašanje.

Tu ste zelo spreminjali mnenje. Res je, šlo je za dva koncepta. Prvi je bil koncept OM kot omizja enakopravnih političnih subjektov. Nismo se mogli zediniti, zato je bilo po pogajanjih prvega dne edino smotno odpreti mizo za vse tiste subjekte, ki bi na njej, spoštujoč njen poslovnik, želeli sodelovati.

V tem vašem predlogu so nasprotniki videli novo obstrukcijo.

To je samo dosledna rešitev, ker se nismo mogli sporazumeti o merilih udeležbe. Ugovori o obstrukciji, češ da bi potem na OM prišlo poljubno število subjektov, so zelo abstraktni in praksa jih verjetno ne bo potrdila. Mislim, da bo sestava na koncu približno taka, kot če bi uveljavili politično merilo.

Govorite, kot da se bo OM zanesljivo nadaljevala.

ZK, ki jo predstavljamo, je ves čas videla smisel OM in tako zastavljenih ciljih, kakor sva o njih govorila. Smisel OM pa je tudi v samem njenem delovanju – tako se krepi demokratična praksa. Če smo se odločili za take procese, je dobro, da jih nadaljujemo.

OM je trenutno prekinjena in alternativa vam očita predvsem dvojce: da na njej ne sodelujejo najvišji predstavniki ZKS, kar naj bi pričalo o podcenjevanju. Drugič vam očitajo, da predstavniki ZK in SZDL v drugih forumih niso zagovarjali sklepov OM, kot je bilo dogovorjeno.

Prvi očitke je nekorekten vsaj iz dveh razlogov. Prvič je človeško nekorektno do mene ali do kogarkoli, ki na OM zastopa katerokoli organizacijo. Če se s komerkoli od zastopnikov drugih organizacij ne bi želel pogovarjati, ne bi sprejel mandata v svoji organizaciji in je ne bi predstavljal. Druga nekorektnost je metodološka: udeleženci OM morajo drug drugemu priznavati avtonomijo, se pravi pravico, da udeleženci samostojno odločajo, kdo jih bo zastopal na OM, in v skladu s svojimi pravili in političnimi usmeritvami samostojno oblikujejo svoja stališča in jih verifikirajo. To je pomembno, saj se lahko v položaju, v kakršnem je danes ZK, znajde katerakoli organizacija. Se nekaj. Jaz kot Peter Bekeš sem lahko zanimiv sosesednik pri kavi, za OM pa sem zanimiv samo, če res zastopam stališča članstva, oblikovana po demokratičnem postopku v ZK. Isto pa pričakujemo od zastopnikov drugih organizacij. Njihov položaj je v tem pogledu za zdaj še veliko lažji, ker imajo manj članstva in je njihova notranja komunikacija lažja.

In očitke o tem, da niste zagovarjali sklepov, sprejeli na OM?

Če dogovor na OM gledamo kot pogodbo, potem je bila izpolnjena. To je dejstvo, ki ga priznava tudi opozicija. In to je za pogodbe bistveno. Pomembno na metodo pa so v teh razmerah iskane dlake v jajcu in, kot rad pravi Mišo Krivic, metanje peska v oči javnosti. Upam, da ni potrebno razlagati, kdo tokrat meče pesek.

Rekli ste, da ste na začetku OM imeli natančen pogajalski mandat. Zakaj je bilo potem potrebno vmesno telefoniranje?

Iskal sem svojega predsednika in sekretarja, bila sta odsotna. Zato je prišlo do dveh krajših prekinitev. Končno pa sem ju le dobil in se dogovoril za širše posvetovanje. V ZKS ne more noben vodilni funkcionar sam sprejemati ali spreminjati stališča.

Zdelo se je, da jih Kučan in Ribičić lahko.

Pri odločitvi o spremembi stališča je sodelovala večina članov vodstva ZKS.

Pravite torej, da zvezi komunistov zaradi prekinitev OM ni treba imeti slabe vesti.

To lahko trdim s precejšnjo dozo miru.

S precejšnjo, ne s popolno?

Nič ni popolno na tem svetu. Predstavniki alternativnih organizacij v ustavni komisiji so tam soglašali, daje na OM dogovorjena rešitev, ki ureja način volitev v DPZ, ustrežna. Samo za to je šlo. Ugovori o neustreznosti metodi so se pojavili pozneje.

Če se OM ne bo nadaljevala, lahko za ZK nastane neroden položaj. Uresniči se lahko stara grožnja o pozivu k bojkotu volitev.

Ta grožnja ni resna. Težko si predstavljam, da bi katerikoli resen in odgovoren politični subjekt, ki ima možnost sodelovati na volitvah, ki izpolnjujejo demokratične standarde, tako možnost zavrniti. Zdi se mi, da gre bolj za oblikovanje pogajalske pozicije, za zaostrovanje in strahu, da bistvene zahteve ne bi bile izpolnjene. Njihovo bistvo pa vidim v zahtevi, da demokratične volitve bodo.

Zakaj se partija boji sprejeti proporcionalne volitve?

Ne vem. Stališča o volilnem sistemu se nismo oblikovali, stališče posameznih komunistov, ki so sodelovali v teh razpravah in ki dajejo prednost večinskemu sistemu, pa se je oblikovalo po empirični poti, zlasti na podlagi kritike delegatskega sistema. Mislim, da se odpirajo možnosti za iskanje evropskih kontinentalnih volilnih standardov, v katerih prevladuje omeščena varianta proporcionalnega sistema.

Partija bi morala razmisлити strateško. Če bo zdaj zbudila vtis, da okoli volitev koleba in manipulira, si bo napravila škodo, ki bo neprimerno večja od koristi, ki bi jo imela, če bi uveljavila zanjo nekoliko ugodnejši volilni sistem.

Znotraj pametne strategije je treba podpreti tiste konkretne rešitve, ki ne bodo zbujele sumov o iskanju apriornih privilegijev. S tega vidika sta oba volilna sistema po svoje nevtralna. Oba imata prednosti in pomanjkljivosti in noben ne deluje v povsem čisti obliki. Zaradi narave DPZ kot zbora političnih organizacij, ki jih je zdaj v našem prostoru že več kot 10, bi bila neka varianta proporcionalnega sistema zelo primerna in sistemsko dovolj nevtralna rešitev. To bi bil eden od elementov političnega fair playa, to bi izključilo očitke o privilegiju kateregakoli političnega subjekta in to bi bil pomemben temelj zaupanja, ki ga bo bodoča skupščina zelo potrebovala.

Bi si upali napovedati, kako se bodo iztekale volitve?

Tu imamo opravka z znanim paradoksom: po anketah nizki odstotki zaupanja v ZK, po drugi strani pa prevladujoča podpora nekaterim političnim močem, s katerimi identificirajo reformno politiko. Do volitev je še 5 mesecev in na volilno razpoloženje bo vplivalo marsikaj: programi, ki zvečine se niso predstavljeni javnosti, dogajanje v Jugoslaviji in Evropi. V ZK ne računamo toliko na programske obljube, ampak predvsem na dejanja, s katerimi bomo javnost prepričali, da mislimo z reformami zares in smo jih sposobni izpeljati.

Z nacionalnega vidika bi bilo najbolje, če partija ne bi preveč prepričljivo zmagala in ne bi bila prehodno poražena. Če bi vas volitve gladko odplaknile, bi lahko prišlo do hudih reakcij v Jugoslaviji in najbrž do precejšnjega kaosa v Sloveniji, ker nove politične sile pač nimajo dovolj izkušenj. Če bi ZK preveč suvereno zmagala, bi zaspala na lovorikah. Najboljši bi bil torej izid, ki bi vas silil v kolicije.

Član predsedstva CK ZKS in njegov pogajalec na Okrogli mizi

Peter Bekeš – sicer eden tistih, ki jih uvrščajo med najvidnejše

predstavnike »liberalnega krila« v partiji – je med dosedanjimi

»namiznimi« polomijami igral zelo nevhvaležno vlogo, zaradi

katere so mu že prilepili vzdevek »kurir«. Sam pa očita nasprotni

strani, da ji je šlo v veliki meri bolj za učinke nastopanja

v javnosti kot pa za dejansko približevanje skupnim ciljem

v začasnem poslovniku Okrogle mize.

Triumfa ZK realno ni mogoče pričakovati. Onemogoča ga že prisotnost novih političnih subjektov, zanimivih že zato, ker so novi in neobremenjeni. Realno je pričakovati, da bodo dobile večino tiste politične sile, ki se bodo zavzemale za izhod iz krize po demokratični poti, ki že danes uživa večinsko podporo Slovencev, in ki bodo postavile kandidate, ki bodo s svojimi osebnimi kvalitetami zagotavljali uresničljivost takih programov. Ker poznam potencial nove ZK, tudi nevarnosti, da bi nas odpravilo s političnega prizorišča, ni realna. In navsezadnje si je partija vendarle ustvarila nesporne kredit med NOB, poleg tega pa je v Sloveniji v zadnjih 40 letih kljub vsem pomanjkljivostim realizirala najhitrejši razvoj.

To je nerazvoj in s kakršnikoli »razvojem« se lahko hvalimo le, če sprejemamo ključna jugoslovanska merila.

V realno obstoječem socializmu je eden možnosti izkoristiti boljše, drugi slabše. Prispevek ZKS pa vidim predvsem v tem, da ni nikoli do konca zategnila represivnega vijaka. Gotovo pa je sodelovala pri ustvarjanju blokad, ki so povzročile krizo.

Po moje je zgrešeno zagovarjati ZKS, češ da je bila za slovensko družbo manj pogubna kot druge partije v Jugoslaviji. Treba bi bilo napraviti jasno bilanco preteklosti, priznati napake, potem pa jasno izraziti partijsko diskontinuiteto in na tej osnovi iti naprej.

Se strinjam. Prav to počnemo – to je bistvo prenovne ZK.

Skusam pa biti pošten v tem smislu, da je nekaj humusa – celo v ZK – vendarle ostalo in da je lahko na njem vzklila in v jugoslovanskih razmerah najplodnejša pogloda demokratična misel. Kljub vsemu je treba vedeti, da je bil izvoljen Kučan s svojo ekipo s soglasjem Marincevega vodstva. Vem, da lahko kdo reče: vsi so enaki, kontinuiteta je dokazana, samo metode se malo spreminjajo. Z mojega vidika pa je bila tako omogočena demokratična evolucija, ki je brez hudih travm vendarle prinesla nove ljudi in ideje. Danes smo demokratična, reformistična politična organizacija in če se hočemo odreči nasilju, je bilo časa pač treba dati čas.

Realistični pritiski na Slovenijo se bodo nadaljevali. ZK je glavni branik pred njimi in v tem smislu vam ti pritiski volilno cel: koristijo.

Vem, da je slišati celo vprašanje, koliko smo zanje plačali. To dokazuje smisel za slab humor. Reforme bi izvajali veliko lažje, če bi

demokratične reforme teklo sinhrono po vsej Jugoslaviji. Po drugi strani je res, da je ZKS še vedno najbolj odgovorna za demokratični proces v Sloveniji in njegovo obvarovanje. Ta proces je edina razvojna perspektiva za narod, katerega del smo. Hkrati pa ta obramba ni nekakšno mesianstvo, ampak plod spoznanja, da se demokratične reforme v Sloveniji lahko razvijajo samo ob približno usklajenem tempu in večjem spoštovanju obstoječih razlik v vsej Jugoslaviji.

Kratkoročno je pričakovanje, da se bo na hitro demokratizirala vsa Jugoslavija, iluzija. Teza, da lahko slovenska mlad preživi samo z demokratizacijo vse države, je morda pravilna, vendar je sprejemljiva samo dolgoročno. Pristati na njo zdaj, ko je treba demokratizacijo v Sloveniji uveljavljati proti pretežno še vedno realističnim Jugoslaviji, bi bilo svojevredno kapitulantsko. Skratka, sedanjost je optimizem v t. i. asimetrična Jugoslavija, se pravi koeksistenca različnih družbenih »modelov«.

Elementov asimetrije je že zdaj veliko. Najmočnejši je bil uveden z amandmajem 47 k srbski ustavi, ko sta pokrajini izgubili možnost dajati soglasje k ustavi republike Srbije. S tem sta izgubili kvalifikacijo avtonomnega političnega subjekta, potrebno za vlogo konstitutivnega elementa federacije. Vendar se ne strinjam z zahtevami, da bi bilo treba pokrajini ertati s seznami članic federacije. Nasprotno, treba bi jim bilo vrniti avtonomnost. Sicer pa gre za ustvarjanje razmer za sožitje ob spoštovanju razlik.

Položaj na jugoslovanskem prizorišču se res zdi veliko bolj, kot je bil še pred nekaj meseci in sicer ne glede na sedanjo ustavno bitko, ki je bila za Slovenijo predvsem psihoška zmaga nad samim seboj, okrepila pa je tudi njen položaj v Jugoslaviji. Srbija, poglavitni vir destabilizacije v državi, se zdi vedno bolj osamljena, njena nekdo dozdnevno trdna južna zaveznitva se krhajo, zdaj se je prekamnila tudi Hrvaška, Marković se se kraklja ...

Demokratične sile se krepijo povsod po Jugoslaviji, kot rečeno, in to je osnova za optimizem, s katerim gledam na razvoj države kot celote.

Je Srbija pri vsem tem ključna republika?

Ključna je iz dveh razlogov. Najprej zato, ker je največja, to pa ni zanemarljivo dejstvo. Druga je tu srbsko nacionalno vprašanje, ki je vprašanje vse Jugoslavije, ker pač 40% Srbov živi zunaj matične republike. Tu sta mogoča samo dva modela reševanja. Eden je

model represivnega povezovanja teh pokrajin, model, ki je zgodovinsko propadel. Drugi je model enakopravnega sožitja z večinskimi narodi, s katerimi živijo Srbi kot manjšina zunaj matične republike. Zaradi tega je demokracija kot način in pogoj enakopravnega sožitja ljudi in narodov tako pomembna za perspektivo Jugoslavije, je veliko več kot modna floskula.

Hrvati so v tisti dolgi partijski noči glasovali za slovenska stališča. To je bil morda odločilen premik za vso Jugoslavijo. Se vam ne zdi, da bi se morali slovenska in hrvaška uradna politika spriti skupne ogroženosti nekako povezati?

Hrvaški člani CK ZKJ so glasovali za svoja stališča, kar je veliko boljše, kot da bi glasovali za slovenska. Tako so glasovali zato, ker se s temi stališči identificirajo, vidijo v njih perspektivo zase. To je vedno več kot nekakšna abstraktna solidarnost. Vprašanje formalne povezave pa je zame zelo obutljivo, ker bi lahko bila razumljena kot ustvarjanje bloka, ki skuša na silo uveljaviti neke spremembe. Edina pot je, da bi demokratične reforme vzele za svoje in jih ponotranjili sami državljani v drugih republikah.

Ali je v načelu sporno, da se bi posamezne zvezne enote medsebojno povezovale?

To žal ni samo akademsko vprašanje. Akademski odgovor bi bil: tako povezovanje je celo zaželeno. Sam že dolgo zagovarjam tezo, da federacije ne moremo reducirati samo na zvezne ustanove, ampak da je vrednost življenja v skupni državi prav možnost bogatih bilateralnih in multilateralnih povezav na vseh področjih, političnem, gospodarskem, kulturnem. V sedanjih kočljivih razmerah pa je treba to sodelovanje navezati zelo odgovorno, v tem smislu, da se ne bi smeli slabiti že tako omajane zaupanja v Jugoslaviji.

Slovenija in Hrvaška sta pod močnim pritiskom, zato bi bilo njuno obrambno povezovanje normalno, pretirana obzornost pa odveč, saj vemo, kako brezobzirno ravna nasprotnik. To narekuje politični realizem.

Na tej točki ga vidiva na različnih načinih. Dokler obstajajo mehanizmi, ki posamezne republike varujejo pred vsiljevanjem interesov, ki jih imajo same za škodljive, take povezave niso potrebne. 30. seja CK ZKJ je pokazala, da je demokratični centralizem odmrli, kar slovenski komunisti že dolgo ugotavljamo, da pa organizacija zaradi tega ni razpadla, da lahko deluje na ta način in da imajo vrednost samo tisti sklepi, ki so sprejeti demokratično. Takšne trajne koalicijske povezave bi lahko pri nekaterih narodih, zlasti zato, ker nimamo enotnega komunikacijskega prostora, ustvarile vsi ogroženosti, kar ni demokratičnega ne bi pospešilo, ampak jo ustavilo.

Ali ne bi bilo privida o ZKJ kot enotni organizaciji najbolje dokončno razbiti?

Veliko je še starega gledanja, ki pod enotnostjo zelo poenostavljeno misli na enakost, enobraznost, eno formo vodenja iste politike. To spriči velikih razlik v Jugoslaviji deluje kot Prokurstova postelja in sproža nove konflikte. Če bi ti konflikti postali neznosni, je prav politični pluralizem tista formula, ki lahko reši Jugoslavijo kot skupno državo.

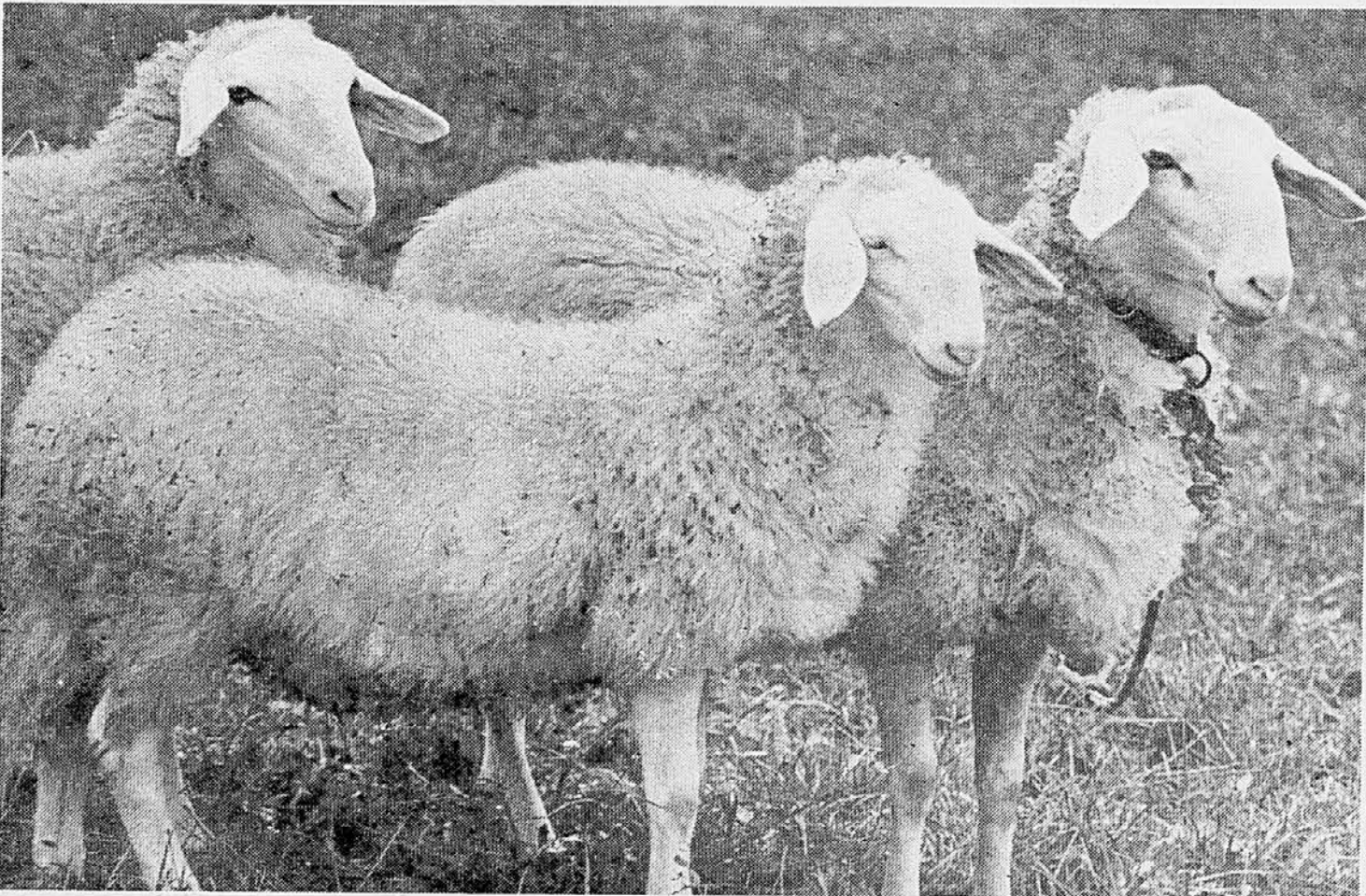

Foto: Janez Zmaj

Vsaka represija bi pripeljala do nasprotnih učinkov.

Ali je ZKS, če bo na kongresu ZKJ grozila majorizacija, še vedno pripravljena na partijsko nepokorščino?

Na zadnji seji zveznega CK smo se že, ne samo ZKS, ampak vsi, ki so glasovali proti sklepom, konstituirali kot jasno razpoznavna politična manjšina. Zdj ni samo od te manjšine, ampak tudi od večine odvisno, ali je sposobna demokratično vzdržati to širino in medsebojno kritično napetost. Če bo ZK kot celota vzdržala, bo pač ostala enotna organizacija, v nasprotnem primeru pa organizacijske enotnosti ne bo mogoče ohraniti.

Kako da je bila ZKS tokrat v ustavni bitki tako trdna. Velik je bil strah, da bo v zadnjem hipu popustila.

Pri vprašanju suverenosti slovenskih državljanov in slovenskega naroda, to pa sta bistveni komponenti slovenske državnosti, kompromisi niso mogoči. Če bi ZKS tu popustila, bi se odpisala kot realna politična sila.

Tako trdna je bila tudi zato, ker je branila lastno politično kožo?

Tako je. Gre za identifikacijo z vrednotami, ki so bile v igri.

Zdi se, da ta identifikacija še letos spomladi ni bila tako trdna in da je partija zelo v minulih mesecih doživela notranje napetosti, ki so jo zdaj napravili žilavo tudi naspev.

Ta proces, ki je zdaj morda res doživel neudni kvalitativni preskok, kot bi rekel Marx, je tekel že nekaj let in ustvaril novo večino ne samo v ZK, ampak tudi v večini slovenskih glav. Navzven ta proces s svojo predzgodovino in notranjo logiko doslej najbrž ni bil tako razviden.

Ali ste na primer že pred letom dni pristajali na večstrankarski pluralizem, pri tem pa taktično upoštevali, da čas še ni zrel za to, da bi bilo to javno povedano? Ali pa je šlo za dinamiko, ki je, ko je bila enkrat sprožena, dobila svojo inercijo in vas je silila v nadaljnje odpiranje?

Tukaj so bili posamezniki v različnih položajih. Ne gre za skrivni načrt, ki bi ga uresničevali po kapljicah.

Čeprav je taktiziranje seveda potrebno.

Vsak član vodstva je gotovo imel svojo vizijo: nekdo je videl dlje, drugi je sprejemal spremembe po kapljicah. Zame spremeniti, da mi je bilo v trenutku. Sem moram reči, da mi je pripravim osnutek dokumenta o političnem pluralizmu – to je bilo lani jeseni – že jasno, da to pomeni odločitev za politični pluralizem v polnem smislu. Vse drugo je stvar taktike, kot je stvar terapije v medicini, da vam skatice aspirinov ne dajo naenkrat, ampak po homeopatskih dozah. Namen je, da bolnik preživi in ozdravi.

Zastavil bi vam vprašanje, ki sem ga že vasi kolegi Sonji Lokar: kako je z zelo pomembnim vprašanjem Kučanovega nasledstva? Je Milan Kučan pripravljen obnoviti mandat?

Ti bi morali vprašati Milana Kučana.

Tako je odgovorila tudi Sonja Lokar.

Ne spomnim se. Če prav razumem, kam merite z vprašanjem, bi dal svoj odgovor. Milan Kučan gotovo simbolizira, predvsem s svojim osebnim prispevkom, spremembo ZK in demokratične družbene spremembe, povezane z njo. ZK z njim na čelu je močnejša in prepričljivejša in to dokazuje pomen osebnosti kot resnega zagotovila za konstitutivno neke politike. Toda ta politika je tudi izraz ekipe, ki dela kot orkester z vrhunskim dirigentom.

Vprašanje je torej še vedno odprto?

Odprto je na praktični ravni, ker številne občinske in osnovne organizacije ZK zahtevajo, naj Kučan znova kandidira. Rešitev vprašanja je odvisna od več stvari. Prvič od spremembe statuta, ki zaenkrat ne dopušča ponovitve mandata. Če bo zahteva po ponovitvi večinska, bo statut spremenjen. Ne zaradi Kučana, ampak zaradi uvažanja političnega pluralizma, ki ukinja razloge, zaradi katerih je bila ta omejitev smiselna. Smiselna je bila v razmerah monopolne politike kot ovira za preprečevanje osebne oblasti posameznika. Zdjaj, v času politične tekme, je treba staviti na konja, ki zmaga. Drugo vprašanje pa je, ali imamo res samo enega konja, ki lahko zmaga. Mislim, da je v naši organizaciji še več sposobnih ljudi.

Zlobnež bi lahko to nasledstveno negotovost razumel kot del volilne igre. V tem smislu: Kučan pusti vprašanje do konca odprto, nato mandat naposled sprejme, ljudje si oddahnejo in za ZK jih glasuje nekaj več.

Kučana poznam že kar precej let in zato si lahko dovolim reči, da tega gotovo ne dela iz taktičnih razlogov. Mislim, da se obnavlja tudi zato, ker se mu zdi neokusno, da bi v času, ko je on predsednik, spreminjali statut, zato, da bi lahko ostal na tej funkciji. Sicer pa Slovenija z uvajanjem pluralizma vse manj živi politično življenje samo po enem kanalu – kanalu ZK. Zato gre tudi za trezen razmislek, na kateri funkciji produktivno uporabiti človeka s takim zaupanjem in ustvarjalnim potencialom. Ali je to res lahko samo vodenje ZK?

Janko Lorenci

PO GDANSKU IN
TIANANMENU NA KOSOVU

Izgon Avdija Uke iz raja

Iz zvočnika na osmem horizontu
rudnika v Starem trgu je odmevalo
predavanje profesorja Šuvarja: uvod
v rudarski življenjepis njegovega
očeta, bibliografsko navajanje
podatkov o albanskem vprašanju na
Balkanu in poziv rudarjem, naj
pridejo iz jame.

Slabo uro pozneje je Avdi Uka nepričakovano glasno priznal, da je vedel, »da jih bodo peljali žejne čez vodo in ga ne bi smeli spustiti med rudarje.« V šali je poudarjal, da zdaj nima druge izbire, kot da se sledeč do nagega in se odpravi v Prištino, saj bodo »tako menda le dojele, da je stvar nad vse resna«.

Od teh dogodkov mineva že sedmi mesec, rudar pa je brzkone ugotovil le, da ga niso jemali resno ali pa da tega preprosto niso hoteli. Uka se je znašel v hudih težavah, saj je že 200 dni v priporu. Proti njemu so namreč vložili obtožnico, v kateri je rečeno, da se je ukvarjal s »protirevolucionarno dejavnostjo«, za kar je zagrožena celo smrtna kazen. Kaj je zagrešil ta 46-letni rudar, ki ima samo osemletko in je oče desetih otrok, izmed katerih sta le dva polnoletna.

Obtožnica, ki obsega en sam stavek, ga bremeni, da je med stavko skrbel za red in da je sodeloval pri sestavljanju zahtev stavkajočih. Ta stavek pa tudi daje vedeti, da je kršil pravila »delavskega raja«. Vsem je namreč znano, da institucije sistema zagotavljajo red, stavka pa prinaša anarhijo. Za red v družbi torej skrbijo sistemske institucije, ohranjanje reda med stavkajočimi rudarji pa pomeni uvajanje vzporedne oblasti. Kdor tako ohranja red, si torej lasti pravico vladati ali vsaj

voditi druge; naša družba pa ima institucije za to – oblast in miselno avantgardo v obliki partije. Avdi Uka se je potemtakem povzdignil na to raven, ne da bi vprašal, ali sme. Avdi Uka torej ne bi smel skrbeti za red, oziroma sodelovati pri sestavljanju zahtev stavkajočih.

Zadnji ostanek raja

Nekateri pravijo, da je ta rudar, tako kot številni drugi, končal v zaporu, ker je Albaneec in ker si je drznil protestirati. Kaj lahko bi namreč Uka dobil obtoženo, v kateri bi pisalo, da je spodbujal rudarje k neredom in v vztrajanjem, da ni treba pisati nobenih zahtev, podaljševal stavko. Pri tem ni toliko pomembno, da so stavkali Albanci oziroma narodna plat problema, pač pa je veliko bolj pomembna obtožnica v enem samem stavku, ki je odpravila še zadnji ostanek socialističnega raja na Kosovu. Dolgo vrsto let ustvarjajo podoba Trepičin »udarnikov«, ki prelivajo pot za blagor naše socialistične skupnosti – to so bili obvezno grobi obrazi in mišičasta telesa – in nenehno ponavljanje (po letu 1981), da je delavski razred »utrdil«, ki je nacionalizem ne more zasedi, je nenadoma nadomestila enako vsiljiva nova ideološka propaganda. Namesto značilnih obrazov, ki so javno objubljeni, da bodo ob 1. maju ali

kakem drugem pomembnem datumu oziroma prazniku presegli normo za 50 odstotkov, so se začeli oglašati povsem konkretni in politično misleči ljudje, pa čeprav niso imeli bibliografskega vplogleda v albansko vprašanje na Balkanu. Namesto izjav, da je delavski razred »utrdil« boja ZKJ zoper nacionalizem na Kosovu, je bilo slišati trditve, da so rudarji protirevolucionarni, s katerimi resda manipulira »protirevolucionarni štab«. Pri tem ne smemo pozabiti, da gre za celotni albanski delavski razred, ki je stavkal februarja.

Izgubljeni ideološki adut

Oblast na Kosovu je z Avdijem Uko vstopila v svoj zadnji začarani krog. Ko je delavskemu razredu zanikala sleherno subjektivnost, je bila ob svoj še zadnji komunistični ideološki adut. Ideološko razgaljena se je kmalu identificirala z edinim, kar ji je preostalo, namreč s silo. Z represijo, izolacijami in s sojenjem udeležencem demonstracij oziroma z grobim ukrepanjem proti demonstrantom – ta njen poseg je zahteval tudi žrtve – si je prizadevala vsaj preživeti. In tu se krog zapre. Zaprl se je v tistem hipu, ko so demonstrantom izrekli ideološke in zaporne kazni za protirevolucionarno dejavnost v dveh ne le časovno različnih obdobjih: demonstranti so bili namreč

enako krivi, ko so leta 1981 pozivali h kršenju ustavnih določil, in tudi osem let pozneje, ko so zahtevali, da je treba taista določila ohraniti. Podobno je ravnal tudi predsednik jugoslovanskih komunistov: ko so mu povedali, da v Starem Trgu izpolnjujejo proizvodne načrte le 47-odstotno, je tako, kot bi ravnal vsak delodajalec, dal vedeti, da nikjer v svetu ne marajo nedela.

Kosovski rudarji so torej doživeli svoj Tiananmen in Gdansk in se znašli v položaju nekeje med okrepjeno represijo in organiziranim odporom. Gledano v širšem kontekstu socialističnega razvoja se tačas ponujata dve možnosti, namreč kratkoročni status quo, to se pravi nadaljnja prisila, ali alternativa sedanjih oblasti, torej politični pluralizem, ki pa je praktično nemogoč in bi zato utegnilo priti le do množičnih protestnih akcij, kajpa na narodni podlagi.

Odgovora na zastavljeno vprašanje ne bo treba dolgo čakati. Če bodo Avdi Uka in njemu podobni obsojeni, bo s tem obsojena tudi novembra oziroma februarja politična subjektivizacija Albancev in njihova nenasilna politična dejavnost. To pa bi pomenilo, da socializem na Kosovu ni šel niti za pedenji dlje od Dengovega načina ohranjanja pravo-

vernosti, le da se vse to dogaja kajpada v Jugoslaviji. Če bo Uka obsojen na zaporno kazen, ker je skrbel za red med stavko in ker je pomagal sestaviti zahteve stavkajočih rudarjev, bo to ponovno opozorilo, da se je začel prebujati vsem še predobro znani »brkati« model socializma iz ne tako davne preteklosti.

Kosovska in zvezna oblast bosta morali naglo ukrepati. Pa ne zaradi Uke (saj oblasti doslej ni bilo mar za posameznika), marveč zavoljo same sebe. Lahko namreč izbere katerokoli zahtevano različico iz dosedanjih izkušev s socializmom (lastnim in tujim), opirajoč se na represijo, lahko se zgleduje po Poljski, lahko pa tudi pod pritiskom svetovne javnosti in zahodnih vlad zaradi kršenja človekovih pravic »odpre ventile«.

Naj se odloči tako ali drugače, ukrepati bo morala čim prej, saj se bo v kratkem gotovo spopadla ne le z jeznim delavcem, čigar narodna čustva so hudo prizad

NIJAZ SKENDERAGIĆ: »BOSANSKI MUŽEVIČ«

Imenovati stvari s pravim imenom je enako samomoru

Nijaz Skenderagić, član CK ZKJ iz Bosne in Hercegovine, je eden tistih, ki razbijajo stereotip, da so demokratične sile v Jugoslaviji omejene le na »severozahod«. Veliko zanimanje javnosti – in srd ideoloških aparatov »protibirokratske revolucije« (bil pa je celo žrtev podobnega nasilja kot Mužević) – je vzbudil že s pogumno in neposredno obsodbo mučenja albanskih »izolantov« in političnega tlačenja Albancev na Kosovu sploh, na »sojenju« slovenskim ustavnim amandmajem pa je bil eden redkih zunaj slovenske in hrvaške delegacije, ki se je temu uprl.

takšnih projektov so po mojem mnenju tisti politiki in vodstva, ki poskušajo s tem odvrti pozornost delavcev in družbe od neprijetne stvarnosti, pomanjkanja, podražitev in brezposelnosti. Zato se nujno zastavlja vprašanje: ali tem vodstvom ustreza zaostrevanje problemov, v tem primeru nacionalnih, da bi pozabili na druge, veliko hušje – razredne. To so sile, zaradi katerih je Jugoslavija zapelj strah. Strah hromi in zato Jugoslavija ne more rešiti dileme, ali naj bi se vrnila k »realnemu socializmu« (ki bi bil v kombinaciji z nacionalizmom še veliko hušji od tistega, ki smo ga že preživeli) ali pa se odločili za negotov pluralizem. Po mojem mnenju smo se med kitajskimi tanki in poljsko-madžarskimi eksperimenti za zdaj odločili za tipično jugoslovansko omahovanje. Pozabljamo, da bi večer lahko storilo tisto, česar očitno ne moremo danes ali jutri.

Bosno iz različnih delov Jugoslavije verjetno vidijo različno. Osebnost me se prepičala, da se v Sloveniji na moč zanimajo za demokratične procese v vaši republiki. Kakšne politične trenutke zdaj preživlja Bosna in Hercegovina?

V zadnjem času ji proti njeni volji, vendar s podporo od zunaj in znotraj, čedalje pogosteje vsiljujejo skrbništvo in ji strogo pridigajo.

Sleheri korak vodstva BiH, pa tudi narodov, ki v njej živijo, budno spremljajo dežurni dušebrižniki, ki ne vidijo, kaj se dogaja pred njihovim nosom, zato pa skozi očala z močno dioptrijo vnaprej presojajo, ali se ta republika nagiba k vzhodnim ali severnim vetrovom.

Medtem ko za nekatere druge republike velja načelo nevmesavanja drugih v njihove notranje zadeve, ki ga razglašajo za temelj državnosti in suverenosti, poskušajo BiH zaradi narodnostno mešane strukture prebivalstva spreminiti v svobodno lovišče.

Srbski nacionalisti odrekajo Srbom iz BiH pravico do lastne glave, trdijo, da je v Beogradu, hrvaški pa, da je v Zagrebu. Izhod iz »zaostalega vilajeta« je torej neke druge, v nekakšni drugačni Bosni in Hercegovini oziroma brez nje.

Narodi BiH so na lastni koži najbolje občutili, kaj pomeni zapletati v krvavem kolu z geslom »Zasej razdor in vladaj!«

Treba se je spomniti, zakaj si je ljudstvo BiH leta 1941 kot svoj kašpot izbralo KPI. Zato ker so komunisti pod svojo zastavo povabili vse rodoljube ne glede na narodnostno pripadnost in veroizpoved, ne glede na jezik.

Cetniki in ustaši so svojo politiko utemeljili na sovraštvo do sosedov, na polarizaciji.

V BiH je tako zaradi (zemljepisnega) položaja kot zaradi narodnostne strukture prebivalstva marsikaj jugoslovansko. Tudi odločilne bitke med NOB so potekale na njenem ozemlju. Kaže, da danes, v miru, tukaj pote-

kajo drugačne bitke, nacionalne, verske in jezikovne, ki poskušajo ozemlje BiH razglasiti za svoj poligon.

Samo naivneži lahko verjamejo, da so edina bosansko-hercegovaška specifičnost različni Neumi in Agrokomerc in da jih drugi nimajo. Razlika je prav v tem, da se jim uspešno izogibajo, tako da svoje ljudi opozarjajo na BiH kot vir vseh malverzacij.

Sarajevski As je v eni zadnjih števil pisal o človeku, zaposlenem v Šipadu, kot organizatorju »pohodov«, ekskurzij s Kosova in iz Srbije skozi Sarajevo. Kako naj bi se takšnim postavili po robu?

Res je, da je sožitje tudi v Bosni in Hercegovini čedalje pogostejše tarča napadov, čeprav se je nešteto krat pokazalo, da med navadnimi ljudmi ni sovraštva, temveč ga podtikajo posamezniki in skupine, ponekod žal tudi vodstva. Kako navadni ljudje v Bosni preprosto gojijo slovo in sožitje, zgovorno pričajo pregovori, ki je tukaj geslo vsakdanjega življenja in odnosov med ljudmi: »svoje imam rad – tvoje spoštujem«. To bi moralo biti svarilo vsem, ki ribarijo v kalnem – sožitju ni mogoče zagotoviti s poveljevanjem svojega in neupoštevanjem in neupoštevanjem tujega.

Sicer pa lahko navedem zgled iz lastnih izkušenj. Ob dnevu vstaje, 28. julija letos sem na zboru v Sekovići govoril, in se prepičal, kako so ljudje sprejeli obsodbo nacionalizma. Za ljudi v Bosni in Hercegovini sožitje ni fraza – ta beseda preprosto pomeni, da moramo poiskati ustrezne oblike skupnega življenja, kar moramo živeti skupaj. Ali pa nas ne bo. Zato ne smemo dovoliti, da bi nas razdelili in sprli.

Po drugi strani se ne moremo strinjati z ugotovitvami, da so shodi ob verskih praznikih, »dogajanje vernikov« na Knežini, v Titovem Darvarju in drugod, potekali dostojanstveno. Razen če sodimo, da je dostojanstveno že to, da ni bilo pretepotov ali streljanja. Mislim, da so vsi takšni shodi zrežirani in da jih namenoma organizirajo, da bi sejal razdor, medsebojno sumničanje, razlikovanje in polarizacijo.

Vaše osebne izkušnje z agresivnim nacionalizmom so se začele tedaj, ko se na seji CK ZKJ niste strinjali s tistim, kar v okviru tak imenovanih izrednih ukrepov počnejo na Kosovu. Ker je bil ta del razpave kratek, bi vas prosila, da nam pojasnite svoje stališče do tega vprašanja.

Tedaj sem opozoril na tri prvine, ki so po mojem mnenju pod kulturno, civilizacijsko, pa tudi pravno ravnanje: uvedba izolacije, uveljavitev drastičnih represivnih ukrepov nasilja in naposled moje mnenje, da se Albanci počutijo kot drugorazredni državljani. To sem rekel, ker sem hotel poudariti ločnico med albanskimi nacionalisti in tistim delom albanskega prebivalstva, ki temu ni naklonjen, ker ne vidim nikakršnega pozitivnega premika, če zdaj pripadnike albanske narodnosti postavimo v slabši položaj namesto čr-

nogorskega in srbskega prebivalstva. Prva rešitev je, da bi se vsi prebivalci Kosova počutili kot državljani z enakimi pravicami. Če tako obravnavamo stvari, se ne moremo strinjati tudi s sintagmo o kontrarevoluciji na Kosovu.

Mojim besedam so nasprotovali nekateri člani CK ZKJ iz ZK Srbije, iz večine beograjskih časopisov pa se je name usul plaz grobih podtikanj, obtožb in diskvalifikacij. Ker na moje razprave niso mogli odgovoriti z nespornimi argumenti, sem ugotovil, da jim kratko in malo ni bila pogodu. Temu sledi razvrščanje v različne klanke.

Nočem biti pripadnik nikakršnega klana, pač pa bi zelo rad igral v moštvo, v katerem so neodvisni, samostojni ljudje in borci. Ljudje, ki mislijo z lastno glavo in se ne bojajo za moštvo, ki je trenutno na oblasti, temveč za prihodnost naše države.

Temu je sledila seja CK ZKJ o mednarodnih odnosih, na kateri ste govorili o dirigiranem nacionalizmu in opisali, kako nastaja nacionalizem v naših političnih in družbenih okoliščinah. Od te seje do danes ste dobili celo goro grozljivih pisem. Kako ste to sprejeli?

Res je, vprašanje pa je, kaj se skriva za to goro. Avtorji teh pisem in govorci, pa tudi del beograjskega tiska, so me sprva obtoževali (ali vsaj nakazovali), da ravnam v dogovoru z hrvaško in slovensko politiko, zdaj pa obtožbe zvečinoma zadevajo moje domnevno »muslimansko usmeritev«. Tako so v zadnjem času takšne grožnje naslovljene name, pa tudi na druge politične in javne delavce v BiH kot na – Muslimane. Namesto odgovora na takšne bedarije bi rad povedal dvoje: prvič, vprašal bi rad, ali kdo vidi muslimanski nacionalizem, ki bi ga domnevno lahko zagovarjali, in če ga, naj ga pokaže. Ko smo opozarjali na srbski in hrvaški nacionalizem, smo celo zagrešili napako, ko smo hkrati kot enako nevarnega obravnavali muslimanski fundamentalizem. To je pretiravanje. Seveda pa to še ne pomeni, da se muslimanski nacionalizem ne more krečiti – pojavlja se predvsem tedaj, ko podžigajo sovraštvo do tega naroda, in zato sodim med ljudi, ki bi radi te in druge napade in podžiganje zla preprečili. Drugič, ne bojim se groženj, namenjenih osebnosti meni. Nič me ne bo preplasil in me tudi ne bo odvnil od mojih stališč. Bolj ko je ta nacionalistična agresivnost, bolj so moja (in le moja stališča) radikalna, razumevanje razmer bolj jasno, usmeritev v demokracijo kot odgovor na takšne napade pa trdnjša. Rad bi znova poudaril, da je zame sveto pravilo kritika in boj proti nacionalizmu v lastnem narodu kot legitimacija za takšen boj proti drugim nacionalizmom.

V nadaljevanju teh groženj so v noči 4. oktobra streljali na predstavništvo ljubljanskih Adrie-Airways v Sarajevu, ki ga vodi Muhamed Abadžić?

Če bi se to zgodilo pred kakimi desetimi leti, bi najbrž rekli, da gre za huliganstvo. V političnem kontekstu, kakršen je v Jugoslaviji nastal v zadnjih letih in še posebej v zadnjih mesecih, ko si v nacionalističnih kuhinjah prizadevajo do konca speljati svoje načrte, pa se zastavlja vprašanje oboroženega terorizma. Politično podzemlje, ki je javno zahtevalo glave albanskih komunistov, poskuša iz svojih skrivališč prestrašiti bosenske komuniste. In zakaj naj bi to povedal jaz – vsi vemo, od kod je prišel ta strel, ne glede na osebo ali osebe, ki ga so izstrelili.

Upam, da bo ta strel spametoval ljudi, da bodo spoznali, kam pelje to brezumnje in v razumom premagali podžiganje negativnih strasti. Zame so spodbudno znamenje drugačna pisma, ki jih dobivam, tista, izražajo podporo in ne prihajajo samo iz Bosne, temveč tudi iz Beograda, Užica, niškega območja. To poudarjam zato, ker sem zagovornik teze, da noben narod ni nacionalističen, temveč so

nacionalistične skupine in posamezniki v njegovih vrstah.

Ali drži ugotovitev, da ste bili, vsaj kar zadeva članke CK ZKJ iz Bosne in Hercegovine, na zadnji seji »osamljeni strelec«?

Ne bi rekel. Gre za to, da je bil način glasovanja (s klicanjem po imenu) nepričakovan. To je zmedlo mnoge članke CK. Mislim, da bi bil sicer izid glasovanja drugačen. V mnenjih, ki sem jih izrekel, nisem osamljen, vsaj v svojem okolju ne.

Kako bi lahko ocenili proces demokratizacije v Bosni in Hercegovini?

Demokratizacija je zgodovinska priložnost naše republike v kalnih vodah odnosov v jugoslovanski družbi, še posebej v federaciji.

Bosensko-hercegovski procesi demokratizacije pa so še daleč od točke, ko imajo občani dejanski vpliv na dogajanje v družbi. Zavirajo jih med drugim konfrontacije izsiljenih interesov v federaciji, ki so oblastnikom sredstev za ohranjanje nacionalne in republiške enotnosti. Zavirajo jih tudi pomanjkanje lastne demokratične tradicije in še vedno navzoče sile stanovske in klanovske prevlade, ki zlorabljajo prazen politični prostor.

Bosno in Hercegovino je že močno zajel širok proces demokratizacije, ki utegne urediti pot do odprave krize. Prihodnje volitve bi lahko bile priložnost za široko in strogo kadrovsko selekcijo od občinske do republiške ravni.

Za BiH mora to pomeniti več kot za druge republike. V takšnem prostoru nas lahko združujeta le svoboda in medsebojno spoštovanje, vse drugo nas ločuje tako med seboj kot od drugih. To je za BiH zgodovinska priložnost, kakršnih ni veliko.

Prva stopnica za uvajanje demokracije v BiH so sredstva obveščanja in nasploh oblikovanje demokratičnega javnega mnenja, demokratizacija in delovanje mladinske organizacije in napoved alternativnih družbenih gibanj, pobud, skupin itd. Pomemben dejavnik, ki priča o možnostih za demokratizacijo, je premik v republiškem političnem vrhu – tam so »ljudje dobre volje«, na primer Nijaz Duraković, Zdravko Grebo, Muhamed Abadžić, Darinka Djuraković, Filip Vuković, Rasim Kadić, Dragan Kalinić, Dragan Kragulj in mnogi drugi. Razmere na našem političnem prizorišču so se zaostrele in narekujejo, da odpravimo mnoga stara mnenja, medsebojne spore, preračunljivost, pa tudi žalivte in se z dialogom in medsebojnim spoštovanjem začnemo bližati demokraciji.

Ali nam po vseh dosedanjih izkušnjah in prizadevanjih za rešitev lahko poveste, ali obstaja koncept izhoda iz teh razmer, koncept, ki bi naredil konec negativnim tendencam v Bosni in Hercegovini?

To je usodno vprašanje. Če ne bi našli odgovora nanj, bi bil to konec današnje BiH. Mi pa moramo živeti skupaj. Po mojem mnenju je ZK BiH ne glede na vse utemeljene kritične pripombe v tem hipu najbolj odgovorna in edina sila, ki bi morala odgovoriti na to vprašanje. Tri poglavitne resolucije, ki jih pripravljamo za kongres, imajo ta namen – prva zadeva možnosti za uveljavitev gospodarske reforme, druga govori o demokratizaciji družbenih odnosov in spremembah političnega sistema, tretja pa o imperativu stabilnih mednarodnih odnosov kot pogovju za demokracijo razvoju. Imeli smo tudi razpravo o političnem pluralizmu, katere rezultat je opcija političnega pluralizma nestranskarkega tipa predvsem zaradi izkušenj s strankami iz naše predvojnje preteklosti in njihovo nacionalno usmeritvijo. Katere so druge socialne sile, ki prihajajo na prizorišče? To je predvsem mladinska organizacija, ki se čedalje bolj osamovaja in postaja neodvisen politični subjekt. So tudi možnosti za nova družbena gibanja, kar bo pokazalo samo življenje. Pri nas se ta možnost še ni dovolj uveljavila, mislim pa, da se krepijo potrebe po tem, na primer na področju ekologije in mirovnih pobud, tu je tudi UJDI. Prej smo takšne pobude, zvečinoma iz Slovenije, sprejemali zadržki, nasploh smo ta gibanja presojali na podlagi nekaterih starih meril, v smislu, da se bojujemo za oblast itd. V BiH se jim zdaj odpirajo vrata družbenega prizorišča – dokaz je krepitev zavesti o tem ne le v družbi, temveč tudi med politiki. Po mojem mnenju ni sile, ki bi lahko preprečila takšne pobude. V tem hipu je zelo pomembno, da jih nihče ne ovira.

Sura Dumančić

ČRNA GORA ENO LETO PO »REVOLUCIJI«

Mnogo starega, malo novega

Nova »razvojna filozofija« novega črnogorskega vodstva še vedno ostaja le »splošna usmeritev« k demokratizaciji odnosov. To ljudstvo, ki ima rado govorjenje, je sicer zdaj popolnoma svobodno in javno govori o tistem, o čemer je še včeraj samo šepetalo. Vprašanje pa je, ali starega okorelega despotstva ne bodo prevzeli tudi sedanji »antibirokrati«. Lahko se je odpovedati prejšnjemu »sistemu«, ne pa tudi tistemu, kar je bilo z njim pridobljeno.

vlogo in (od znotraj) že zdavnaj začeli spodkopavati tla pod svojimi doverljajskimi patroni.

V črnogorski skupščini ni pričakovane mladosti (razen na nekaterih vodilnih položajih), še posebej je v njej malo »novih«. Dosti bolj zanimiv pa je primer, ki ni prav zgled za na novo razglase demokratske procese, še manj pa za javno zavzemanje in vse pogostejše predstavljane političnega pluralizma (čeprav ravno v teh okoliščinah pogosto uporabljajo tudi frazo večstrankarski sistem). V družbeno-političnem zboru namreč ni niti enega delegata, ki ne bi bil član ZKJ.

»Debirokratizirano« črnogorsko vodstvo je pri uresničevanju nove razvojne filozofije še posebej spretno pri »razlaščenju« ZKJ in ustvarjanju tako imenovane pravne države. To pa je odvisno od okoliščin in interesov. Sedaj CK ZKJ Črne gore so v zadnjih mesecih noč in dan obiskovali predstavniki delovnih kolektivov iz več črnogorskih okoliš in zahtevali pomoč pri urejanju njihovih notranjih

odnosov, še večkrat pa denar. V centralnem komiteju so jim vedno lahko ponudili samo – obložene kruhke, ne pa tudi denarja. Partijski vrh bi s tem rad tudi v resnici pokazal, da nima vsemočnega partije, ki bi s pozicij oblasti vse reševala, saj je bila takšna partija vržena prav zaradi tega.

Kljub temu pa radi prevzamejo kaj od »stare« prakse, še posebej, če vstajajo interesi za to. Tipičen primer (ne)obhajevanja je nedavna izvolitev (imenovanje) odgovornih ljudi v sredstvih javnega obveščanja – najbolj drastično na titograjski televiziji.

»Nasi« ljudje na najpomembnejših položajih

Mag. Momir Bulatović je pred kratkim dejal, da nikoli ne bo po telefonu poklical koga izmed glavnih in drugih urednikov »svojih« informativnih medijev in mu kaj »ukazal« ali zahteval pojasnilo zaradi česa, kot so počeli »bivši« (menda) so takšne tudi njegove izkuš-

nje, saj je bil še pred nekaj meseci več let odgovorni urednik Univerzitetске riječi. Najnovejša kadrovska imenovanja v informativnih hišah pa pričajo, da mu tega niti ni treba. Za vršila dolžnosti glavnega urednika titograjske televizije (kot najbolj vplivnega) je bil postavljen član Bulatovičevega predsedstva Velibor Čović. To ne bi bilo tako »problematično«, če se pred tem (v rednem postopku) ne bi dvakrat potegoval za isti položaj, vendar ga je kolektiv obratkar zavrnil. Ko se je tretjič javil na razpis (poleg njega pa tudi drugi kandidati), ga je predsedstvo SZDL v soglasju z Bulatovičevim partijskim organom takoj imenovalo. Ob tem moramo omeniti, da predsedstvo CK pred kakšnim mesecem dni ni potrdilo edinega kandidata za direktorja (še vedno ga nadomešča vršilec dolžnosti), ker mora »primerni kandidat« (omenjajo Marovića in Bulatovića) v Budvi končati še nekaj nalog.

Zapletanje v svojo »novo razvojno filozofijo« (nasproti kot jo imenujevo porili) vse bolj odstranjuje demagško masko »posttranske zainteresanosti«, za čemer se skriva imperativno in neposredno vmesavanje v kadrovsko piramido. Menda so »razpustili« kadrovske komisije in tako imenovana koordinacijska telesa za kadrovsko politiko in prenehali preverjati »neoporečnost«, vendar je ta segment demokracije, ki naj bi bil največji greh prejšnjega vodstva, zdaj nekoliko diskretnije prišel v močnejše roke.

Mlado črnogorsko vodstvo pogosto poudarja, da si ne poudarja včnosti in propagande, lastne hvale in podeljanja svojih zaslug, verbalne podpore in klincev iz množic. V ugodnih priložnostih se odpoveduje (predvsem partijski) oblasti, drugič pa skuša pokazati, da je ta resnično v njegovih rokah. V takšni »načel-

nosti in doslednosti« (namesto nezaželenih aplavzov) si pogosto javno izrekajo medsebojne pohvale, predvsem v odnosu med (nekaterimi) partijskimi voditelji in vodilnimi funkcionarji v največjih delovnih kolektivih. Nikoli se ne ve, mogoče bo »dogajanje ljudstva« spet kdaj potrebno, zato je treba ljudem, ki so vajeni tega dela (in njihovih voditeljem), redno izrekati priznanje.

Kadar govorimo o »antibirokratskih mitingih«, je precej razlogov, da ob z omenjenem strahu pred »propadom politiko« verjamemo, da nedavno »protislovensko« zborovanje pred črnogorsko skupščino ni bilo naperjeno proti »slovenski odedpitiv« in da Črnogorci zato še najmanj boli gibanj. Kot pravijo bolj obveščeni, gre za nekaj drugega: črnogorsko vodstvo je svojim (namišljenim) nasprotnikom hotelo tako sporočiti, da lahko v vsakem trenutku zbere (če bi bilo potrebno) iste delavsko-ljudske množice kot lani. Obstaja pa tudi drugačno mnenje – da se je hitro razvila nestrpnost do večerajšnjih »bratov Slovencev«.

Težave črnogorske demokracije očitno niso majhne. Ko so »mladi« stopili po (novi) trasi: je marsikoga zaskrbelo njihova prevlita demokratičnost, češ saj so »naši« še hujši kot Slovenci. Kot olajševalno okoliščino v javnosti navajajo mladost in neziskovnost v javnosti voditeljev. To je seveda možno. Ista mladost pa je odstavila starost trav z nadvse atraktivnimi gesli, ki imajo še vedno svojo ceno v izjemno poudarjanju, a socialno ponižani množici. Takšno ozračje je zelo ugodno za manipuliranje in kameleone. Njihova zveza je vse močnejša in nova razvojna filozofija je mogoče pravo zato vse bolj raztegljiva. Kljub temu pa se potrjuje staro pravilo, da je oblast lažje osvojiti kot obdržati. Roki za nekatere atraktivno napovedane programe, ki naj bi jih uresničili kot nujne, so že zdavnaj potekli. Še vedno čakajo na razprodajo poslopja CK, fotelje in stolov v njej, mercede-sov in letal. Zankrat so ugotovili, da je najpomembnejše, da se Zuta greda ne sme več ponoviti. Demokracija pa se bo verjetno začela takoj za tem.

Branko Jokić

Vaš nastop za zadnji seji CK ZKJ, na kateri so razpravljali o dopolnitvi k ustavi SR Slovenije, je zbudil precejšnjo pozornost. Na kakšnih spoznanjih in izkušnjah je temeljil?

Jugoslovanska drama se bliža vrhu: že dolgo igramo, še vedno pa ne vemo (priznavamo), kdo so glavni igralci, kdo je kdo in kaj je kaj. Največkrat obtožujemo nacionalizem in nacionalne voditelje. Imeli smo že priložnost dognati, kateri nacionalizem in kateri voditelji, a v razpravi se je izpričala naša nepravilnost in nedoslednost. Na lastni koži sem občutil, kako nevarno je, politično pa nemara celo enako samomoru, imenovati stvari z njihovim pravim imenom. Prisegamo na demokracijo, iz dneva v dan pa dokazujemo, da je to žal naša najšibkejša točka.

Prišli smo do prepada, kjer si moramo napovedati smeti trak z oči in stvari javno in odkrito imenovati s pravim imenom. Povedati, kaj je kaj in kdo je kdo v Jugoslaviji.

Mislim, da imajo še vedno pobudo agresivne sile, ki bi rade podirale, večina, ki bi rada gradila, pa jim še vedno ne odgovarja z enako močjo.

Ko razpravljamo o nujnih spremembah, smo bliže odgovoru na vprašanje, kakšne Jugoslavije nečemo, kot na odgovor, kakšno hočemo.

To je morda celo logično, če upoštevamo potek dogodkov v zadnjem letu ali dveh. V naše politično življenje sta bila uvedena metoda in jezik izsiljevanja, groženj, preprirov, omalovaževanja...

In vendar je naše politično prizorišče postalo precej pozornost, potem ko je bila CK ZKJ vsiljena razprava o slovenskih ustavnih dopolnitvah...

Področje odnosov v federaciji je slej ko prej področje, kjer se najbolj silovito lomijo kopja. To je bilo poglavito bojišče, tudi ko so nastajala zadnja ustavna dopolnila (pa tudi pred tem). Z tedaj je bilo slišati vprašanja, pa ne le iz Slovenije, ali novi položaj Srbije spreminja odnose v federaciji.

Izkazalo se je torej, koga zdaj preseneča in skrbi dejstvo, da so se v Sloveniji homogenizirale politične sile. In da se nekateri sprašujejo, zakaj so vsi Slovenci zdaj »poskočili kot en moč«. Mislim, da ne moremo zanemariti tega, da se Slovenci počutijo ogrožene zaradi napadov na njihovo suverenost in poseganja v njihove izvirne pravice. Kot zgled bi lahko navedel sojenje ljubljanski četverici, ki je po mojem mnenju imelo ravno obraten učinek od pričakovane. Ne kaže pozabiti tudi pri tiskar zaradi domnevnih napadov na JLA in s tem povezane grožnje s tanki, ki jih je treba poslati v Slovenijo, pa tudi napovedi uvoza »mitingške revolucije« itd.

Na našem političnem prizorišču sta dva programa, ki imata, če ju skrbno preberete, v resnici tudi precej skupnih točk, ki bi lahko pripeljele do napredka, do demokratizacije političnega sistema in družbe. Resnici na ljubo pa je treba povedati, da njuno uresničevanje v praksi še zdaleč ni enako. Na podlagi tega dveh programov bi težko poskušali graditi nekakšno jugoslovansko sintezo, čeprav je to menda teoretično možno. S tem hočem povedati, da ni dobro, da nimamo jasnih programov tudi v drugih republikah. Tako so se zdaj znašle v položaju, da skačejo v rove »vojskujočih se strani« kot privrženci ene izmed njih. Ali pa v vlogi opazovalcev ponavljajo znane fraze o bratstvu, enotnosti, Titovi, avnojski Jugoslaviji, enakopravnosti...

Torej ni nekakšnega tretjega programa, ki bo odražal edino možno jugoslovansko sintezo, ki bi bil sprejemljiv za vse ali večino in ne bi bil v škodo drugih. Kajti v okoliščinah, ko se na eni strani navdušujejo za geslo en človek – en glas, na drugi strani pa za geslo ena republika – en glas, je treba storiti vse, da bi našli za vse sprejemljivo rešitev. To rešitev naj bi ponudila ena izmed drugih republik ali eden izmed zveznih organov.

Celotne razmere v CK ZKJ pa pričajo o zavestnih poskusih, da bi se ta razprava spremenila v sojenje slovenskim dopolnilom in slovenskim komunistom.

Zakaj se tudi razprava o dopolnitvi k slovenski ustavi v jugoslovanskem okviru ni mogla izogniti »novokomponiranemu« političnemu modelu spopadov in obračunov, mitingov in pozivov k orožju?

V vsakem primeru je ta (čeprav začetni) korak v demokratizaciji odnosov, še posebej v pogledih na oblast, pomemben za črnogorski prostor. Nekdanji tradicionalni in v svetu zelo znani kult svobode sta tukaj preprosto zamenjala kult oblasti in komunistična ortodoksna ali materialni interesi.

Populistični demokratizem s svojih vse pogostejših zborovanj in mitingov ne pošilja samo sporočil, da bo »ubiti« in ne zahteva samo »aretacije« in »zamenjave« (v drugih okoliščinah), ampak je v zadnjem letu dni pokazal zelo malo znanja in volje za uresničitev kakršnih koli oblik glasno objavljene demokracije. Delavci sicer revolucionarnega Radoja Dakića tako brez pomislekov prekinjajo delo in izgubljajo na tisoče ur za izhode na ulice, malo volje, načelnosti in vztrajnosti pa pokažejo, kadar je treba razčleniti medsebojne nepravde dobre odnose in »zasluge« v preteklih dogodkih. Delavci Oboda takoj zapustijo tovarniško dvorišče, da bi lahko zagrozili skupini sokrajanov, ki »podpirajo« slovenska dopolnila, za vse težave, ki jih povzročata njihovo nedelo in nedisciplina (iz tujine jim zaradi pomanjkljivosti vrnejo skoraj polovico proizvodov), pa zahtevajo denar od države. Ali ne zveni činično, kar zdaj sporoča tudi črnogorski partijski populizem: da je za pluralizem, obenem pa zahteva odločno diferenciacijo in glave »propadlih politikov«.

»Prvoborci« se umikajo

»Troške bolezni vsake demokracije so hude, otroštvo pa tukaj ni samo delo, ampak tudi nepredvidljivost. Profesor pravne fakultete dr. Slavko Lukić je pred kratkim zatrnil, da se v Črni gori še vedno bojujejo proti, ne pa za. Če bi bil razlog za to res še vedno starost pred »vrtitvijo bivših« ali njihovimi »podzemnimi političnimi kuhinjami« (na kar je pred kratkim opozoril mag. Momir Bulatović), potem bo največji »krivce« za to vendarle prav (le delno) pomlajeno črnogorsko vodstvo.

Zahtevati diferenciacijo samo tistih, ki so odpadli, pri tem pa (kot je na nedavni javni tribuni opazil univerzitetni profesor dr. Milu-

Posamezna dopolnila k ustavi SR Slovenije so vendarle najprej »obsodili« ustavnopravni teoretični iz Srbije in sta za razpravo na zvezni ravni, vsaj tako je pisalo časopise, dala pobudo tovariša Jović in Trifunović, in sicer na podlagi informacij iz strokovnih služb forumov.

Vse pravne države imajo mehanizme za varstvo, zvezne ustave, samo pri nas se je to preselilo na politično raven. In glejte, zdaj je postalo očitno, da tega ni mogoče rešiti s političnimi sredstvi. Nastale so razmere, ki so same po sebi argument, da federacija celoma pooblastila za varstvo naše temeljne pravne listine – ustave.

Ali je jugoslovansko politično in družbeno prizorišče iz Bosne videti drugačno kot iz drugih delov države?

Če imamo kako posebno stališče, je to posledica samega družbenopolitičnega bivanja Bosne in Hercegovine, ki ima dolgoletno tradicijo skupnega življenja. To je vzrok, da smo za Jugoslavijo, opredeljeno z Avnojem (seveda pri tem ne mislimo, da bi morala ostati v okoliščinah preteklosti, temveč jo je treba naprej razvijati na podlagi teh načel) in da se zavze-

”Na seji CK ZKJ, ki je obravnavala slovenske ustavne amandmaje, nisem bil »osamljen strelec«. Gre za to, da je bil način glasovanja (s klicanjem po imenu) nepričakovan. To je zmedlo mnoge članke CK. Mislim, da bi bil sicer izid glasovanja drugačen.”

mamo za odpravo gospodarskih in socialnih problemov kot žarišče krize. Koncepte, ki se zavzemajo za drugačno Jugoslavijo, prepoznavamo po tem, da obravnavajo te probleme formalno in dogmatsko ter ponujajo nacionalistične programe in gesla. Idejni snovalci

tin Perović) ne imeti volje, da bi jih vsaj malo poslušali in jim priznali osnovno pravico do mnenja, dialoga ali pojasnila, je bolj podobno pregonu in maščevanju kot pa upoštevanju demokratičnih odnosov, ki jih sami razglašajo.

Črnogorski vodstveno-politični vrh verjetno niti ne razmišlja, da bi diferenciacijo izvedel najprej v svojih vrstah (ne gre namreč tudi za odgovornost za prejšnje napake, ki jo zahtevajo za bivšo črnogorsko vodilno garnituro). Nasprotno, nastaja vtis, da se pravi »prvoborci« oktobrsko-januarskih dogodkov, ki jih je ljudstvo res sprejelo kot svoje voditelje (na primer dr. Ljubisa Stanković), »izgubljajo« ali pa se umikajo pred precej spretnejšimi tekmi za oblast in za najpomembnejše položaje v partijskih in državnih telesih.

V novih vodstvih je tudi precej do večerajšnjih bližnjih sodelavcev tistih, nad katere zdaj kličejo grom in strele. Marsikdo izmed njih je uporaben tako v tedanjem kot v sedanjem času. Dr. Branko Kostić je bil na primer podpredsednik črnogorske vlade, zdaj pa je šef črnogorske države. Za prvega moža bivše vlade pa zahtevajo odgovornost. Miko Djukanović je bil v ekipi Zarkovića, Djuranovića in drugih (ki jim zdaj grozijo najhujše partijske in druge kazni) tako v mladinski organizaciji kot v CK ZKS. Z zdaj pa je partijski voditelj. Član predsedstva CK ZK Črne gore

DRAGO BUVAČ: TRG DELOVNE SILE

Zdravljenje jugoskleroze

Naše gospodarstvo bo po sprejemu novega zakona o delovnih razmerjih in s tem uvedbi trga delovne sile doživelo velik pretres.

Trg dela bo najprej pretresel sklerotične ideološke glave dogovorne ekonomije, potem pa še »višje interese delavskega razreda«, celo – kakor je to nepopularno reči – njegove privilegije iz »zlatih časov« socialistične industrializacije. Težko je napovedati globino tega pretresa, vendar bo očitno potrebnega veliko znanja in poguma.

no varnost v svojih družbah, plače pa jim zvišujejo v skladu s službenimi leti. V tem modelu se skriva tudi nekaj delitve dobička v obliki velikih bonusov, ki si na osnovno plačo izplačuje dvakrat letno. Delovanje tudi tega sistema se pripisuje tamkajšnjim tradicijam, predvsem zvestobi podjetju, značilni za Japonsko.

Pri analizi sistema je treba upoštevati, da zajema samo delavce v velikih družbah, pa še to predvsem moške. Drugič, pomembno je še, da velja komaj za četrtino celotne delovne sile. Ne velja namreč za drobno gospodarstvo, na katerega pride tri četrtine vseh zaposlenih. V pretežnem delu gospodarstva torej deluje običajen trg delovne sile, z manjšo varnostjo zaposlitve in nižjimi plačami. Ta trg je zelo dinamičen. Lahko bi celo rekli, da privilegirani sistem šuš in v kateri delavci v velikih družbah lahko delujejo zaradi tega drugega, pravega trga delovne sile. To je razvidno tudi iz dejstva, da se šuš in v kateri delavci v velikih družbah lahko delujejo zaradi tega drugega, pravega trga delovne sile. To je razvidno tudi iz dejstva, da se šuš in v kateri delavci v velikih družbah lahko delujejo zaradi tega drugega, pravega trga delovne sile.

3. Weitzmanov model je neka vrsta poskusa, da bi japonske izkušnje presadili v Združene države Amerike. Avtor je ekonomist Martin Weitzman in meni, da bi na ta način lahko odpravili stagflacijo. Gre namreč za to, da bi med delodajalci in delavci opustili dosedanja način kolektivnih pogodb s fiksnimi plačami, ki so zelo toge, v času stagnacije pa povzročijo na eni strani veliko brezposelnost, na drugi pa inflacijo. Avtor meni, da bi bil mnogo bolj elastičen sistem, ki bi temeljil na pogodbah, v kateri bi delavci privolili v delež v dohodku ali profitu družbe. Z večšimi matematičnimi prijemi dokazuje, da bi se s tako delitvijo dobička povečala zaposlenost in zmanjšal vpliv stroškov dela in inflacije. Toda zaveda se dejstva, da njegovemu modelu, ki je v ameriški javnosti doživel velik odmev, najbolj nasprotujejo ravno sindikati, ker zagovarjajo interese določenih tradicionalnih panog in visoke plače svojih članov. Na ugodnejši sprejem pa je naletela neka različica tega modela v obliki plana o prodaji delnic zaposlenim (to je plan ESOP, ki ga podpira tudi Bushova administracija). Računajo, da danes že približno deset milijonov ameriških delavcev razpolaga s to vrsto delnic podjetij, v katerih so zaposleni.

Na prvi pogled Weitzmanov model delitve dobička spominja na naš sistem delitve dohodka, po katerem je plača jugoslovanskega

samoupravljalca odvisna od uresničene dohodka njegovega podjetja. Toda upoštevati je treba bistveno razliko: Weitzmanov model

izhaja iz zasebnega lastništva (avtor je celo proti delničarstvu) ter ostrega razmejevanja med interesi delodajalcev in menedžerjev (ki hočejo čimvečji profit) na eni in delavcev (ki želijo čim večjo plačo in varnejše delovno mesto) na drugi strani. Druga razlika pa je v tem, da njegov model predvideva svoboden trg delovne sile.

4. Summersov model je precej podoben modelu njegovega kolega Weitzmana. Mladi harvardski profesor Lawrence Summers je do svoje različice prišel na podlagi raziskovanja t.i. evroskleroze in njenega trga delovne sile. Za podlogo je uporabil svojo teorijo histereze, po kateri se določen šok gospodarske politike prenaša dolgoročno, ima torej dolgotrajen vpliv in prispeva k brezposelnosti. Če zaradi kakšnega takega šoka pride do velike brezposelnosti, se na trgu delovne sile izobli-

kuje nova pravila igre. Tisti, ki zaposlitev obdržijo (*insiders*), ne upoštevajo kaj dosti drugih, ki so brezposelni (*outsiders*). Če imajo »insiderji« močan sindikat, lahko s kolektivnimi pogodbami dosežejo celo višje plače, kar potem povzroči še večjo brezposelnost. (Ali vas to ne spominja na ravnanje jugoslovanskih samoupravljalcev oziroma »insiderjev«?) Tako se večja brezposelnost ohranja zelo dolgo časa, kar velja tudi za vpliv na inflacijo. Summers že samo dejstvo, da so sindikati v Zahodni Evropi močnejši kot v ZDA, navaja kot vzrok manjše gibljivosti in prožnosti delovne sile, s tem pa tudi večje brezposelnosti, ki na stari celine traja še dalj časa. Zato se nagiba k Weitzmanovemu modelu, zelo kritičen pa je do negativnih učinkov gospodarske politike na trg delovne sile. Če kratki prikaz štirih modelov namenoma opazujemo skozi optiko problemov jugoslovanske prakse in izzivov, ki jih odpira prihodnji trg delovne sile, je pomembno videti, da se v njih najdejo inspirativne ideje (celo v tistih primerih, ko jih ni mogoče mehanično prenašati k nam), v vsakem primeru pa tudi realne klice samoupravljanja, gospodarsko učinkovitejšega od naše dogovorne delitve, plač z veliko brezposelnostjo in uničujočo inflacijo.

Tolažimo se lahko samo z dejstvom, da je trg dela tudi v razvitih zahodnih gospodarstvih najtrši oreh, in to ne samo za oblikovalce gospodarske politike, temveč tudi za najmodrejšo glavo ekonomske teorije. Izvirni greh je v tem, da se delovna sila ne obnaša kot večina ostalih vrst blaga. Bolj kot druge vrste ima neprožen odnos do svoje cene. Njena mezza je precej toga, ne pada niti takrat, ko na trgu obstaja presežek delovne sile oziroma velika brezposelnost. Na ta način kot strošek vpliva tudi na inflacijo. Gre za znani pojav stagflacije; to je termin, ki ga je Nobelovec Paul Samuelson skoval iz dveh besed, iz inflacije in stagnacije. Niti najmodrejša glava zahodne ekonomske misli zanj niso našla zdravila. Doslej so se o tem naučile vsaj eno stvar: manj ko je delovna sila elastična, težje je odpravljati inflacijo, brezposelnost pa je večja. V podkritev teze navajajo večjo trajno brezposelnost v Zahodni Evropi, ki je pred časom največ prispevala k tako imenovani evroskleroz.

Če s temi evropskimi kriteriji merimo našo hiperinflacijo in sočasno velikansko brezposelnost, najdemo zelo tehten razlog za govornje o jugoskleroz. Njeni vzroki so izmislili, toda enemu se nenehno izogibamo in izmikamo. To je očitno način samoupravne delitve dohodka in zaslužkov na tej podlagi popoblen trg dela, ki je padel na zgodovinskem izpitu iz preverjanja samoupravnega sistema. Kot tak je brez moči in jalov, tako da nam ne more nič rešiti.

Vzemimo samo sedanja gospodarska gibanja. Ne glede na to, da se o številkah upravičeno dvomi, je vendarle pomenljivo recimo to, da so realni osebni dohodki v prvih sedmih mesecih letošnjega leta narasli za 12,7, produktivnost dela pa za 2,5 odstotka. Po vseh pravih ekonomskih vede to pojasnjuje stroškovni vpliv osebnih dohodkov na inflacijo, vpliv, ki v razmerah, nastalih zaradi hiperinflacije, samo veržno narašča. Na tej podlagi tudi brezposelnosti ni mogoče zmanjšati, še zlasti ne v naših razmerah, v katerih vlada monopol na delovno mesto. Zato ta mehanizem ne bi deloval niti v primeru, če bi plače realno padale. Jugoslovansko podjetje po znanem paradoksu Benjamina Warda ni zainteresirano za sprejemanje novih delavcev – samoupravljalci si raje zvišajo plače, če je na voljo denar. Če Markovičeva vlada plač ne želi administrativno zamrzniti, ji preostane samo to, da se vrne k samoupravnim dogovorom kot začasni rešitvi. Z vsemi tistimi nesmisli vred, češ da je treba plače povezati z izračunano akumulacijo. S tem sistemom delitve spet ne bomo imeli sreče, saj nas je prav on spravil v sedanjo godljo.

Ne bi se spuščali v napovedovanje datuma, do katerega bo trajalo samoupravno dogovarjanje – verjetno do konca prihodnjega leta – toda zdaj se goji velike upe v zvezi z novimi kolektivnimi pogodbami med državo, poslovnimi krogi in sindikati, seveda v nekih novih institucionalnih izdajah, o katerih še nihče ne ve, kakšne bodo. Težko se je namreč znebiti vtisa, da se že v prvih razpravah o novem trgu delovne sile več kometirja z boljšo plačo, z jamčeno »ceno dela«, kot pa z njeno tesno povezanostjo s problemom brezposelnosti. Toda prav vztrajanje pri popkovni, ki povezuje višino plač in brezposelnost, se mi zdi eden od bistvenih elementov za delovanje trga dela in ozdravitev jugoskleroze.

NALOŽBE V JUGOSLAVIJI

Malha za polovico bolj prazna

Z denarjem za obnovo in širitev jugoslovanskega gospodarstva so že dolgo težave, tako zaradi vlaganja v manj donosne in zgrešene projekte ali takšne, ki se izplačajo šele dolgoročno (kar vse je značilnost manj razvitih držav) kot zaradi devizne zadolženosti. Izhod je le v povečanju družbenega proizvoda s smotnejšo organizacijo dela v že postavljenih proizvodnih napravah.

MAKEDONSKA DEMOGRAFSKA IN URBANISTIČNA KATASTROFA

Makedonija – to je Skopje

Skopje je veliko mesto. V njem živi 700 tisoč ljudi – skoraj tretjina prebivalstva Makedonije. Vsi silijo v Skopje in za seboj puščajo prazne vasi, mesto pa se zaradi preobilice prebivalstva spreminja iz metropole v nekropolo.

Štirje modeli urejanja odnosov z delovno silo

Naj z več primeri iz svetovnih izkušenj ilustriram probleme, ki nastopajo med plačami in brezposelnostjo ter načinom, na katerega jih poskušajo zmanjšati.

1. Švedski model je v svetu izgubljen vere v »komunistični projekt« realnega socializma (brezposelnosti, toda z mizernimi plačami) danes najlepši svetilnik. V vsakem primeru zato, ker imajo Švedi dobre plače in, po zahodnih merilih, nizko brezposelnost (avgust 1.5 odstotka). Toda pri navduševanju zanj moramo upoštevati nekaj dejstev.

Model sam po sebi še ni »brez ostankov« dokaz prednosti socialnodemokratskega projekta. Liberalistično usmerjena Švica ima v popolnem nasprotju s Švedsko ekonomsko filozofijo *welfareja* celo nižjo stopnjo brezposelnosti (avgusta 0.5 odstotka). V obeh primerih gre za gospodarsko najrazvitejši državi na svetu, zato je njune izkušnje težko prenašati k nam: za kaj takega nimamo ne materialne podlage ne razvitih civilizacijskih institucij. Kot bi rekel znani madžarski ekonomist Janos Kornai – mi nismo ne Švedska ne Amerika, temveč živimo na Balkanu ali v Vzhodni Evropi. Tudi brez tega pridržka pa je treba upoštevati več švedskih posebnosti. Predvsem to, da je omenjeni skandinavski model sodelovanja – ne pa konfrontacije – med državo, delodajalci in sindikati utemeljen na zasebni lastnini in na nevmeševanju sindikatov v pravila biznisa. In drugič, da ima celo v tako razviti državi svoje omejitve. Brezposelnost delavcev se je na primer po določenem času dolga prekvalificirati, če pa nove zaposlitve ne sprejme, izgubi pravice, ki mu jih nudi država blaginje.

Ena od teh omejitev je še posebej pomembna. Švedski sistem plač temelji pravzaprav na zunanjem modelu sindikalnih ekonomistov Gösta Rehna in Rudolfa Meidnerja. Bistvo je v načelu, imenovanem enaka plača za enako delo, torej ne upošteva tega, ali je delavec določene kvalifikacije zaposlen v dobrem ali slabem podjetju. Vendar je to potegnito za seboj celo vrsto problemov, denimo velike dobičke v ekspanzivnih panogah in podjetjih. Zato neenakomerno bogatenje poskušajo omiliti z investicijskimi skladi zaposlenih, vendar tudi na mehanizem ne deluje dobro. Večji problem je bil v dejstvu, da so za zagotovitev tega načela povečali dotacije slabšim podjetjem. Vse to je zaviralo prestrukturiranje švedskega gospodarstva. Prišlo je do povzročanja evroskleroze, upadala pa je tudi konkurenčna sposobnost na svetovnem trgu. Po protidaru desnice so morali tudi socialni demokrati na Švedskem izvajati del neoliberalistične gospodarske politike, s tem pa so prizadeli Rhein-Meinderjev model.

2. Japonski model je z nizko brezposelnostjo, ki se že dolga leta suče okoli dveh odstotkov, bolj vzor zahodnim kot pa vzhodnoevropskim gospodarstvom. Za njegovo glavno značilnost velja sistem dosmrtno zaposlitve (*šuš in v kateri*), v katerem imajo delavci zagotovlje-

Preobrazbe našega gospodarstva so v zadnjih letih povzročile določene premike: tako realno zmanjšanje osebne porabe, močno zmanjšanje zaposlovanja, letos tudi oživitve proizvodnje in – po lanskim sušnim letom – letos tudi znatno povečanje pridelka. Del akumulacije se je na ta način sprostil, naj je ob silni inflaciji to videti ali ne. Svoje pa je prinesel tudi odlog plačevanja nekaterih tujih dolgov.

Kljub temu pa bi bilo zelo težko govoriti o tem, da so se jugoslovanske naložbe že začele bistveno krečiti, kaj šele da bi se vrnile na raven, kakršno so dosegle leta 1979, torej ob koncu velikih zadolžitve v tujini. Zveznih statističnih zavod objavlja svoj račun realnih premikov naložb, namreč njihov obračun po cenah, kakršne so bile leta 1972. Ti računi omogočajo primerjavo družbenih in zasebnih izplačil za naložbe v osnovna sredstva do leta 1987. Primerjava teh naložb kaže, da je vsa Jugoslavija še leta 1979 investirala za 61,6 odstotka več kot predlani. Od tega je Slovenija ob koncu prejšnjega desetletja vlagala za 29 odstotkov več kot predlani, v Italiji za 32, v Belgiji za 30, v Franciji za 27, v Švici za 26, v Španiji za 25, v Avstriji za 24, v Nemčiji za 23, v Japonski za 22, v ZDA za 21, v Veliki Britaniji za 20, v Švedski za 19, v Švici za 18, v Španiji za 17, v Švici za 16, v Švici za 15, v Švici za 14, v Švici za 13, v Švici za 12, v Švici za 11, v Švici za 10, v Švici za 9, v Švici za 8, v Švici za 7, v Švici za 6, v Švici za 5, v Švici za 4, v Švici za 3, v Švici za 2, v Švici za 1, v Švici za 0, v Švici za -1, v Švici za -2, v Švici za -3, v Švici za -4, v Švici za -5, v Švici za -6, v Švici za -7, v Švici za -8, v Švici za -9, v Švici za -10, v Švici za -11, v Švici za -12, v Švici za -13, v Švici za -14, v Švici za -15, v Švici za -16, v Švici za -17, v Švici za -18, v Švici za -19, v Švici za -20, v Švici za -21, v Švici za -22, v Švici za -23, v Švici za -24, v Švici za -25, v Švici za -26, v Švici za -27, v Švici za -28, v Švici za -29, v Švici za -30, v Švici za -31, v Švici za -32, v Švici za -33, v Švici za -34, v Švici za -35, v Švici za -36, v Švici za -37, v Švici za -38, v Švici za -39, v Švici za -40, v Švici za -41, v Švici za -42, v Švici za -43, v Švici za -44, v Švici za -45, v Švici za -46, v Švici za -47, v Švici za -48, v Švici za -49, v Švici za -50, v Švici za -51, v Švici za -52, v Švici za -53, v Švici za -54, v Švici za -55, v Švici za -56, v Švici za -57, v Švici za -58, v Švici za -59, v Švici za -60, v Švici za -61, v Švici za -62, v Švici za -63, v Švici za -64, v Švici za -65, v Švici za -66, v Švici za -67, v Švici za -68, v Švici za -69, v Švici za -70, v Švici za -71, v Švici za -72, v Švici za -73, v Švici za -74, v Švici za -75, v Švici za -76, v Švici za -77, v Švici za -78, v Švici za -79, v Švici za -80, v Švici za -81, v Švici za -82, v Švici za -83, v Švici za -84, v Švici za -85, v Švici za -86, v Švici za -87, v Švici za -88, v Švici za -89, v Švici za -90, v Švici za -91, v Švici za -92, v Švici za -93, v Švici za -94, v Švici za -95, v Švici za -96, v Švici za -97, v Švici za -98, v Švici za -99, v Švici za -100, v Švici za -101, v Švici za -102, v Švici za -103, v Švici za -104, v Švici za -105, v Švici za -106, v Švici za -107, v Švici za -108, v Švici za -109, v Švici za -110, v Švici za -111, v Švici za -112, v Švici za -113, v Švici za -114, v Švici za -115, v Švici za -116, v Švici za -117, v Švici za -118, v Švici za -119, v Švici za -120, v Švici za -121, v Švici za -122, v Švici za -123, v Švici za -124, v Švici za -125, v Švici za -126, v Švici za -127, v Švici za -128, v Švici za -129, v Švici za -130, v Švici za -131, v Švici za -132, v Švici za -133, v Švici za -134, v Švici za -135, v Švici za -136, v Švici za -137, v Švici za -138, v Švici za -139, v Švici za -140, v Švici za -141, v Švici za -142, v Švici za -143, v Švici za -144, v Švici za -145, v Švici za -146, v Švici za -147, v Švici za -148, v Švici za -149, v Švici za -150, v Švici za -151, v Švici za -152, v Švici za -153, v Švici za -154, v Švici za -155, v Švici za -156, v Švici za -157, v Švici za -158, v Švici za -159, v Švici za -160, v Švici za -161, v Švici za -162, v Švici za -163, v Švici za -164, v Švici za -165, v Švici za -166, v Švici za -167, v Švici za -168, v Švici za -169, v Švici za -170, v Švici za -171, v Švici za -172, v Švici za -173, v Švici za -174, v Švici za -175, v Švici za -176, v Švici za -177, v Švici za -178, v Švici za -179, v Švici za -180, v Švici za -181, v Švici za -182, v Švici za -183, v Švici za -184, v Švici za -185, v Švici za -186, v Švici za -187, v Švici za -188, v Švici za -189, v Švici za -190, v Švici za -191, v Švici za -192, v Švici za -193, v Švici za -194, v Švici za -195, v Švici za -196, v Švici za -197, v Švici za -198, v Švici za -199, v Švici za -200, v Švici za -201, v Švici za -202, v Švici za -203, v Švici za -204, v Švici za -205, v Švici za -206, v Švici za -207, v Švici za -208, v Švici za -209, v Švici za -210, v Švici za -211, v Švici za -212, v Švici za -213, v Švici za -214, v Švici za -215, v Švici za -216, v Švici za -217, v Švici za -218, v Švici za -219, v Švici za -220, v Švici za -221, v Švici za -222, v Švici za -223, v Švici za -224, v Švici za -225, v Švici za -226, v Švici za -227, v Švici za -228, v Švici za -229, v Švici za -230, v Švici za -231, v Švici za -232, v Švici za -233, v Švici za -234, v Švici za -235, v Švici za -236, v Švici za -237, v Švici za -238, v Švici za -239, v Švici za -240, v Švici za -241, v Švici za -242, v Švici za -243, v Švici za -244, v Švici za -245, v Švici za -246, v Švici za -247, v Švici za -248, v Švici za -249, v Švici za -250, v Švici za -251, v Švici za -252, v Švici za -253, v Švici za -254, v Švici za -255, v Švici za -256, v Švici za -257, v Švici za -258, v Švici za -259, v Švici za -260, v Švici za -261, v Švici za -262, v Švici za -263, v Švici za -264, v Švici za -265, v Švici za -266, v Švici za -267, v Švici za -268, v Švici za -269, v Švici za -270, v Švici za -271, v Švici za -272, v Švici za -273, v Švici za -274, v Švici za -275, v Švici za -276, v Švici za -277, v Švici za -278, v Švici za -279, v Švici za -280, v Švici za -281, v Švici za -282, v Švici za -283, v Švici za -284, v Švici za -285, v Švici za -286, v Švici za -287, v Švici za -288, v Švici za -289, v Švici za -290, v Švici za -291, v Švici za -292, v Švici za -293, v Švici za -294, v Švici za -295, v Švici za -296, v Švici za -297, v Švici za -298, v Švici za -299, v Švici za -300, v Švici za -301, v Švici za -302, v Švici za -303, v Švici za -304, v Švici za -305, v Švici za -306, v Švici za -307, v Švici za -308, v Švici za -309, v Švici za -310, v Švici za -311, v Švici za -312, v Švici za -313, v Švici za -314, v Švici za -315, v Švici za -316, v Švici za -317, v Švici za -318, v Švici za -319, v Švici za -320, v Švici za -321, v Švici za -322, v Švici za -323, v Švici za -324, v Švici za -325, v Švici za -326, v Švici za -327, v Švici za -328, v Švici za -329, v Švici za -330, v Švici za -331, v Švici za -332, v Švici za -333, v Švici za -334, v Švici za -335, v Švici za -336, v Švici za -337, v Švici za -338, v Švici za -339, v Švici za -340, v Švici za -341, v Švici za -342, v Švici za -343, v Švici za -344, v Švici za -345, v Švici za -346, v Švici za -347, v Švici za -348, v Švici za -349, v Švici za -350, v Švici za -351, v Švici za -352, v Švici za -353, v Švici za -354, v Švici za -355, v Švici za -356, v Švici za -357, v Švici za -358, v Švici za -359, v Švici za -360, v Švici za -361, v Švici za -362, v Švici za -363, v Švici za -364, v Švici za -365, v Švici za -366, v Švici za -367, v Švici za -368, v Švici za -369, v Švici za -370, v Švici za -371, v Švici za -372, v Švici za -373, v Švici za -374, v Švici za -375, v Švici za -376, v Švici za -377, v Švici za -378, v Švici za -379, v Švici za -380, v Švici za -381, v Švici za -382, v Švici za -383, v Švici za -384, v Švici za -385, v Švici za -386, v Švici za -387, v Švici za -388, v Švici za -389, v Švici za -390, v Švici za -391, v Švici za -392, v Švici za -393, v Švici za -394, v Švici za -395, v Švici za -396, v Švici za -397, v Švici za -398, v Švici za -399, v Švici za -400, v Švici za -401, v Švici za -402, v Švici za -403, v Švici za -404, v Švici za -405, v Švici za -406, v Švici za -407, v Švici za -408, v Švici za -409, v Švici za -410, v Švici za -411, v Švici za -412, v Švici za -413, v Švici za -414, v Švici za -415, v Švici za -416, v Švici za -417, v Švici za -418, v Švici za -419, v Švici za -420, v Švici za -421, v Švici za -422, v Švici za -423, v Švici za -424, v Švici za -425, v Švici za -426, v Švici za -427, v Švici za -428, v Švici za -429, v Švici za -430, v Švici za -431, v Švici za -432, v Švici za -433, v Švici za -434, v Švici za -435, v Švici za -436, v Švici za -437, v Švici za -438, v Švici za -439, v Švici za -440, v Švici za -441, v Švici za -442, v Švici za -443, v Švici za -444, v Švici za -445, v Švici za -446, v Švici za -447, v Švici za -448, v Švici za -449, v Švici za -450, v Švici za -451, v Švici za -452, v Švici za -453, v Švici za -454, v Švici za -455, v Švici za -456, v Švici za -457, v Švici za -458, v Švici za -459, v Švici za -460, v Švici za -461, v Švici za -462, v Švici za -463, v Švici za -464, v Švici za -465, v Švici za -466, v Švici za -467, v Švici za -468, v Švici za -469, v Švici za -470, v Švici za -471, v Švici za -472, v Švici za -473, v Švici za -474, v Švici za -475, v Švici za -476, v Švici za -477, v Švici za -478, v Švici za -479, v Švici za -480, v Švici za -481, v Švici za -482, v Švici za -483, v Švici za -484, v Švici za -485, v Švici za -486, v Švici za -487, v Švici za -488, v Švici za -489, v Švici za -490, v Švici za -491, v Švici za -492, v Švici za -493, v Švici za -494, v Švici za -495, v Švici za -496, v Švici za -497, v Švici za -498, v Švici za -499, v Švici za -500, v Švici za -501, v Švici za -502, v Švici za -503, v Švici za -504, v Švici za -505, v Švici za -506, v Švici za -507, v Švici za -508, v Švici za -509, v Švici za -510, v Švici za -511, v Švici za -512, v Švici za -513, v Švici za -514, v Švici za -515, v Švici za -516, v Švici za -517, v Švici za -518, v Švici za -519, v Švici za -520, v Švici za -521, v Švici za -522, v Švici za -523, v Švici za -524, v Švici za -525, v Švici za -526, v Švici za -527, v Švici za -528, v Švici za -529, v Švici za -530, v Švici za -531, v Švici za -532, v Švici za -533, v Švici za -534, v Švici za -535, v Švici za -536, v Švici za -537, v Švici za -538, v Švici za -539, v Švici za -540, v Švici za -541, v Švici za -542, v Švici za -543, v Švici za -544, v Švici za -545, v Švici za -546, v Švici za -547, v Švici za -548, v Švici za -549, v Švici za -550, v Švici za -551, v Švici za -552, v Švici za -553, v Švici za -554, v Švici za -555, v Švici za -556, v Švici za -557, v Švici za -558, v Švici za -559, v Švici za -560, v Švici za -561, v Švici za -562, v Švici za -563, v Švici za -564, v Švici za -565, v Švici za -566, v Švici za -567, v Švici za -568, v Švici za -569, v Švici za -570, v Švici za -571, v Švici za -572, v Švici za -573, v Švici za -574, v Švici za -575, v Švici za -576, v Švici za -577, v Švici za -578, v Švici za -579, v Švici za -580, v Švici za -581, v Švici za -582, v Švici za -583, v Švici za -584, v Švici za -585, v Švici za -586, v Švici za -587, v Švici za -588, v Švici za -589, v Švici za -590, v Švici za -591, v Švici za -592, v Švici za -593, v Švici za -594, v Švici za -595, v Švici za -596, v Švici za -597, v Švici za -598, v Švici za -599, v Švici za -600, v Švici za -601, v Švici za -602, v Švici za -603, v Švici za -604, v Švici za -605, v Švici za -606, v Švici za -607, v Švici za -608, v Švici za -609, v Švici za -610, v Švici za -611, v Švici za -612, v Švici za -613, v Švici za -614, v Švici za -615, v Švici za -616, v Švici za -617, v Švici za -618, v Švici za -619, v Švici za -620, v Švici za -621, v Švici za -622, v Švici za -623, v Švici za -624, v Švici za -625, v Švici za -626, v Švici za -627, v Švici za -628, v Švici za -629, v Švici za -630, v Švici za -631, v Švici za -632, v Švici za -633, v Švici za -634, v Švici za -635, v Švici za -636, v Švici za -637, v Švici za -638, v Švici za -639, v Švici za -640, v Švici za -641, v Švici za -642, v Švici za -643, v Švici za -644, v Švici za -645, v Švici za -646, v Švici za -647, v Švici za -648, v Švici za -649, v Švici za -650, v Švici za -651, v Švici za -652, v Švici za -653, v Švici za -654, v Švici za -655, v Švici za -656, v Švici za -657, v Švici za -658, v Švici za -659, v Švici za -660, v Švici za -661, v Švici za -662, v Švici za -663, v Švici za -664, v Švici za -665, v Švici za -666, v Švici za -667, v Švici za -668, v Švici za -669, v Švici za -670, v Švici za -671, v Švici za -672, v Švici za -673, v Švici za -674, v Švici za -675, v Švici za -676, v Švici za -677, v Švici za -678, v Švici za -679, v Švici za -680, v Švici za -681, v Švici za -682, v Švici za -683, v Švici za -684, v Švici za -685, v Švici za -686, v Švici za -

DR. BOGOMIL FERFILA: SKICA SLOVENSKEGA PARTIJSKEGA EKONOMSKEGA PROGRAMA

Partija brez delavskega razreda

Primeri bi bilo, da se takšen vsebinski salto mortale slovenske partije odrazi tudi v njenem videzu – v spremembi imena, simbolov, statuta itd. Tako ali tako lahko rečemo, da je realna družbeno-prostorska in socio-zgodovinska ukoreninjenost ZK stvar daljše preteklosti (da bi morala pustiti vaje iz rok v obdobju prvih reformskih valov v sredini 50. let) ter da je bila zadnja desetletja predvsem zveza hegemonistov in utopistov. Zato ne vidim prav veliko škode v diskontinuiteti njenega gibanja, kar sedanjí partijski program s sintagmo »za evropsko kakovost življenja« prav gotovo je. Glede na njegovo vsebino bi bil najprimernejši naziv Zveza za napredek in humanost.

Naslednja poteza je opredelitev socialne baze, ki bi se oprijela takšnega programa – še naprej kvasiti o delavskem razredu res nima več nobenega smisla. Partijski program je »pisan na kožo« menežerjem, podjetnikom, inteligenciji, tehnokratom, predvsem srednjim in višjim slojem. Menim, da svojo »delavsko preteklost« partija lahko rešuje le v koaliciji z Zvezo sindikatov, ki naj deluje predvsem kot prava delavska stranka. Delavski razred z marksizmom kot svojim teoretičnim ogrodjem in orožjem je kot družbeni temelj in vodilo (kot osrednji družbeni, ekonomski, politični, zgodovinski, kulturni itd. subjekt) brezupen in zgrehen, v vlogi družbeno-ekonomskega in političnega partnerstva in korektorja pa nujna sestavina družbene zgradbe in razvoja.

Danes namreč vse (kvazi) stranke in stranke (razen zelo simpatične Kmečke zveze) pretendirajo na vse in vsakogar s ciljem, da si priborijo čim večji kos pogovca, imenovane oblast. Vodstva nekaterih so tako siromašna in brezupna, da bi jih ljudstvo verjetno hitro razkrinkalo (posebno še sedaj, ko je potrebno toliko let, da se je oredilo »partijskega farbanja«).

Izoblikovanje strankarske baze, pripadnosti pa je nekoliko dolgotrajnejši proces. Enako tudi stvar, o kateri pravzaprav nimam – oblikovanje in uresničevanje partijskega programa. Danes je vse skupaj bližje tako kritiziranemu pravljicarstvu 70. let kot pa realnim in uresničljivim programskim postavkam. Tudi za to to bo potrebno še kar nekaj let strankarskih vzponov in padcev. Vendar – nekeje je potrebno začeti...

Lastnina

Zavzemamo se za neomejevano rast privatne lastnine (tudi v kmetijstvu, vendar ne za apriorno privatizacijo) (kot to sugerira mladinski ekonomski program). Kot vsaka druga lastninska oblika se mora tudi privatna lastnina dokazati v konkurenčni tekmi ter zavzeti tisto mesto, ki ji v sodobnem tržnem gospodarstvu pripada.

Glede na današnja pravila umetno in vsiljeno prevlado družbenolastninskega sektorja dajemo velik pomen različnim oblikam kolektivne lastnine (delavske, mešane, zadržne), ker menimo da se bo družbena lastnina iz sedanjega kaotične in združene anonimnosti postopoma in raznovrstno preoblikovala v mnogo bolj izrazite podjetniško-lastniške variante. To je tudi ekonomsko smiselno in upravičeno, saj so podjetja praviloma nastajala na osnovi bančnih kreditov, ki so jih tudi, sama (resda nerevalizirane) vračala.

Tudi na tem področju morajo ostati široko odprte možnosti in oblike prehoda, upoštevajoč potrebe, značilnosti, perspektive različnih okolij.

Dosedanja identičnost družbenolastninskega organiziranja v gospodarstvu in negospodarstvu je nesmiselna (tako kot tudi realistična delitev na produktivno in neproduktivno delo).

Merilo delitve mora postati avtonomnost tržnega delovanja oziroma samofinanciranja.

Avtonomna podjetja naj bi se iz sedanjega družbenolastninske oblike preoblikovala v podjetniške kolektivitete, vse ostale oblike družbenih dejavnosti (sedanja skupna in splošna poraba), ki se napajajo iz proračunov, pa naj bi se po merilu optimalne racionalnosti organizirala kot državni oziroma javni sektor. To seveda zahteva opustitev izumov 70. let, kot so samoupravne interesne skupnosti, svobodna menjava dela, enak položaj in organiziranost gospodarstva in družbenih dejavnosti itd. V tem smislu bo družbena lastnina v sedanjí obliki postopoma nadomeščena s privatno, kolektivno, javno in državno lastnino.

Upravljanje

Tudi samoupravljanje se mora tako kot družbena lastnina radikalno preducati oziroma ukiniti (če mislimo s samoupravljanjem koncept sedemdesetih let ali pa lestvico različnih tipov oziroma obsegov participacije, kjer naj bi bilo samoupravljanje vrh oz. idealni in popolni tip). Danes smo v našem gospodarstvu tako materialno-tehniško kot kulturno-zavestno še zelo daleč od realnih možnosti

Uveljavljanje razvitejših participativnih oblik

Vendar nikakor ne smemo ponoviti napake sedemdesetih let, ko smo uniformno predpisovali le eno obliko. Tudi na upravljalškem področju je treba nujno oblikovati pluralistično in konkurenčno strukturo. To seveda velja predvsem za podjetniško sfero, kjer imajo vsi subjekti na voljo paleto upravljalških oblik. V proračunsko financiranih dejavnostih (t.i. skupna in splošna poraba) je izbira organizacijske oblike s strani delovnega kolektiva nujno bistveno ožja, saj gre za zadovoljevanje širših družbenih interesov, to pa mora biti čim bolj racionalno.

Menimo, da je temeljno »klasično« samoupravno načelo: en človek en glas neprimerno in utopično za našo sedanjo gospodarsko stvarnost. Zavzemamo se za model učinkovitega delavsko-menežersko-kapitalskega partnerstva kot humano demokratično sintezo vseh ključnih produkcijskih tvorcev. Njegovo bistvo je fleksibilna kooperativnost delavcev, vodstva in lastnikov, soudeležba delavcev v upravnih in nadzornih odborih, delničarstvo vseh zaposlenih in delitev dobička (profit sharing).

Enotnost jugoslovanskega trga

Zavzemamo se za enoten jugoslovanski trg, toda le toliko, kolikor je to v sami naravi trga. Trg namreč diferencira proizvode in proizvajalce ter torej ne vodi v njihovo homogenizacijo in socializacijo gospodarskih rezultatov. Do enotnega jugoslovanskega trga je možno priti predvsem z uvajanjem trga, pri čemer kaže upoštevati, da se mora povečati mobilnost blaga in storitev ter faktorjev proizvodnje, zlasti z realnim vrednotenjem proizvodnih dejavnikov. Pri tem se bo samo po sebi pokazalo, kaj je predmet lokalnih trgov (npr. nekvalificirana delovna sila, enostavnejše vrste živil itd.), kaj pa se zaradi svoje narave lahko pojavlja na vsem območju enotnega jugoslovanskega trga. Enotnega jugoslovanskega trga ni mogoče uveljavljati z »monocentrizmom«, to je, da bi se na njem vzpostavilo le, kar je sprejemljivo za vse, pač pa je treba pustiti življenju, da na posameznih območjih poišče dobre rešitve, ne da bi čakali, da bodo sprejemljive za vse. Če so dobre, jih bodo vsi uporabili zaradi njihove ekonomske prednosti (npr. uporaba vrednostnih papirjev), pri tem pa ne gre za konflikt in polemiko med federacijo in republikami, pač pa se morajo vse družbenopolitične skupnosti funkcionirati in jih prepuščati organizacijam z drugega dela. Pri tem se kaže zavzeti za konkurenco ožjih družbenopolitičnih skupnosti, ki morajo s svojo davčno politiko, politiko prispevkov itd. zadovoljevati svoje potrebe, pri tem pa skrbeti, da gospodarstva ne bodo obremenile tako, da bi svoje aktivnosti preselilo na druga območja.

Trg delovne sile

Ne opredeljujemo se za trg delovne sile kot za edinega in izključnega regulatorja zaposlovanja. Tudi v razvitih tržnih gospodarstvih trg delovne sile ni edini mehanizem, je pa vedno najbolj pomemben regulator. Intervencijski posegi države, delovanje sindikatov ter kolektivni posegi samoupravnih organov pomenijo neogibne dopolnilne mehanizme.

V vseh razvitih državah je delovanje trga delovne sile omejevano, korigirano in usmerjeno z vrsto ukrepov, mehanizmov, institucij, ki jih s skupnim imenom lahko poimenujemo kot aktivno politiko zaposlovanja. Jasno je, da je predpostavka takšni aktivni politiki zaposlovanja radikalna sprememba ekonomske učinkovitosti – brez zadostnega obsega akumulacije, brez propadanja neučinkovitih in ustajanja novih, vitalnih podjetij ostane ta politika le črka na papirju.

Z razvojem tržnega gospodarstva in zanj značilne velike dinamičnosti gospodarskih procesov postane pojav ekonomskih in tehnoloških presežkov delavcev vsakodneven problem, ki potrebuje ustrezen mehanizem in postopek reševanja. Nujni predpogoj kakršne koli tržne preobrazbe slovenskega gospodarstva je uvajanje elementov trga pri zaposlovanju, takoj novih delavcev kot tudi pri prepoznavanju obstoječih in nastajajočih ekonomskih in tehnoloških presežkov. Tržna logika ne priznava podzaposlenih delavcev.

Uvesti je potrebno nove prilagodljive in široke delovno-pravne institucije, kot so: delo s krajšim delovnim časom, delovno razmerje za določen čas, delo na domu, delo v več organizacijah itd. Drugače povedano, v delovnem razmerju je potrebno zmanjšati številni elementov, ki imajo javnopravni značaj ter vnesti več elementov pogodbenega narave.

Zveza komunistov ima danes le malo komparativnih strankarskih prednosti. Ena njenih prednosti pa je njen znanstveni center (žal še vedno imenovan marksistični), ki vsako leto kompilira

dragoceno intelektualno smetano z različnih teoretskih področij.

Pričujoči program je sad ekonomske teoretske sekcije, ki morda ni pisan na kožo vsemu partijskemu članstvu, je pa koncept za mlade, dinamične in podjetne. Nedvomno je vprašljivo, če bi se

ZK lahko še naprej tako imenovala po sprejemu takšnega programa. Toda, morda je še čas za partijsko pokoro in odvezo.

Delovna zakonodaja s področja zaposlovanja in zavarovanja za primer brezposelnosti bi morala zlasti oblikovati vrsto novih aktivnih pravic: pravico do preusposabljanja, do nove zaposlitve, in ob tem poudariti primarno odgovornost in obveznost samega delavca, da si najde ustrezno zaposlitev.

Osnovno vodilo pri postavljanju prenovljene normative regulative pa mora biti predvsem tole: potrebna je zlasti indirektna regulacija, stimulacija in usmerjanje posameznikov in podjetij z ekonomskimi ukrepi, ki stimulirajo novo zaposlovanje, destimulirajo odpusčanje delavcev. Pravna regulativa se namreč nujno odrazi v rigidnosti sistema.

S pravnega in ekonomskega zornega kota nima smisla ločevati ekonomskih in tehnoloških presežkov delavcev, vsem je potrebno zagotoviti določen obseg pravic: do denarnega nadomestila, do prekvalifikacije, do socialnega, pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja. Podjetje, v katerem so bili delavci zaposleni, ima v teh procesih primarno, nikakor pa ne izključno odgovornost. Podjetje mora izčrpati vse možnosti za prepoznavitev v lastnem okviru, nato pa delavcu preneha delovno razmerje (preide v polno brezposelnost) ter nastopi družba prek svojih zaposlitvenih institucij kot subjekt zagotavljanja njegovih pravic.

Iluzorno je pričakovati, da bodo delavci sami samoupravno odločali o ekonomskih in tehnoloških presežkih v svojem podjetju. Tu morajo z vso odgovornostjo odločati poslovodni organi, skupaj z družbenimi institucijami in seveda na temelju strokovnega preverjanja vseh možnih alternativ. To naj bi veljalo že za družbena podjetja, jasno pa je, da bodo možnosti vplivanja delavcev v privatnih in mešanih podjetjih nujno manjše. Zato se kaže potreba po opredelitvi minimalnih pravic delavcev v delovnem razmerju v vseh tipih podjetij.

Podjetjem bi kazalo predpisati določene obveznosti v spremljanju kadrovskega položaja. Poleg poslovnega poročila bi veljalo premisliti še o obveznosti izdelave socialnega poročila, socialne bilance podjetij, kjer bi največjo pozornost posvetili možnemu ali planiranemu nastanku delovnih presežkov.

Osební dohodek presežnih delavcev ne more biti enak osebnemu dohodku tistih, ki delajo.

Verjetno bo vrsto zadev potrebno urediti z nekakšnimi kolektivnimi pogodbami med sindikati in menežmentom (od kriterijev za odpusčanje do izplačila odškodnine, pravočasne najave odpusčanja delavcev, njihovih pravic in zaščit v obdobju čakanja na delo itd.).

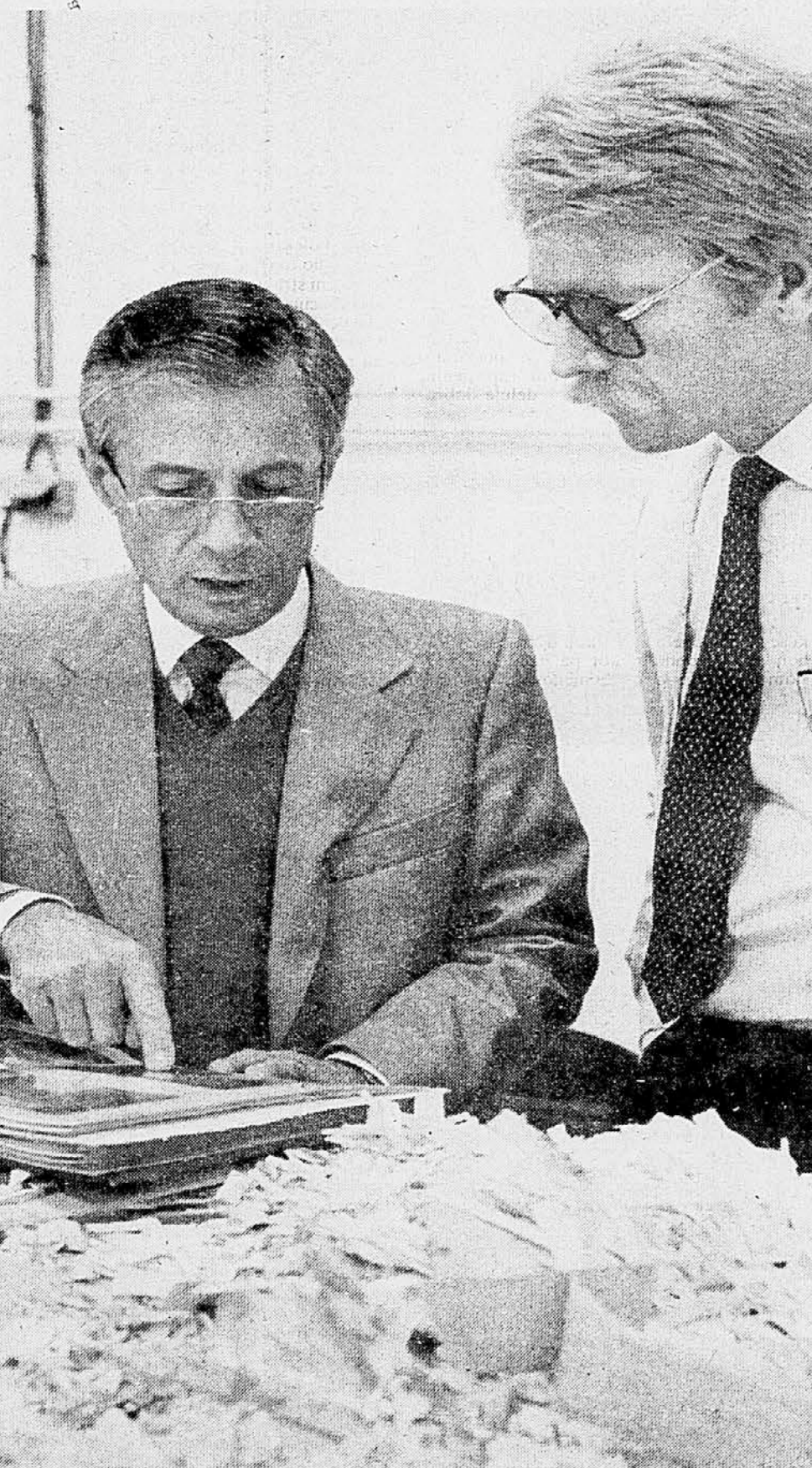
Tu bo potrebno delovati na nacionalni ravni, izoblikovati nacionalni program, nacionalno politiko zaposlovanja. Le na ta način bo mogoče doseči večjo integriranost ekonomske in zaposlovalne politike.

Potrebno je biti čimbolj prožen in širok pri urejanju položaja brezposelnih delavcev ali delavcev, čakajočih na delo, zlasti tudi njihovih obveznosti, ne le pravic. Pri tem mora biti osnovno načelo, da je boljše, da delajo karkoli, kot pa da ne delajo nič. Potrebno je, da se vključijo v proces izobraževanja, da po potrebi pomagajo v podjetju, v katerem čakajo na delo, ali pa da sodelujejo v programih opravljanja javnih del.

Radikalna omejitev gospodarskih pristojnosti občine kot tudi sprememba njihovega financiranja

Z gotovostjo lahko rečemo, da obstoj občinskih ekonomskih meja, občinskih blokad gospodarskih procesov nima nobenega smisla v kakršnekoli oblikovanju tržnega gospodarstva. Verjetno so občinske strukture bolj ali manj izvrševalci višjih nivojev političnega odločanja, vendar to bistveno ne menja vsebine problema. Danes je občinski nivo po-

memben dejavnik urešnjevanja državne (pa tudi partijske) lastninske kontrole in regulacije funkcioniranja podjetij (generiranje razdeljenosti družbene lastnine med podjetjem in državnimi oz. paradržavnimi strukturami). Občinski organi so pomemben dejavnik vpletenja v postopke ustanavljanja podjetja, registriranja njegove aktivnosti, kadrovske, dohodkovne, cenovne in investicijske politike. Imajo tudi možnost direktnega intervenciranja v poslovanje podjetja – na osnovi odločitve občinskih organov o obsegu krsitve samoupravnih pravic v določenem kolektivu. Večji del takšnih ekonomskih nesmislov je povezan z eksistencialno logiko financiranja občin.

Racionalizacija splošne in skupne porabe

Potrebno je radikalno spremeniti in racionalizirati organizacijo državne uprave, zmanjšati administracijo, diplomacijo, stroške obrambe (vojske) in državne reprezentance. Na vseh teh področjih je najboljšje in bolj ali manj edino zdravilo javnost dela in demokratizacija kontrole teh dejavnosti.

Sklad za nerazvite je potrebno preoblikovati v razvojni sklad, ki bi subvencioniral in spodbujal na lastninski logiki utemeljena vlaganja v nerazvite predele Jugoslavije oz. posameznih republik. S tem bi se pomembno prispevalo tudi k nastajanju večnacionalnih podjetij, ki bi lahko pomenila enega od načinov preseganja nacionalno-republiških meja ter tudi realno možnost nerazvitosti za njihov hitrejši razvoj. Jasno je, da je treba postaviti zahtevo, da je Slovenija pripravljena pomagati nerazvitim le, če se prizna lastništvo nad takim kapitalom.

Omenili smo že nekatere nujne rešitve za racionalizacijo splošne porabe, ki pa je prav tako potrebna tudi na področju skupne porabe (četudi v manjšem obsegu). Na tem področju vidimo tudi dve specifični možnosti, ki ju ni možno uporabiti na področju splošne porabe. Gre namreč za možnosti uvajanja in razvijanja tržnih elementov na področju skupne porabe kakor tudi za alternativne načine njenega financiranja.

Družbene dejavnosti skupne porabe s svojimi produkti, storitvami delno prispevajo k povečanju kvalitete življenja in materialnih produkcijskih tvorcev ter tako pozitivno vplivajo na povečevanje globalne produktivnosti družbe, delno pa pomenijo tudi porabo v ne-produktivnem smislu. Produkcija njihovih storitev je dolgotrajna, obstaja pa tudi majhna stopnja povezanosti med vlaganji in rezultati (kar dodatno prispeva k njihovemu pojmovanju kot porabi). Njihovi produkti se razdeljujejo brez direktnega plačila ali pa po globoko podedonomskih cenah.

Na tem področju vidimo možnost racionalizacije v postopnem nadomeščanju družbenega financiranja skupne porabe s tržno razporeditvijo virov in sredstev, seveda na področju, kjer je to možno. To pomeni povečevanje dejavnosti (participacija) ali polnega plačila s strani uporabnika storitev. Že danes je vrsta dejavnosti zdravstvene zaščite, medicinskih in paramedicinskih storitev pa tudi določene dejavnosti izobraževanja, socialnih dejavnosti, ki bi se lahko takoj pričele valorizirati na trgu in bi s tem olajšale obremenjenost gospodarstva.

Pri uvajanju tržnosti pri skupni porabi je potrebno upoštevati tudi naravo posameznih dejavnosti – koliko pomeni investiranje v kvaliteto človeških sposobnosti, koliko pa neproduktivno porabo. Glede na to, je potrebno redefinirati oz. ukiniti vrsto pravic na področju zadovoljevanja skupnih potreb ter uvedi (seveda neprijetno in osvojevano) plačilo bolj ali manj polne ekonomske cene. V določeni meri je potrebno uvesti tržnost pri ponudbi storitev – koncept pluralizacije zahodne države blagostanja v smislu simbioze in tekmovalne več subjektov, ki ponujajo storitve (znotraj privatnega in družbenega sektorja, kakor tudi med njima).

Druga takšna možna specifična racionalizacija na področju skupne porabe je redefiniranje statusa oz. načina družbenega financiranja te porabe. Normativno je ekonomski status delavcev v ozidju na tem področju ekvivalenten statusu in pravicam gospodarskih subjektov. V tem smislu se oblikuje tudi prihodek ozodov družbenih dejavnosti skupne porabe ter osebni dohodek v njih zaposlenih delavcev. Gospodarstvo mora tako financirati samoupravne interesne skupnosti, tako da zagotavlja oz. oblikuje celotni prihodek ozodov teh dejavnosti, ki seveda obsega tudi amortizacijske stroške ter akumulacijo (brez amortizacije bi negospodarski subjekti imeli izgubo). Takšno financiranje je v nekem smislu nesmotno, kajti družbene dejavnosti je potrebno razumeti ter obravnavati kot javne, ne-profitne institucije. Razširjena reprodukcija teh dejavnosti ne bi smela biti avtomatična, temveč rezultat dogovora s financirerji, kar bi med drugim prispevalo tudi k bolj smotnemu širjenju teh dejavnosti pa tudi k večjemu vplivu zainteresirane javnosti.

Glavna prednost takšnega načina financiranja ni v absolutnem zmanjšanju stroškov teh dejavnosti, temveč v fleksibilnosti reagiranja na gospodarske rezultate. V gospodarsko slabših letih se tako ne bi širile zmogljivosti v družbenih dejavnostih (kar nam nikakor ne uspe doseči z različnimi zakoni in predpisi), v obdobju boljših gospodarskih rezultatov pa bi se širile tudi družbene dejavnosti. Na ta način bi se znatno povečal tudi tržni pritisk na subjekte v družbenih dejavnostih (kar seveda ti subjekti dober vodo in tako na vse mogoče načine zavirajo spremembe v tej smeri). Na takšen način je mnogo bolj kot pa z našimi dosedanjimi rešitvami (administrativne linearne omejitve, neplačilo prispevka za družbene dejavnosti tistih ozodov, ki imajo izgube itd.), gospodarstvo uglaseno z negospodarstvom.

IGOR GUZELJ

Spomin na damo z lestencem

Prej skoraj natanko štiridesetimi leti se je na trgu sredi manjšega slovenskega mesta zgodila neprijetnost: zaslužna tovarišica revolucionarka, obuata v visokopene čevlje, ki jih ni bila vajena, je tako nerodno stopila, da ji je iz rok padel (in se razbil) dragocen kristalni lesteneč, s katerim jo je mahala proti domu. Smola pa!

No, redki očitvidci pripetljaja v poznih večernih urah so se modro potuhlihi, kajti spodrsiljave »izbrane kaste« v onih časih ni kazalo trobiti naokrog. Le misli si je lahko vsakdo, kar je hotel. Vendar pa zagotovo nobena od prič davne nezgodice ni slutila, da je prisostvovala miniaturni demonstraciji problema, ki se danes ni rešen. Gre za zapleteno vprašanje pristojnosti, upravljalških pravic, dolžnosti in odgovornosti v zvezi z nejasnim fenomenom družbene lastnine v socialistični Jugoslaviji.

Toda preden nas zanese v načelna razglabljanja, je nujno, da razčistimo nejasnosti okrog že omenjenega tovarišice in že omenjenega lestence. Tovarišica je čez trj nesla državno imovino in tudi obuta je bila v imovino države. Pripajala je iz domovanja razčlenjena razrednega sovražnika, ki se je med poludrugo leto trajajočo zaporno kaznijo navno kar delovno prevzajal na gradbišču hidroelektrarne Zirovnica. (Naprej je dobil leto dni, po pritožbi pa še dodatnih šest mesecev – seveda poleg stranskega ukrepa zaplembe premoženja). Posest bivšega buržuja je ob sprejemu »zgodovinskih zakonov« (1948) prišla pod udar nacionalizacije, čeprav bi masčevalnim lokalnim oblasnikom bolj ustrezala konfiska-

cija. A spričo dejstva, da je možakar v bližnji preteklosti prestal trinajst mesecev Dachaua, bi očitki o izdajstvu in kolaboracionizmu verjetno ne zdržali niti ohlapnega preverjanja obtožbenih razlogov v obdobju sodnih burlesk, izpeljanih po okusu režima.

Naj bo kakorkoli, ta plat zgozbe za našo rabo ni bistrvena. Bistveno je njeno nadaljevanje, ki prica, da zameitke družbene lastnine srečamo že na samem začetku utrjevanja socialistične ureditve v Jugoslaviji, ki je novi red s »preobrazbo« zasebnega imetja v državno šele ustvarjal materialno podlago za obnovo dežele. Pri proizvodnih sredstvih, naravnih bogastvih, zemljiščih, gospodarskih objektih in stavbah so stvari jasne, pri uporabnih dobrinah in luksuznem blagu, kamor je mogoče pritišeti vse od pohištva, preprog, klavirjev in notranje opreme stanovanj do krznenih plaščev in nakita, pa se življenje in uradni historiji samoupravljanja ne pokrivata. Izvedbena faza nacionalizacije je namreč vključevala tudi poskuse presajanja vulgarnih vizij komunizma v prakso, čeprav v sirogo omejenem obsegu. K testom so povabili samo ozek krog pripadnikov novokomponirane (partijske) elite, ki si

je bratsko razdelila tisti del plena, za katerega sama država ni pokazala izrecnega interesa. (Tovarišici iz uvoda pričujočega sestavka je v podobičnem eksperimentu torej uspešno izboriti zase najmanj lesteneč in čevlje.)

Čar postopka tiči v dejstvu, da licitacija ni tekla po načelu »kdo da več?«, ampak po pravilih igre, kjer je odločalo, kdo v občinski oblasniški politični hierarhiji več tehta. Kakršna koli fiktivna aplikacija tu prisotne logike na kasnejši pojav dogovorne ekonomije, usmerjene glasi v delitev dohodka, ki ga vzameš, kjer pač je, nikakor ni naključna. Strmuje pa naj se, kdor bi v pravkar opisanih laboratorijskih imitacijah raje na zemlji odkril značilnosti legaliziranega ropanja! Kajti njihovi udeleženci si niso neposredno prisvajali premočnin nekdanjih izkoriščevalcev množic, marveč nekaj, kar je poprej država podpržavila in poletj odstopila v hrambo ljudstvu oziroma ljudskim poverjenikom. Mogoče je govoriti o zametkih podružljivanja lastnine, kakršno je doletelo tudi hiše, vile in stanovanja predvojnih tovarnarjev, bankirjev in zemljiških mogotcev, dodeljenih zmagovalcem.

Stvar se je blago rečeno, izredno dobro obnesla, saj so poskusni kuncji v manj kot eni generaciji zagotovili sebi in žlahti blaginjo, kakršno so rodbine iz premaganega izkoriščevalskega sloja usvajale pet ali šest generacij zapored. Osebnemu okusu prepuščamo, ali boste sprejeli tezo, da je vzrok v večji vitalnosti, energiji in brihtnosti lačenih kategorij prebivalstva, ki jih je avangarda rešila tisočletnih okov, ali pa boste pritegnili manj všečni razlagi, da je privatna lastnina preprosto menjala lastnike, pri čemer je država prevzela nede vlogo posrednika in »čistilca« ukradenih predmetov. Konec koncev tudi mafija na podoban način pere »umazane« denarje.

Dolžni smo razvozlati še drugo uganko, ki jo skriva v sebi izhodišni primer dame z lestencem: lesteneč se je, kot rečeno razbil, vendar zaradi uničenja državne lastnine, ki jo je dobila v uživanje, ženski ni bilo treba nikomu ničesar pojasnjevati. Česa takšnega si pri proizvodnih sredstvih še celo desetletje nismo privoščili, saj so kot lasi države uživala skorajda policijski nadzor. Upravitelj je moral na report pred obličje oblasti in partije, če ni

izpolnil planskih obveznosti. O stroških, amortizaciji in vzdrževanju niso govorili, vroče je postalo le, kadar se je kaj pokvarilo, ker je zmeraj visela v zraku možnost sabotaže.

Potem je državna lastnina prešla v družbeno. Ob nespremenjenih poslovnih navadah upravnikov naj bi delavci odgovarjali pred družbo, se pravi (tudi) pred samim seboj. V tej ekonomski kvadraturi kroga je zelo kmalu prevladala predvsem zavest, da delajo z nikogaršnjimi sredstvi, stroji, orodji, objekti. Odpadel je strah pred strogim očesom lastnika in odpadli sta skrb in zavzetost, ki spremljata zavezanje, da so stroji, orodja in objekti zares »moji«. Oboje je voda na mlin neodgovornosti, lenobi, lahkomišelnosti in šarlatanstvu. V brezlastninskem vzdušju je te uničevalce učinkovitosti nemogoče preganjati, možno je kaznovati zgolj nedvoumna kriminalna početja, od vandalizmov in namernih okvar do kraj in poneverb, ko popolno brezbrzičnost ljudi napusled nadomesti zakonsko zapovedana intervencija organov pregona. V prisposodbi rečeno se je v minulih tridesetih letih razrešilo v črepije nesteto starih in novih lestencev, ker

so, zašli pod skrbništvo nerodnih, nesposobnih, nestrokovnih ekip in posameznikov. Skozi vsiljene kadre in programe je gospodarstvo postalo igrarka politike, država v administrativnem smislu besede pa je s pomočjo intervencij zmanj blazila posledice, ki koreninijo v izumu nelastnine.

Zdaj naj bi ta hibrid enokaprovno stopil ob bok zasebnim, zadržanim in delniškim podjetjem ter tujemu kapitalu v dirki za dohodkom, akumulacijo in profitom. Realno nima nobenih možnosti, kajti razčističena ni niti dilema, kdo v proizvodnih odnosih, zasnovanih na družbeni lastnini, sploh pije, kdo plača, kdo »kasta« in komu kdo polaga račune. Če se bo »družbeno« izoliralo in ločeno vegetiralo naprej, bo še bolj kompromitiralo socializem, razkazujoč svojo nemoe, če se vključi v načrtovane mešane naveze, ga bodo partnerji polagoma požrli. Tudi v ekonomiji je aktualen Darwinov zakon, le da deluje hitreje kakor v naravi.

In epilogo zgozbe? Tovarišica, ki je tvorila lesteneč čez trj malega mesta, je izhajala (kot je bilo med revolucionarji v navadi) iz skrajno revne družine. Hočemo reči, da je prebivala v bujni brez elektrike. Lesteneč je nameravala obestiti na strop kar tako, zaradi lepšega. Nič boljje ni z družbeno lastnino: ustanovili smo jo v silni želji po opredmetitvi idej novega reda, kaj jo bo gnalo, pa ideologi niso posebej opredelili. O smiselnosti epohalne inovacije ne bi razpravljali; rezultat je na dlani.

OKROGLA MIZA: PRENOVA STARIH MESTNIH JEDER

Kjer ne gre državi, pomagajo cigani

Razpadajoča stara mestna jedra so bila še pred kratkim slovenska značilnost, pa tudi danes je prenova še daleč od celovitosti. Breme prenove v glavnem nosijo mesta sama, pa čeprav gre za kulturne in arhitektonske spomenike prvovrednega pomena. Ustavne spremembe naj bi naredile red tudi na tem področju. Za najpomembnejše bi morala zagotoviti denar država, za ostalo pa tisti, ki bodo v tem videli svojo korist.

Kaj menijo o tem strokovnjaki, ki se s prenovami ukvarjajo že leta in so velikokrat že skoraj obupali nad neukovitostjo zakonodajalcev in odgovornih v mestih ter republikah, smo se pogovarjali na Delovi okrogli mizi. Za njo smo povabili: prof. dr. **Petra Fistr**a s FAGG, dipl. arch. **Jadranko Grmek** in dipl. arch. **Jureta Lenarda** iz Ljubljanskega urbanističnega zavoda, predsednika IS SO Piran **Tone Mikelna**, pomočnika direktorja Zavoda za urbanizem Maribor dipl. arch. **Bogdana Reichenberga** ter dipl. arch. **Nika Vladimirova**, samostojnega svetovalca na Republiški komisiji za varstvo okolja in urejanje prostora. Pogovor je vodil in pripravil za objavo **Vasja Venturini**.

V Sloveniji je bilo doslej več poskusov, da bi na ravni mest, kot so denimo Ljubljana, Piran, Ptuj in Škofja Loka sprejeli družbene dogovore o organiziranju prenove teh mest, a jim je to doslej uspelo le v Mariboru. Kako se jim je to posrečilo in ali jih kdo v Sloveniji posnema?

REICHENBERG: Za mariborski primer prenove je značilno, da jo je v začetku osemdesetih let sprožilo javno mnenje prebivalcev tega mesta, ki je bilo v tistem času izrazito usmerjeno v prenovi. Ves Maribor je zahteval, da se z Lentom končno nekaj zgodi. Zavrlo je takrat, ko so Lent zasedli cigani. Upam pa si trditi, da je bil del strokovnih prizadevanj za prenovi napravljen že prej. To, da se je v javno mnenje prikladilo nekaj ideologije o tej prenovi – mnogo prej, preden smo z njo začeli – je bilo delo nekaj entuziastov strokovnjakov, ki so vse svoje sile usmerili v prenovi. Tako je imel Maribor leta 1980 že vsaj delno izdelano metodologijo začetka prenove, imel je ekipo strokovnjakov, imel je široko podporo ljudi. Mnenje Mariborčanov je bilo in je še danes, da je to akcija, ki jo je bilo treba začeti in se mora nadaljevati. To je bil tudi temelj, da smo pred osmimi leti dobili družbeni dogovor, ki je usmeril vso strategijo mariborske prenove. S tem dogovorom je bilo urejeno zbiranje denarja, kdo bo kaj delal in, kar se mi zdi najpomembnejše, ves program je bil usklajen v takratnih še zelo močnih interesih skupnosti. Šlo je za to, da se znotraj tega obnovitvenega območja znajde stanovanjska skupnost s svojim programom za prihodnje obdobje, da se tako opredeli tudi komunalna skupnost ter da svoje programe temu prilagodi tudi kulturna skupnost. Po toliko letih prenove lahko rečem, da je Mariboru že uspelo spremeniti zunanjo podobo. V mestnih območjih, ki so se dolgo desetletja naglo propadala, so se pojavili mestni programi in to taki, ki so pritegnili veliko pozornost ljudi. Ali pa smo uspeli spremeniti tudi notranjo podobo mesta tako kot smo si v načrtu prenovi zadali, pa je drugo, rekel bi strokovno, vprašanje. Mislim, da nam ni čisto tako uspelo, kot smo sprva mislili. Za to je več razlogov. Eden so tudi današnje gospodarske razmere, zaradi katerih večina občanov nima možnosti nakupa poslovnih prostorov, ker so zanje predragi. Prav tako primanjkuje denarja za tak nakup tudi družbenemu sektorju. Zmislili smo se tudi v nekaterih drugih načrtih za prenovi, ker nismo izdelali metodologije o razporejanju dejavnosti znotraj prenovljenih mestnih predelov. Te se zdaj ravno predvsem po priporočilih spomeniškovarstvene službe, ki pa ima včasih malo skupnega s tem, kar si mi od prenovljenega dela mesta obožujemo. Tej napaki se morajo drugod pri prenavljanju starih mestnih jader izogniti.

FISTER: To, da so pri prenovi nekaj več naredili le v Mariboru, je samo zunanji videz. Tudi v Mariboru lahko na prste obeh rok preštejete hiše in pročelja, ki dajejo videz prenove. Če bi Mariborčanom kaj zaželel, bi jim predvsem to, da bi bil tak videz celega mesta, in ne samo Lenta. Toda izvor težave, zaradi katere ne more priti do širše prenove, ni ne v Mariboru in ne v Ljubljani. Težave so širše, od zakonodaje do splošnega razumevanja, kaj ta prenova sploh pomeni. Ze desetletje se ukvarjamo s tem, da je prenova kulturna zadeva; to pa je v svetu res samo do neke mere. Idejo, da bi staro mestno jedro postalo samostojna ekonomska enota, je možno razumeti na celo vrsto različnih načinov. V svetu vedo, da to ne more postati. Staro mestno jedro je del mesta, po svetu to imenujejo duša mesta, srce mesta. Tu smo pri bistvu, kaj sploh je prenova, kje so meje smotnosti prenove, nameni prenov itd. Za pravilno razumevanje in izvajanje prenove si prizadevamo že od šestdesetih let naprej, kar pa je ostalo skrito pred javnostjo. Kolikokrat smo sedeli skupaj z zakonodajci, da bi spremenili pogled na prenovi, tolikokrat se nam je vse to podrla. Ustanavljali so komisije, ki naj bi v novi urbanistični zakon vnesle prenovi kot poseben način urejanja prostora, po dveh treh sestankih je bila komisija razpuščena, ker zakonodajalcu ni bilo všeč, da bi bilo tako. Danes imamo zakon, ki načrtovanje prenov uvršča med običajne poslovne dejavnosti projektivnih birojev, ne pa med zelo dolgoročno urejanje prostora. To, da dajejo drugod po svetu na videz več denarja za prenovi, ne pomeni, da so to vedno bogatejša država od nas. Madžarska, Češkoslovaška in Poljska dajejo za prenovi veliko več denarja kot mi in več kot nekatere zahodne države. Kar se tiče Ljubljane, je bilo v posameznih delih mesta že ogromno narejenega,

pa vsi tarnamo, da ni bilo nič. Kulturna akcija prenove je tekla do sedemdesetih let z zelo malo denarja, obnovljali so fasade in drugo, nato se je prevesila v pridobivanje stanovanj. Konec 70. in v začetku osemdesetih let smo morali prenovi opravičevati s čim večjim številom stanovanj (akcija: vsa podstrešja spremenimo v stanovanja), edini zainteresirani investitor je bila stanovanjska skupnost ali zveza stanovanjskih skupnosti Slovenije. Šele v zadnjem letu se tudi turizem pojavlja kot investitor pri prenovi. V kratkem naj bi bil velik posvet o uporabi starih mestnih jader za potrebe turizma. To bi bila lahko velika in lepa zadeva, bojim pa se, da se bo sprevrglo v isti sistem, kot se je pri stanovanjski skupnosti, ko je šlo samo za opravičevanje stanovanj in imamo nekatere stavbe prenovljene samo na podstrešju spodaj pa ne.

Kakšna pa je vloga Republiškega komiteja za varstvo okolja in urejanje prostora pri odpravljanju sedanje neurejenosti v prenovi starih mestnih jader in prevlade bolj ali manj srečnih naključij?

VLADIMIROV: Zvezni zakon o sistemu družbenega planiranja narekuje preureditev

Tone Mikel

Jadranka Grmek

tega področja. Zato bomo morali popolnoma na novo določiti tudi urejanje prostora in vse predpise v zvezi z njim. Vtrajamo, da se moramo pri prostorskem urejanju odrediti načetom dogovarjanju, ki so doživela polom tudi v gospodarstvu. Upoštevati moramo posebnosti prenove znotraj urejanja prostora in tako dobiti drugačno normativno ureditev tega področja. Veliko pove že to, da se do leta 1984 prenova v zakonskih predpisih sploh ni pojavila, vse je bilo usmerjeno v gradnjo novih in novih objektov, ker staro ni bilo nič vredno. Toda tudi po letu 1984 smo si prenovi z zamotanimi postopki zelo otežili. Za to, da je v nekem delu mesta sploh mogoče pričeti s prenovi, mora občinska skupščina sprejeti ustrezen odlok. To pa so izredno zamotani postopki, ki bi jih morali v novih izvršnih predpisih, v ureditvenem načrtu za prenovi drugače urediti. Tudi sedanja davčna in kreditna politika se ne sklada s težnjami po prenovi, ker je ne delata atraktivno. Ostane torej samo dobra volja posameznikov, denimo to, da si želi nek župan v času svojega županovanja postaviti spomenik. V prihodnjem letu, ko bodo uveljavljene ustavne spremembe, nameravamo začeti spreminjati predpise s področja urbanizma oziroma urejanja prostora. S tem se veliko ukvarjamo tudi v našem republiškem komiteju, kjer ob konkretnih prenovitvenih akcijah ugotovljamo, da se prenovi lotevamo preveč statično in ne upoštevamo dovolj sprememb in novih pobud, ki jih prinaša čas.

MIKELN: Spomeniškovarstvena služba je spodbudila zanimanje stroke za prenovi mesta. Zato so gradiva o prenovi zasnovana nekoliko preveč enostransko, zgolj z varstvenih vidikov prenove posameznih objektov, mestnih območij ali celih mest. Tudi prenašanje izkušenj s prenovi od tam, kjer jih že imajo, tja, kjer jih potrebujejo, je zaenkrat povezano predvsem s osebnimi poznanstvi in pobudami, tako kot je to običajno v Sloveniji. V prostorski zakonodaji je prenova ostala na ravni deklaracij.

FISTER: V to, da je deklarativna, je prisiljena, ker jo sili davčna politika in vse ostalo.

MIKELN: Pri prenovi prihaja do konfliktov, ker je vezana na številne natančne predpise in omejitve inšpekcijskih služb, od gradbene do sanitarne, zatem zemljiških in stanovanjskih predpisov itd. Prenova pa je izrazito individualna in nepredvidljiva. Poleg tega je v okviru stanovanjskega gospodarstva še vedno v podrejenem položaju. Za davčni sistem je bilo objubiljeno, da bo vanj vključeno pospeševanje prenove, a doslej od tega ni še nič. Vse uspešne akcije na področju prenove so glede na splošno neurejenost tega področja kar velik uspeh. Mislim, da ni pomembno, ali si nageljni zaslug pripisuje stroka, župan ali družbeni organ, imenovani za konkretne posege, torej zavod za spomeniško varstvo, urbanistični ali projektni biro. V Piranu smo leta 1976 začeli v okviru stanovanjske skupnosti namensko zbirati denar za prenovi. Zelo malo ga je bilo, zato nismo mogli

pokazati velikih uspehov. Tako nismo mogli ugotoviti, da smo ustavili čas in propadanje stanovanjskega sklada.

Kako bi na ravni republike lahko prišli do takšnega sklada, iz katerega bi zagotavljali dovolj denarja za usmerjeno prenovi?

MIKELN: Lahko bi se dogovorili, da bi po ostrih merilih določili nekaj izjemnih spomeniških objektov. Mislim pa, da bi morala republika imeti predvsem pospeševalno vlogo, da bi se ta denar našel tam, kjer je

Peter Fister

Niko Vladimirov

prenova res potrebna. Morala bi manj predpisovati, prenovi bi moralo vzpodbujati v načelih in v sistemu, obenem pa puščati bolj proste roke občanom.

REICHENBERG: Vse to, kar smo v mariborski prenovi že naredili, daleč presega obstoječo zakonodajo. Enako velja za prenovi, s katero se zdaj ukvarjamo v Ptuj, kajti zakonodaja ne omogoča pravega strokovnega dela in tudi ni stimulativna. Zdi se mi, da zakonodajalec ni dovolj pozna problematiko, ko je sprejel zakon o prenovi. V Mariboru smo predvsem občutili odsotnost finančnega modela, ki bi prenovi zagotavljal večjo dohodkovno vrednost, oziroma to, kar smo si zapisali kot cilj prenove, da bom nek objekt prenavljali tako dolgo, dokler ne bo postal samostojna ekonomska enota. Zbrali smo mnogo premalo denarja, da bi se to lahko zgodilo. Imeli smo ga komaj toliko, da smo zagotovili dokumentacijo in da se je opravičil prvi zagon, nato pa so prodajali lokale, zgrajene do tretje faze in tako se je pričel denar vračati. A tako ne bo mogoče nadaljevati in če Maribor v letu 1990 ne bo podpisal novega družbenega dogovora, lahko na svojo prenovi preprosto pozabi.

FISTER: Drugje po svetu se za prenovi odločijo šele, ko preverijo možnosti prenove s študijami in načrti. Pri nas delamo obratno in rečemo: tu bo prenova, zdaj pa pripravite študijo, da bo prenova takšna in takšna. S tem se izgublja celovitost prenove, saj prevladujejo posamični interesi, pa naj bo to kultura, stanovanjska skupnost, turizem ali kaj drugega. Za prenovi bi moralo biti zainteresirano predvsem okolje, ki je lastnik ali uporabnik ali ima neko korist od tega, načrtovati bi jo morali tisti, ki vidijo razvoj prostora v daljni prihodnosti. Kratkoročno načrtovanje, ko obnovljamo le delčke bogate stavne dediščine, nam prenovi tudi izredno draži. Morali bi natančno poznati prostor, v katerem živimo in gradimo. Prenova Edinburgha teče že 110 let. Prenova ni to, kar si želijo naši politiki, da bi namreč trajala toliko kot njihov mandat. Nek današnji vidni politik je še v času svojega županovanja v Škofji Loki zasnoval široko akcijo za prenovi. Šele v tretjem mandatu po njem je akcija stekla, vse do takrat so bile samo priprave. Mislim, da je bilo to veliko bolj pošteno kot to, ko se ob kakšni obletnici ali tisočletnici obnovijo fasade.

V današnjih časih ni mogoče pozabiti na finančno plat. Kakšne so možnosti za pocenitev prenove, ki pri posameznih objektih dosega astronomske cene?

FISTER: Na željo Zveze stanovanjskih skupnosti Slovenije smo izdelali študijo o smotnosti prenove predvsem tistih objektov, v katerih so stanovanja. S spremembami v načinu dela in že v načrtovanju bi lahko to dediščino, ki ni samo kulturni spomenik, razmeroma poceni obnovili. V povprečju bi lahko dosegli isto, kot so v ZR Nemčiji, kjer so ugotovili, da pride od 20 do 25 odstotkov ceneje, če za stanovanja obnovijo stare stav-

be, kot če gradijo nove. V našem izračunu smo prišli do 20 odstotkov nižje cene, v Sloveniji bi lahko pridobili veliko stanovanj. V to so vključeni marsikateri spomeniki, predvsem pa vsa stara mestna jedra, ki niso sestavljena samo iz cerkva, palač in gradov, ampak pretežno iz stanovanjskih stavb, ki so slabo izkoriščene ali celo povsem propadle. Če bi takšno pridobivanje stanovanj povsod sprejeli, bi postalo nepomembno ali stane kak kvadratni meter več kot drugi, ker bi v povprečju s prenovi prišli do cenejših stanovanj.

Jure Lenard

Bogdan Reichenberg

VLADIMIROV: Nikakor se ne morem strinjati, da je vloga republike predvsem v normativni dejavnosti. Zato v novih predpisih stroki ne nameravamo podrobno predpisovati, kaj naj naredi. Vlogo republike vidim predvsem v povezovanju davčne, kreditne politike, gradbenih predpisov in drugega, kar omogoča prenovi, zato bi v republiki morali imeti celovit program, drugače se tega ni mogoče lotiti. Poraja se tudi ideja, da bi na ravni republike ustanovili enovit zavod, upravnico organizacijo za urejanje prostora, za prostorsko in urbanistično načrtovanje. Ta skupina naj bi na republiški ravni usklajevala dejavnosti, ki doslej niso povezane.

REICHENBERG: Ali Slovenija prenovi sploh hoče? Vidi se, da na prenovi sploh ni

pripravljena, pa ne samo glede prostorske zakonodaje. Če se Slovenija odloči za prenovi svojih mest, mora najprej urediti zakonodajo na področju stanovanjskega gospodarstva, davčnega sistema in inšpekcijskih služb. Naj kot primer povem, da mora imeti po veljavnih predpisih stanovanje vsaj dve uri sonca na dan tudi v zimskih mesecih. To za Židovsko ulico v starem mariborskem mestnem jedru pomeni, da lahko v njej napravimo samo skladišče, s tem pa stavbe propadajo.

MIKELN: Tako je v celem Piranu in treh četrtinah Kopra.

REICHENBERG: Idilike v predpisih, ki določajo, koliko mora biti na vsak meter stanovanjske površine zeleni, otroških igrišč in parkirališ, je veliko, vse to pa je zelo težko uskladiti s tem, kar želimo prenoviti. Zato trdim, da v Sloveniji ta trenutek nismo pripravljani na prenovi. Če jo res hočemo, jo moramo vnesti v sistem. To, kar je bilo doslej narejeno, so samo akcije, ki opozarjajo na nekatere stvari. Vsi, ki se ukvarjamo s prenovi, se malo gledujemo po nemških vzorih.

Tam imajo tri denarne vire prenove: zvezo, deželo in mesto. Vsa mesta, ki veljajo za spomenike prve kategorije, si denar za prenovi zagotavljajo na zvezni ravni. V Sloveniji bi to veljalo za Ptuj, Piran in še nekatere druga mesta. Druga nemška mesta računajo na denar dežele, k temu pa tudi mesto prispeva svoj delež. Privatnik, ki ima na območju prenove hišo, dobi najugodnejše kredite, ki jih obračunavajo šele dve ali tri leta po tem, ko je prenova končana. V sosednji Avstriji prav tako na zvezni ravni razporejajo denar za prenovi, a to nimajo najbolje urejeno in za ta denar se stepejo tako tisti, ki prenavljajo mesta, kot tisti, ki prenavljajo kašče in stare kmetije. Zato pa deluje v Gradcu pomemben forum Internationale Städteforum, ki združuje lepo število evropskih mest, med njimi so iz Jugoslavije Maribor, Pula in Dubrovnik, priključiti se želi še Ljubljana. Ta forum si prizadeva, da bi aktualiziral procese prenove, predvsem pa izmenjuje izkušnje evropskih mest.

Kot kaže, je pri nas še vedno vse odvisno od tega, koliko volje za prenovi je kje. Ali znamo to voljo dovolj izkoristiti?

LENART: Volja za prenovi je v Ljubljani izražena že v temeljnem dokumentu, to je v dolgoročnem načrtu razvoja občin in mesta. Ta namenja prenovi v primerjavi s prejšnjimi takšnimi dokumenti zelo veliko pozornost. Predvideva, da naj se Ljubljana ne razvija več ekstenzivno, temveč smotno uporabi prostor, ki ga že ima. To pa pomeni tudi prenovi. Ta načrt opredeljuje posamezna območja prenove, pripravljeni so tudi že ureditveni

načrti, ki so ponekod sprejeti, drugod tik pred sprejetjem. S tem naj bi prišla Ljubljana do prenove posameznih hiš in kompleksov. Doslej je bilo v Ljubljani prenovljenih več kot 250 stanovanj v približno štiridesetih zgradbah. Posamična prenova je sicer najdražji način prenove, hkrati pa je to najmanj boleče za prebivalce. Ljubljana ima nekaj slabih izkušenj z velikimi gradbišči, ki so dele mesta za desetletja zaprla. Na primer Trg revolucije ali ploščad Borisa Kraigherja. To bi se dalo preseči s pravilno organizacijo investitorjev, kar na dosedanjih predpisi otežuje. Lep primer je Kržižniška ulica, kjer stanovanjska skupnost načrtuje prenovi polovice kareja, polovico pa naj bi prispevali drugi, od privatnikov do muzeja. Izkazalo se je, da sploh ni naročnika, ki bi bil pripravljen založiti denar za pripravljala dela, ki presega raven urbanistične dokumentacije. Volja za prenovi je, vsi smo za, ko pa je treba reči še b, nas ostane zelo malo. Osebnost v takšne sklade, kot so v Nemčiji na zvezni in deželni ravni, ne verjamem. Nemčija ima svojo zgodovino, večina mest je bila porušena in zato so se morali tako organizirati, če so želeli ta problem učinkovito rešiti. Razen tega ljudje imajo denar in so ga pripravljali vlagati. Tudi pri nas bi morali izkoristiti takšno voljo ljudi, ne pa da se branimo njihovega denarja.

GRMEKOVA: Tudi denar, ki se že zbira namensko tako kot minulo leto v Ljubljani, se ni uporabil za prenovi, ampak so ga razporedili za druge potrebe, ker ni bilo organizacije in tudi ne prostorske dokumentacije. Prostorska dokumentacija je zdaj kolikor toliko urejena, organizacija pa spet šepa.

MIKELN: Težave pri prenovitvenih posegih se pojavijo pri usklajevanju z nosilci stanovanjskih pravic. Zgodi se, da interes posameznika za daljši čas zaustavi prenovi, zlasti ker ga ponavadi podpre še stanovanjska skupnost stanovanalec in na nameček še krajevna skupnost, ne da bi najprej ugotovila, zakaj je od spora sploh prišlo. Ponavadi se lažje sporazumemo z lastniki kot z imetniki stanovanjskih pravic v družbenih stanovanjih.

VLADIMIROV: V glavnem zaradi neurejenega vprašanja mestne rente.

GRMEKOVA: Rada bi se vrnila k vprašanju, ali Slovenija sploh hoče prenovi. V zadnjem mesecu je bilo veliko sej ljubljanskega izvršnega sveta, na katerih so govorili o prenovi oziroma urejanju prometa v ljubljanskem mestnem središču. Posledica teh mnogih sestankov je, da se je Mestni komite za promet in zveze odločil, da ne bo izdal soglasij za prenovitvene načrte in dokumente, ki ne bodo zagotavljali dovolj parkirišč na območju prenove. Toda kdo in kako naj uredi v območju Kržižniške ulice 120 parkirnih mest, ki so potrebna? Ker ni dovoljenja mesta, komiteja, tudi mestna skupščina ne more sprejeti načrta prenove, ni gradbenega dovoljenja, zbranega denarja ne moremo uporabiti, hiše pa propadajo in v njih so ljudje, ki bodo slabo živeli. Kolikšno škodo povzroča trmasto vztrajanje pri parkiriščih, ki jih tam ni mogoče urediti.

Foto: Ingo Grün

TITOVO UŽICE PRED PRIHODOM SLOVENSKEGA VLAKA

Slovenci ali vesoljci?

Brez politike, prosim! To vljudno prošnjo smo poslušali povsod v Titovem Užicu, kjer pričakujejo letošnji vlak bratstva in enotnosti iz Slovenije. Vendar je v zraku lebdelo vprašanje, ali bodo prišli tisti »stari« Slovenci ali pa nekakšni vesoljci, razbijajoči Jugoslavije.

Take in podobne težave pa ne pestijo možaka, običajnega v uniformo postreška. Kot nam je povedal, mu je ime Lule. Na kapi ima oznako postrešek št. 48 in napis Beograd. Pozdravil nas je pred poslopjem družbenopolitičnih organizacij in se takoj pozanimal, ali bodo imeli Slovenci veliko prtljage. Napitnino je vzel vnaprej. Aco Dogandžić, direktorja tukajšnje tiskarne in kandidata za predsednika občinske skupščine, smo vprašali, ali je Lule upodobil v »mestnem grbu«. Pojasil nam je, da se je postrešek priselil v Užice.

Nekega drugega človeka pa pozna prav vsak prebivalec tega srbskega mesta, kamor so med vojno izgnali veliko Slovencev. Se najbolje ga poznajo otroci. Miloša Bročić, po poklicu učitelja glasbe, imajo za čudaka, saj se rad odpravi na Zlatibor, kjer na bregu jezera ure in ure posluša kvakanje žab kot najbolj čudovito glasbo. Potožil nam je, da letos ne bosta zaigrala simfonije prijateljstva z Jožetom Kuderjem, uslužbenecem mariborskega Jugoinspektata. Tokrat ga namreč ne bo na obisk. Zeni je po telefonu sporočil, da je službeno zadržan, meni si tega ni upal povedati, ker je vedel, da bi mu jih pošteno napel. Zakaj ni poslal vsaj otrok? Najini potomci bi namreč lahko nadaljevali to čudovito prijateljstvo. Menda ja ni postal suženj politike, te umazane obrti, se je spraševal Bročić. V rokah je vrtil fotografijo starih Kuderjevih in Bročićevih, še iz časov, ko so bili prvi izgnani v Srbijo. Iz očesa mu je kanila solza, iz ust pa

je prišla kletvica, namenjena politiki, obrti, ki je ni nikoli maral. Cenim dobre strokovnjake, kot je moj Jože. Ko bi vedeli, kakšni ljudje so to, nas je prepričeval in se žalostno spraševal, komu bo letos zaigral menuet in ples sabelj Arama Hačaturjana.

Namesto sabelj čaka srbska gibanica

Ali v Srbiji rožljajo s sabljami te dni, ko pričakujejo prijatelje »z druge strani Alp«? Skupina pijanih mladencev je pred užizko gostilno Pariz v svojih pijanskih pesmih klicala stare vojvode in nam zagotavljala, da so za alpske mlekarjare pripravili dovolj sadjevca in silovke. Pravi gospodarji, stari prebivalci Titovega Užica, kakršni je denimo Mladen Čeranić, visokokvalificirani delavci v Valjarni, pričakujejo družino Picej, gospodinja Gordana pa je dejala, da bo slovensko kosilo začelo s šunko, sirom in kajmakom, potem bo postregla pečenko, srbsko gibanico...

Mladen, ki nas je v šali opozoril, da bo zavoljo pogovora za časopis ob dnevnico, je pojasnil, da so Picejevi in Čeranićevi stari prijatelji. Letos žal ne bo njegova Janka, ker je umrl, pač pa bo prišla žena Marta s sinom Luko in snaho Heleno. Ni politike, ki bi razdirala naše prijateljstvo. Ko je Janko še prihajal sem, je najprej šel pogledat gimnazijo, kjer se je šolal. Na morje pa je vselej šel čez Srbijo, samo da bi se ustavil v Užicah.

Letos bo Slovincem prizaneseno z dolgimi uradnimi programi, tako da bodo lahko več z nami. Mislim, da bo to naravno imenitno, je pribil Mladen.

Tokrat bo Slovence prvič gostil tudi Dragan Nikolić, bivši predsednik občinske konference SZDL Titovo Užice. Nestrpno pričakuje Milana Blagojevića, uslužbenca občine Ljutomer. »Poznava se že od leta 1976. Otroci letos ne bodo prišli, vendar pa jih pričakuje mo prihodnje leto. Vsaj enkrat na teden se slišiva po telefonu.«

Prijatelje iz Ljutomerja pričakuje tudi Jelena in Radovan Šarenac. Njuna gosta bosta Marija in Miki Benčik. Radovan pravi da sta Benčiki človeka sodobnih nazorov in da se z njima ni težko sporazumeti. »Resda je položaj v državi hudo zapleten, vendar pa sem prepričan, da to ne bo skalo našega prijateljstva. Zakaj se ne bi pogovarjali tudi o politiki? Povedal jima bom, da po mojem mnenju slovensko vodstvo vodi politiko, ki med narodi povzroča spore.« Pravi Radovan Šarenac. Poudaril je tudi, da so z Benčikovimi prijatelji – ne po vojni liniji, pač pa po bratski.

O sporih, ki jih zbujajo slovenski voditelji, pišejo vsi lokalni časopisi. Tukajšnje Vesti so objavile poročilo z volilne skupščine ZZB NOV, na kateri je bilo rečeno, da so bori ogorčeni »zaradi sprejetja ustavnih dopolnil

SR Slovenije. S tem so v Jugoslaviji povzročili strahotno ustavno krizo, pri tem pa vemo, da se je Jugoslavija prva v svetu razvila na temeljih socialističnega samoupravljanja. V istem časopisu lahko preberemo, da ljudje v Sloveniji že vrsto let govorijo o pravni državi, hkrati pa so odprli pot v brez zakonitosti in izpeljali nasilno dejanje, ki je imelo pogubne posledice za vso jugoslovansko državo.

Časopis tudi poroča, da se je kandidacijskega zbora v krajevni skupnosti Terazije udeležil le en odstotek volilcev, da pa so sprejeli predlog, po katerem naj bi od občinske skupščine zahtevali sprožitev pobude, da za narodno knjižnico Edvard Karmelj nemudoma pošljejo novo ime. Ob tem niso dali nikakršne obrazložitve.

Ali ima Stambolić pravico obiskati rojstni kraj?

Mesto s svojimi 80.000 prebivalci nestrpno pričakuje obisk Slovencev, vendar pa so ljudje zaskrbljeni zaradi vsega tega, kar preberejo v časopisih. Predsednica izvršnega sveta skupščine občine Titovo Užice Biserka Mitrović je dolgo in s kar največ topline govorila o prijateljstvu med obema mestoma, pa tudi o zlu, ki ga lahko prizadenejo časopisi, še zlasti politikom. Vprašala nas je, kakšna je razlika med komarjem in funkcionarjem, in na to vprašanje tudi sama odgovorila: »Nikakršna. Oba lahko ubijete s časopisom.« Ome-

njena sala pa ima prav gotovo precej skupnega s člankom iz lokalnega časopisa, ki govori o tem, da so se tukajšnji borci uprli oblikovanju Stambolića. Stambolić je doma prav iz teh krajev. Borci so menda vprašali, kako je mogoče, da je prišel v Bajino Bašto, ki je očitno postala prava Meka za politike, kot so Krunić, Stambolić, Šetine in Suvar. Predsednik občine Vitomir Trišić jim je odgovoril, da je bivši srbski predsednik prišel v te kraje službeno kot direktor banke in da je tudi obiskal dve delovni organizaciji. Tako v vprašanju kot tudi v odgovoru je mogoče čuti strah pred tem, kaj bodo rekli »tisti zgoraj«. Ali lahko Ivan Stambolić sploh obišče svoj rojstni kraj, če bodo za njim tako špijoni?!

Tudi ko smo nekaj tukajšnjih funkcionarjev zaprosili, naj nam pomagajo poiskati sogo- vornike, so nam nekateri s strahom namigovali: »Nikar tega, on je pristal Stambolića in prav gotovo ne bi bilo dobro, če bi za časopis odgovoril o prihodu Slovencev.« V Titovem Užicu se ljudje očitno bojijo, da jih ima nekdo za tarčo.

To je kratka zgodba o tem, kakšno ozračje vlada v Titovem Užicu pred prihodom vlaka iz Slovenije. Ko bo ta časopis izšel, bodo Slovenci že pri svojih gostiteljih v Srbiji. Ob pesmi in gibanici se bodo stari prijatelji pogovarjali o tem, kako bi Kadinjača še bolj približali Pohorju.

Slobodan Dukić

BLEJSKA PODOBA RAJA Z GONOM PO SAMOUNIČEVANJU

Ceausescujev duh nad jezerom

Pred približno stotimi leti je Ignac Novak, kasnejši oskrbnik blejskega gradu, predlagal, da bi Blejsko jezero izsušili in s tem pridobili rodovitno polje ter ilovico z jezerskega dna za izdelovanje opeke. Ignac tedaj ni uspel ogreti drugih za svoj velikopotezni načrt, zato pa se je po drugi vojni naredilo veliko novih Nackov, ki so načeli blišč Prešernove »podobe raja«.

Bled je dolgo privabljal goste na račun naravnih lepote in stare slave. Oboje vse bolj izgublja. Nekdaj so hodile na Bled kronane glave, diplomati in drugačni gospodje, ki jim vsaj izbranega okusa ne bi mogli očitati. Danes je prave gospode med blejskimi gosti le še redko videti. Zanje je kraj, ki svojo nekdanjo očarljivost uničuje z betonom, nepriljubljen, za domače ljudi je postal predrag, tuje goste pa predstavljajo predvsem tisti agencijski. V hotelih je včasih med gosti več kot 80 odstotkov predstavnikov avtobusnega turizma. Zemljepisec **Valter Bohinec** je pred leti zapisal, da je bil Bled najlepši takrat, ko ga je opeval Prešeren. »Slike iz tistega časa nam ga kažejo še nedotaknjene po mestnih arhitektih...« S podiranjem starega in gradnjo novega je stare blejske slike, lepe, tako, da je včasih spominjala že na osladnost, vse manj. Težko je reči, kdaj se je začel Bled samouničevalsko obnašati do tistega, kar so mu dali narava in predniki, vsekakor pa v povojnem obdobju. Kot bi sledili osvoboditeljem, ki so uničevali graščine in druga vidna znamenja prejšnjega sovražnika brez misli, da je to vendarle tudi njihovo bogastvo.

Pljuvanje v lastno jezero

Med največje glavne grehe sodi odnos do jezera. Vanj se je desetletja stekalo vse mogoče. Blejci pa včasih še danes pljujejo v lastno skledo. Jezero obolelo zaradi vse večjega onesnaževanja je skušalo zdraviti veliko različnih zdravnikov. Med prerokanjem o načinih zdravljenja so se zdravili strinjali glede tega, da mora Bled imeti dobro kanalizacijo. Narejenih je bilo več reči, tako da se je tudi s pomočjo globinske odtočne cevi v jezeru bolnikovo stanje popravilo, v domevanju kakšno bogastvo pomeni jezero, pa se ni spremenilo veliko. Domačin **Franc Pelko** (s sinom Mihom sta med drugim zgradila globinsko odtočno cev, kanal 60 od črpalnice pri Kazinu do glavne ceste pri vili Sokol in kanal M od hotela Toplice do Milnega) o tem pravi: »Ni problem denar, problem je odnos.« O njem govori tudi slabo vzdrževana kanalizacija, sicer pa je tudi med gostinci kar lahko dobiti občutek, da jim je precej vseeno, če se na jezeru razbohota smetanasta plat tako imenovanih rdečih alg, če ga umaže in zasrda kakšno olje, pa tudi pletnar se med čakanjem na potnike ne skloni, da bi odstranil smeti in prazno steklenico piva, ki so se nabrale ob njegovi pletni. Jezero ima veliko gospodarjev, pa nobenega, ki bi budno bedel nad vsakim posegom, ki bi jezeru lahko škodoval. **Zlata Urh**, vodnogospodarska inšpektorica Uprave inšpekcijskih služb za Gorenjsko (UISG), glede tega tudi pravi, da bi moralo biti za vsak poseg ob jezeru potrebno republiko vodnogospodarsko soglasje, saj je jezero slovenskega pomena. Tako malo spoštovanja kot do jezera je na Bledu tudi do dediščine, ki so jo zapustili predniki. V številnih stavbah nekdanjega letovišarskega in zdraviliškega kraja so pisarne (Hotelsko turistično podjetje Bled, Zavod za urbanizem Bled, DO Triglavski narodni park) ali pa so prazne, prepuščene času, sedajoči. Blejskim gostincem, ki so v preteklosti tudi zaradi gospodarskega sistema preživeli več suhih kot debelih let (kljub temu so zgradili veliko stvari, nekatere tudi z združevanjem denarja, pa bi lahko tudi z združevanjem denarja, pa bi lahko tudi z ostrali, da so včasih dovolili tudi razprodajo blejskega prostora. Leta 1981 sta hotela Park in Golf, ki za obnovo sama nista imela denarja, propadajoči hotel Triglav v bližini železniške postaje za majhen denar prodala sasu za zdravstveno varstvo otrok občine Apatin, ki je s tem postal tudi lastnik dela zemljišča ob jezeru. S kupcijo, o kateri krajevna skupnost in turistično poslovna skupnost nista bili obveščeni, se je Bled odpovedal možnosti, da bi v finančno boljših časih tamkaj spet stal ugleden hotel (stari je bil leta 1948 nacionaliziran). Tako kot so Apatinci pred časom Triglav oddali sasu za organizacijo dopustov delavcev Beograd, bi jo lahko tudi prodali, ne da bi v kraju lahko na to kakorkoli vplivali ali sploh vedeli za to. Turizem je izgubil tudi vilo

Lastovko, ki jo je Gostinsko podjetje Ljubljana potem, ko Bled zanjo ni pokazal interesa, prodalo Unisu Sarajevo, malo drugače pa se je končalo z graščino Grimšče, ki jo je radovljjska občina prodala Narodni banki Jugoslavije. Pravijo, da so se šli bankirji v hiši tudi ravbarje, za njimi pa je propadajočo graščino dobila v roke in lepo prenovila radovljjska Almira. Usoda prodajajoče vile JUSTIN, v kateri zdaj rajsko lokacijo in rajski pogled na jezero v sicer nerajsko urejenih stanovanjih uživajo zlasti socialni primeri, pa je že zmeraj nejasna. Stanovanjska skupnost bi jo dala turizmu, če bi kupil nadomestna stanovanja, ta pa nima denarja.

Namesto Riklija »čele kula«

Na Bledu so dosti hiš, nekoč zgrajenih za turizem, tudi podiri. Spodnesli naj bi tudi zadnji objekt, ki še spominja na Švicarja Arnolda Riklija, enega od začetnikov blejskega tujkega turizma. Zaradi bojazni, da bo propadajoča stavba pri udeležencih svetovnega prvenstva v veslanju pokvarila vtise o Bledu, je svet krajevne skupnosti, ki je sicer poprej vztrajal, da je treba Riklija obnoviti, junija Kompas pisal, naj stavbo vsaj podre, če že ne more zgraditi nove. Pri Kompas, kjer so poudarjali, da bi bila adaptacija dražja od nove gradnje, so se jim najbrž z veseljem odzvali. Naročili so odstranitev objekta, kar bi se tudi zgodilo, če se ne bi vmešala višja sila. Vest, kaj naj bi storili z Riklijem, je namreč pričrpalala do župnišča. Po ovinkih so za to zvedeli tudi novinarji, zagnali vik in krik, in Rikli je zaenkrat obstal.

»H koncu gre gradnja trgovsko-turističnega centra v središču Bleda, ki so mu domačini prilepili različna imena: Čele kula, balkanska ambasada, bunker... Pri gradnji ceste skozi Betinski klanec se neusmiljeno pomendrali 6000 sadik. Navdušeni graditelji se sploh ne zmenijo za odločbe urbanističnih inšpektorjev, Vlado Klemenčič pa vse to uvršča med akcije za priključitev k Evropi...«

Več volje kot za ohranjanje starega, primerno prilagojeno novodobnim zahtevam, je bilo na Bledu za gradnjo novih hotelov. Med zadnje načrte sodi kompleks Milno, o katerem smo leta 1985 pisali kot o največji naložbi slovenskega turizma. Načrt za hotel, v katerem naj bi bilo po takratnih podatkih 500 postelj in 330 zaposlenih (večina delavcev bi morali pripeljati od drugod), je ostal neuresničen. (Jože Fieber, urbanistični inšpektor UISG, je ustavnemu sodišču SRS predlagal, naj presodi, če sta bila odlok o sprejetju zazidalnega načrta za turistično področje Milno ter prostorsko ureditveni pogoji za planširno celoto Bled sploh pravilno sprejeta.) H koncu pa gre gradnja trgovsko-turističnega centra v središču Bleda.

Ljudski glas mu je prilepil različna imena (Čele kula, balkanska ambasada, bunker, kosten...), s katerimi je preprosto povedal, da se po njegovem mnenju tak objekt lahko čisto lepo prilaga kakšnemu drugemu okolju,

na Bled pa ne sodi. Jože Mikeš, direktor Planumovega tozda Inženiring Radovljica (od julija podjetje Inženiring Radovljica), ki je center pripeljal na Bled, seveda trdi drugače. Zanj je važno le, kaj o centru pravi stroka. Toda kakšna? Najbrž le neodvisna, nepričakovana stroka. Stroka je namreč zaradi posla že velikokrat izdala ljudi in naravo. Zaradi nikogar drugega kot zaradi stroke je Bled arhitekturno skrupulacelo. Če bi imela stroka več čuta do narave in ljudi, včasih pa tudi okusa, ki je sicer zelo zmuzljiva reč, Bleda ne bi spreminjala iz dragocene vasi v brezdušno mesto, pri risanju pa bi skušala oblikovno in glede materialov vsaj malo slediti nekdanji blejski arhitekturi. Ljudski glas ima najbrž le prav, ko se upira betonu in marmoru, ter meni, da na Bled sodijo opeka, les in kamen.

Ljudski glas, ki ga seveda sestavljajo tudi izobraženci, se tudi sprašuje, kdo je sploh mogel dovoliti tako gradnjo. Jože Mikeš je na razširjeni seji sveta krajevne skupnosti Bled, v dobrih mesecih od dogajanja na Bledu, rekel, da se je krajevna skupnost s projektom strinjala, pri krajevni skupnosti pa pravijo, da je bil projekt kasneje brez njene vednosti spremljen. Sicer pa se je v dogodke že v začetku gradnje vpletel gorenjski urbanistični inšpektor, ki je republikemu inšpektoratu predlagal februarja lani, naj preveri, če je bilo izdano lokacijsko dovoljenje zakonito. Po devetih mesecih so mu odgovorili, da zakon »ni bil očitno kršen«, medtem pa je jeseniški Gradis kot investitor že dobil gradbeno dovoljenje. Center bi moral biti odprt že maja letos, vendar gradnja še zmeraj ni končana, v enega od lokalov pa je ob dežju že prišel vodačaradi svetovnega prvenstva so nekateri kupci dobili začasno obrtno dovoljenje.)

Na že omenjeni seji je domačin **Božo Benedik** rekel, da se Blejci ob gradnjah običajno oglašijo šele tedaj, ko je zasajena prva lopata. Drži. Tisti, ki so se vendarle oglašali pravočasno, pa so se dostikrat zaman. Letošnjo pomlad je pri krajevni skupnosti razpadla zelo delovna komisija za urejanje prostora in varstvo okolja. Pet od osmih članov komisije je odstopilo, »ker se čutili nezaželeni in nemočne, zadnje čase pa tudi nezaželeni pri oblikovanju in sprejemanju odločitev o splošni prostorski politiki in posameznih prostorskih posegih na območju krajevnih skupnosti. Odstopil je tudi predsednik komisije **Jože Osterman**, ki je prvič odstopil že kot predsednik skupščine KS Bled, ker se kot mnogi drugi ni strinjal z načrtom za gradnjo novega hotela Park. Krajevna skupnost oziroma komisija in pristojni občinski upravni organi so si v zadnjem obdobju dostikrat prišli navzkriž. Med drugim niso bila upoštevana mnenja KS glede raznih dovoljenj, ni bila upoštevana zahteva, da bi z javnim natečajem prišli do programa o celoviti urbanistični ureditvi Bleda. »Občini« pa so tudi očitali, da postopek za sprejem osnutka odloka o prostorsko ureditvenih pogojih Bleda ni bil pravičen (zahtevali so njegovo razveljavitev) in da ni bilo javne razgrnitve in obravnave o študiji za prometno ureditev Bleda.

Pri tem se vrnimo še k Benedikovi lopati. Dosedanje slabe izkušnje s stroko bodo Blejci morda le dovolj zdramile, da se bodo zavzeto vključili v pravkar začeto javno razpravo o osnutku sprememb in dopolnitvah družbenega plana občine Radovljica za obdobje 1986/90. Osutek vsebuje tudi (Kompasovo) namero, da bi na Grajski pristavi na Bledu na površini 3,3 hektarja zgradili mednarodni center za kardiologijo in kardiokirurgijo. Pri Kompas sicer glede tega ne dajejo izjav, ker bi jim to lahko škodilo pri poslu, pri katerem računajo na tuji kapital.

Skoraj vse slabo, kar se je v zadnjem času dogajalo na Bledu, so mnogi povezovali

s svetovnim prvenstvom v veslanju, ki pa je prineslo tudi dosti dobrega (tudi obnovo regatnega centra in Festivalne dvorane). Prav nič pa niso krivični očitki glede gradnje cest in parkirišč. **Vlado Klemenčič**, predsednik organizacijskega komiteja, je sicer govoril, da je skušal komite pripraviti prvenstvo z roko v roki s krajani, ki marsičesa niso vedeli. Nedvomno pa je komite pri tem delal z roko v roki z nekaterimi občinskimi in republikimi organi oziroma organizacijami.

»Nedotakljivi« gradijo ceste

Nova cesta skozi Betinski klanec je bila zgrajena na gozdnem območju, ki ga je leta 1984 precej uničil vetrolom. Ne bi razpravljali o tem, ali je trasa primerna ali ne, kajti tudi o njej se je odločila stroka, temveč o nečem drugem. Obnovo gozda je vodil **Marjan Zalokar**, revirni gozdar (zdaj že upokojen) Gozdnega gospodarstva Bled. Ob začetku dela so dobili od občine načrt o trasi bodoče ceste, da tamkaj ne bi sadili novih dreves. Ob gradnji ceste pa se je pokazalo, da bi bilo bolje, če bi jih ne bi sadili novih dreves. Gradbeni stroji so namreč zmelili najmanj 6000, morda celo 8000 sadik, s tem pa ogromno dela in denarja. Usmiljenja ni bilo.

Pomendrana so bila tudi eksotična drevesa, ki bi jih tisti, ki jim je kar mar za naravo, lahko pravočasno prenesli drugam. Marjan Zalokar tako kot nekateri drugi tudi trdi, da bi lahko obstala drevesa na spodnjem delu med obema cestama, ki je bil uporabljen za začasno deponijo materiala (vozili so ga tudi na hipodrom v Lescah, kjer so z njim na delu proti savski terasi zasuli nekaj dreves, morda tudi nekaj vodnih virov), nekaj dreves pa bi po njegovem lahko ohranili tudi ob drugem, vzdolžnem načinu gradnje. Za gradnjo te ceste je izdal gradbeno dovoljenje republiški komite za industrijo in gradbeništvo, gorenjska vodnogospodarska inšpektorica pa je pri tem ugotovila, da je vodnogospodarsko soglasje za vpadnico izdal komite za družbeni in prostorski razvoj občine Radovljica, čeprav bi ga po zakonu o vodah moral pristojni republiški upravni organ. Zakon namreč določa, da je republiško soglasje potrebno v primerih, ko gre za rekonstrukcijo železniških prog, magistralnih in regionalnih cest oziroma za gradnjo prometnih terminalov, ki presegajo 5000 kvadratnih metrov. Betinska cesta je dolga 1200, široka pa 7,5 metara.

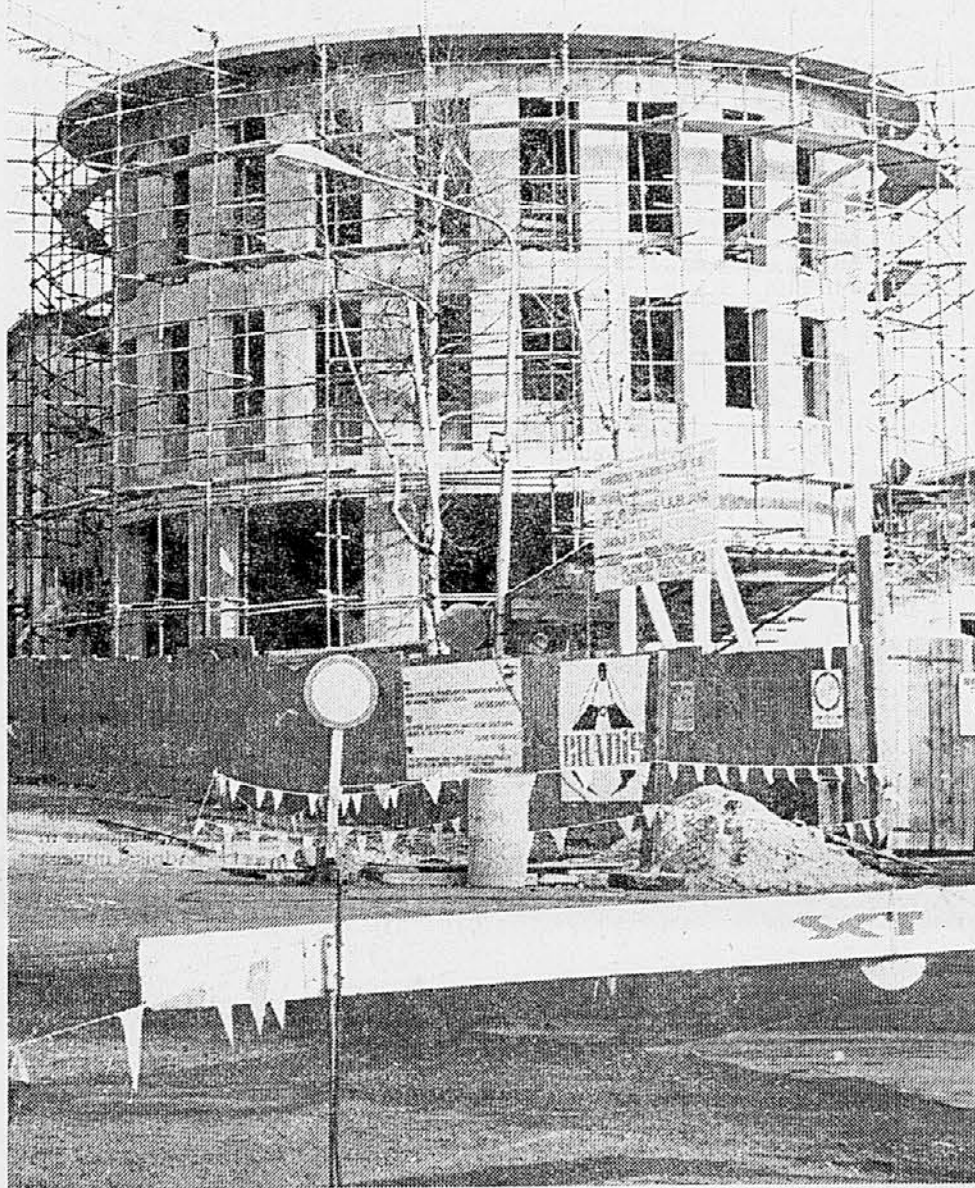
Do kaj čudnih stvari pa je prišlo predvsem pri delih na Ljubljanski in Zupaničevi cesti ter gradnji parkirišča pod hotelom Krim, ki mu je komisija za urejanje prostora in varstvo okolja pri krajevni skupnosti več let nasprotovala zaradi mnenja, da je treba avtomobilski promet oddaljiti od jezera. Skupnost za ceste SRS se je lotila del na Ljubljanski cesti na osnovi prigrisave obnovitvenih del pri republikem komiteju za industrijo in gradbeništvo. To bi zadostovalo za sprotna vzdrževalna dela, urbanistični inšpektor pa je predložil, da so dela taka, da je zanje potrebno lokacijsko dovoljenje. Izdal je odločbo o ustavitvi del in da mora investitorica v 30 dneh zaprositi za lokacijsko dovoljenje. Čeprav je bilo v odločbi, ki jo je kasneje republiški urbanistični inšpektorat potrdil, tudi zapisano, da pritožba ne odloži uresničitve odredene ukrepa, so se dela nadaljevala. Prav tako ni upoštevalo odločbe o ustavitvi del, ki jo je napisala gradbena inšpektorica **Marija Lužnik**, hotelsko-turistično podjetje Bled kot investitor parkirišča za hotelom Krim. Potem ko so imeli lokacijsko dovoljenje, niso zaprosili tudi za gradbeno dovoljenje (pred kratkim vendarle so), za katero bi morali izpolniti kar hude vodnogospodarske zahteve. Brez kakršnihkoli dovoljenj in tudi brez uradnega investitorja pa je bila začeta rekonstrukcija Zupaničeve ceste in gradnja parkirnih prostorov v regatnem centru. Za dela je bilo sicer izdano lokacijsko dovoljenje, opravljeno pa je bilo le na osnovi urbanističnega potrdila.

Najbrž je bilo vsaj del tega storjeno zato, da bi dela dokončali do svetovnega prvenstva, zaradi preslake priprave na gradnjo, pa tudi zaradi prepričanja, da si nekateri to pač lahko dovolijo.

(V imenu prvenstva je prišlo tudi do tega, da so veslače ene od reprezentanc pri treningu na Bohinjskem jezeru spremljali čolni z notranjim izgorovanjem, ker je sicer prepovedano. Delovna organizacija Triglavski narodni park Bled je o tem obvestila številne občinske in republiške organe, posledične reakcije pa ni bilo nobene.)

Pravo resnico o tem, kaj je Bled z zadnjimi posegi pridobil ali izgubil, bo najbolje povedal prihodnji čas. Ta čas so ob številnih kritičnih svedeh tudi drugačna mnenja. **Marjan Rožič**, predsednik turistične zveze Slovenije, je za Telex dejal, da je bila to velika turistična prenova Bleda. Vlado Klemenčič pa je na že omenjenem sestanku tudi rekel, da se bo, če se hočemo priključiti Evropi, treba navaditi na spremembe. Kot odmev vsemu povedanemu pa si sposodimo besede domačinke in slikarke **Melite Volk**, da pri nas pri posegih v prostor še prevladuje Ceausescujeva mentaliteta.

Vlasta Flec

MILAN MAVER:
ZA 50 ÖROV SKANDINAVIJE

Majhno, skromno, poceni

Levo zgoraj:

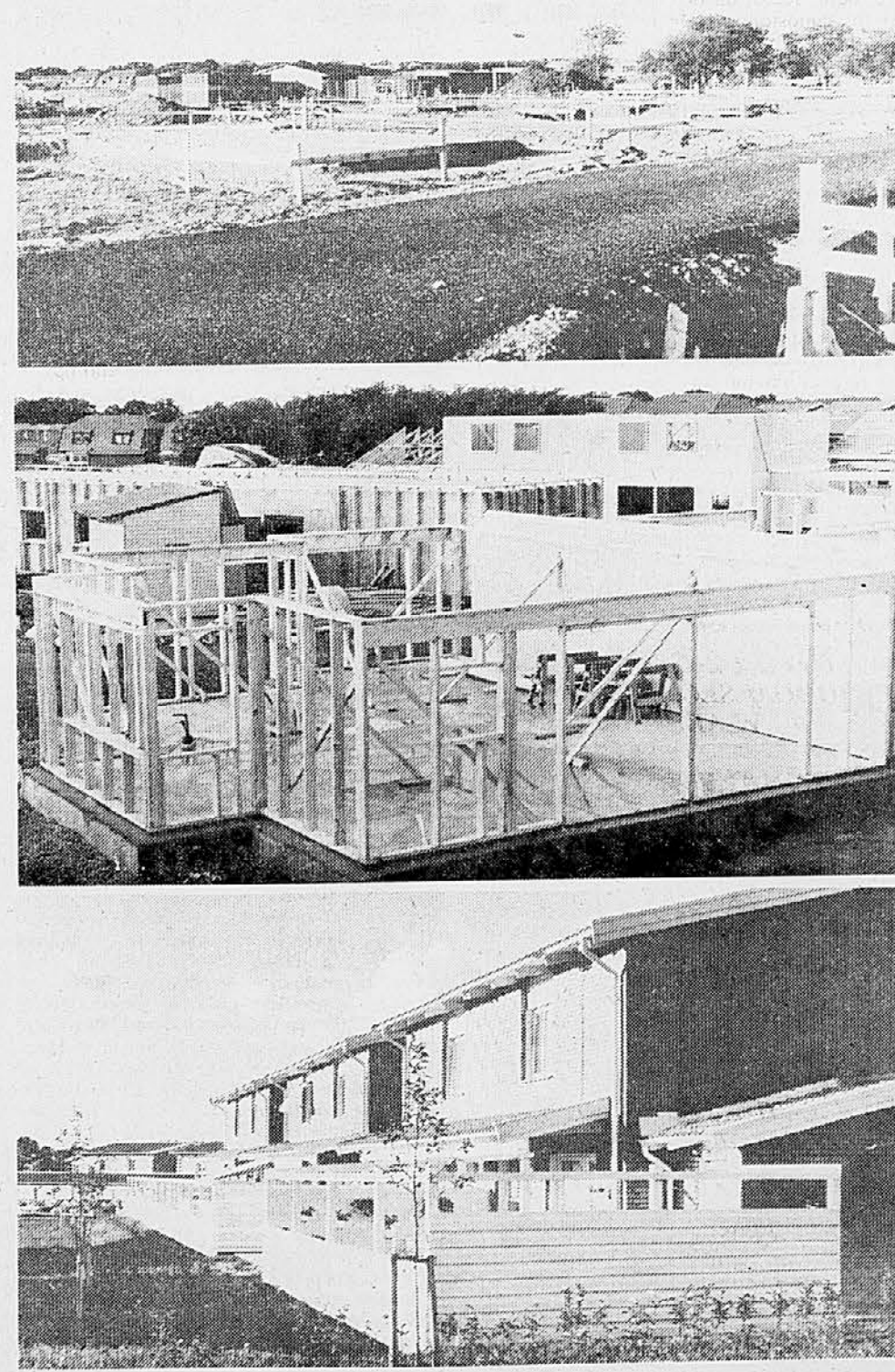
Znamenita kavarnica Flickorna Lundgren v bližini male ribiške vasi Skäret, ki jo je vsako poletje obiskoval tudi pokojni kralj Gustav Adolf VI. Stoletna hišica s slamnato kritino je še vedno enaka kot ob koncu tridesetih let, ko so gospodične Lundgren začele v njej peči pecivo in kuhati kavo. Se dobrih dvajset let po koncu druge svetovne vojne so tedaj že priletne gospe s svojimi starinskimi čepicami na glavi in snažnimi, s čipkami obrobljenimi predpasniki poleg peciva in kave prodajale tudi lončke z dobro domačo marmelado.

Dandanes je posel prerasel zmogljivosti stotne hišice, zato pecivo sproti dovažajo (ampak tako, da tega nihče ne opazi), postrežba se je preselila na vrt z mizami in stoli za nekaj sto gostov. Tudi lončkov z dobro domačo marmelado v tej velikoserijski ponudbi ne prodajajo več. Namesto prijaznih, nekoliko staromodnih starih gospa se med gosti sučejo čedna dekleta – vse drugo je ostalo, nedotaknjena hiša s pročeljem in prostori iz prejšnjega stoletja ter intimo vzdušje kot simbol tradicije, ki jo spoštujeta obe strani, novi lastniki in tudi gostje, ki se pripeljejo na kavo tudi sto kilometrov daleč.

Levo spodaj:

Najjužnejši kraj Švedske premore le ribiški pristanek z ribarnico – v njej prodajajo znamenite švedske posušene ribe, s katerimi so v davni preteklosti Vikingi odhajali na svoja dolga morskata potovanja – nekaj malih hišic za prodajo spominov in gostinsko postrežbo, v starem skednju močnega kmetije pa je stalna galerija, v kateri se vse leto vrstijo umetniške razstave.

Slikam na desni bi lahko parafrazirali naslov: gradili so eno samo poletje – ureditev zemljišča, preprosta gradnja in vseitve.

»Izvoz« disidentov je opešal

Če je realni socializem svoje družbe krojil po enakem kopitu partijskega monopola nad oblastjo, pa so oblike preseganja tega monopola nenavadno pestre. Mnoga znamenja kažejo, da bo svoj prispevek v zakladnico teh izkušenj končno dala tudi NDR. Za manifestacijami ob 40. letnici ustanovitve države se skrivajo razlike, zaradi katerih vzhodnonemško politično prizorišče nikoli več ne bo tisto, kar je bilo še pred letom ali dvema.

»Vsi imamo slabosti in točke, kjer nas je mogoče izsiljevati.«

»Obglavljanje« opozicije

Izseljevanje oporečnikov, tudi takšnih, ki bi raje ostali v NDR, ni nova metoda. Prijem je bil pri vzhodnonemških oblasteh priljubljen v preteklosti, ko je šlo za vidne ljudi, ki so si upali glasno zagovarjati pogoje, ki se niso ujemali s politiko oblasti. Za »meščanje« je ponavadi zadoščal že samo pogovor pri »organu«, le v nekaterih primerih je bilo treba do cilja preko zaporne kazni. V zaporu je potem prišla ponudba, ki naj bi izvenela kot usluga: duhovno, tako se glasi argument, ste že tako ali tako onkraj meje, zakaj bi se naprej delali težave sebi in oblastem. Kot vedo povedati tisti, ki so takšen postopek že doživeli, si prizadejati kmalu izražajo, kaj ga čaka. Odloči se za izselitev, saj bi ga doma tako ali tako ne pustili pri miru. Pri najbolj trdovratnih je praviloma pomagala znana »elastična zakonodaja«, ki sta jo izumila Stalin in njegov pomočnik menševik Višinski (dobro znana tudi pri nas, nazadnje v primeru Vilasija); sodniki, ki niso nič manj »elastični«, lahko že za površno izražanje mnenja o političnih zadevah ali bežen stik s tujcem spravijo človeka za nekaj let v zapor.

S to metodo je vzhodnonemški politični policiji vselej uspelo odstraniti s prizorišča različne opozicijske skupine, tako da je njihove najbolj glasne aktiviste prepračala, da je najpametnejše, če se izselijo na Zahod. V preteklosti je bila uspešna pri sodelavcih jenskega mirovnega kroga, pri diakonu Lotharju Rochau iz Halleja in mnogih drugih, tudi avtor Alternative Rudolf Bahro, ki je bil zaradi nepravilnega razmišljanja o socializmu obojen na osem let ječe, je dve leti po amnestiji popustil pred »argumenti« in se je odpravil na Zahod. Izjema je bil komunist in filozof Robert Havemann, ki je v času nacizma sedel skupaj s Honeckerjem v nacističnih zaporih, potem pa ga je poslal v zapor njegov nekdanji sozaprnik. Havemannu so potem, ko je bil spet na prostosti, docela osamili in njegovo hsko so celo z vodne strani varovali policisti v dolini. Njegova vdova je zdaj med aktivnimi nasprotniki socializma po meri starec iz politibiroja.

Kljub občasnim spodrsilajem pa je bila metoda vse doslej učinkovita. Resda so se na oporečniški fronti nenehoma pojavljale nove in nove sile, vendar pa so morale vselej začeti od začetka in v NDR se nikoli ni pojavila organizacija, ki bi bila podobna Solidarnosti,

in tudi ne karizmatični voditelji, kakršni so bili Lech Walensa, Jacek Kuron in Adam Michnik na Poljskem, Andrej Saharov v SZ ali Jiri Hajek v CSSR. S podobno metodo so oblasti skušale razgnati tudi skupino Pobuda za mir in človekove pravice, ki so jo pred dvema letoma in pol ustanovili javni in kulturni delavci Ralf Hirsch, Wolfgang in Regina Templin, slikarka Barbel Bohley in Werner Fischner. Po slovesnosti ob smrti Karla Liebknechta in Rose Luxemburg, ki so se ji s svojim protestom pridružili oporečniki in pri tem uporabili demokratična gesla Rose Luxemburg, so oblasti skušale pripraviti oporečnike do začasnega odhoda na Zahod, vendar so popustili le nekateri. Protest, ki so ga sprožile aretacije udeležencev demonstracije 17. januarja 1988, je bil tokrat veliko bolj obsežen, aretacije in izgoni pa protestništva za razliko od prejšnjih časov niso zadušili. Vsaj tiho zaščito pa je imelo oporečništvo tudi v cerkvi, zlasti evangeličanski. Sestega marca lani je vzhodnonemška partija slavila deseto obletnico miru med Cerkvijo in državo: država je Cerkvi priznala samostojnost, Cerkve pa se je s tem znašla v položaju, da prevzame posredniško vlogo v vse bolj pogostih družbenih konfliktih. Gottfried Forck, 66-letni škof evangeličanske cerkve v Berlin-Brandenburgu, je znan po svojih številnih — zvečine tudi uspešnih — posredovanjih; na njegovih solidarnostnih mašah se je pogosto zbralo po 2500 ljudi, četudi je v cerkvi le nekaj 1000 sedežev. Pobuda za mir in občanske pravice se je oklicala za neodvisno od cerkve, toda potem, ko so se njeni vodilni člani pred poldrugim letom znašli v zaporu, so se preostali zbrali pod okriljem cerkve. Pri tem gre za cerkev, ki po opredelitvi njenih duhovnih očetov neče biti cerkev proti socializmu, marveč cerkev v socializmu. Njen cilj ni v tem, da se prilagodi oblastem ali pa postane njihova opozicija; in prav tako tudi ne urad za izseljevanje, četudi so se okoli nje v množicah zbirali tisti, ki so jim oblasti zavrnile prošnje za izselitev na Zahod.

Mi ostanemo!

Pomemben dogodek v procesu oblikovanja in organiziranja opozicije so bile tudi letošnje komunalne volitve 7. maja. Po mnenju oporečnikov so bili volilni rezultati silovito ponarejeni in zoper ponaredbe je med drugim protestiralo tudi vodstvo konference evangeličanske cerkve. Državno volilno komisijo je vodil član politibiroja in »prestonaslednik«

Držbene in politične krize v NDR niso novost. Vstaja berlinskih delavcev, ki so jih nato podprli delavci v drugih vzhodnonemških industrijskih središčih, je bila v letu Stalinove smrti 1953 predvsem izraz eksistenčne stiske vzhodnonemškega prebivalstva, ki ki obnavljalo svoje gospodarstvo in plačevalo reparacije v času, ko je zahodni del Nemčije že užival prve plodove Marshallova plana; še preden je upor dobil politično nadgradnjo, so ga v krvi zadušili ruski tanki. Posledje je vzhodnonemška politična nomenklatura živela v nenehnem strahu pred razredom, v imenu katerega je vladala, ta razred pa je bil predmet celega arzenala varnostnih in preventivnih ukrepov, zaradi katerih v zadevah reda in varnosti manj izkušen obiskovalec rad zagodnja — seveda pri sebi, glasno ni ravno varno — da se je znašel v policijski državi. V spomin na tiste čase ima velika avenija, ki vodi pod Brandenburški vrati, dve imeni: na vzhodni strani so spet posadili lipe in jo zato krasi staro idilično ime Unter den Linden. Pod lipami torej, na zahodni strani pa je njeno ime v opomin na dan, ko so tanki v imenu delavskega razreda streljali v delavski razred: Cesta 17. julija. Ta strah je hotroval dogmatičnemu stališču, s katerim je vzhodnonemški politični vrh leta 1956 podprl ravnanje Moskve na Madžarskem: med prasko pomladjo leta 1968 pa je bil Walter Ulbricht tisti, ki je najbolj glasno zagovarjal metodo odločnega obračuna. Vmes pa je deželo zapustilo nekaj milijonov prebivalcev: v pomanjkanju drugih možnosti, da »plovijo na svojo človeško in politično usodo, so se pač odločili za »glasovanje z nogami« in zbežali — v Berlinu, ki je v tistih časih prepuščal še več ljudi kot danes madžarska meja, se je tako leta 1961 tako rekoč čez noč — Zahod še danes ne more razumeti, kako se je Honeckerju, ki je bil zadolžen za gradnjo zidu, posrečilo tako neopazno zbrati toliko gradbenega materiala — pojavil zid, ki stoji še danes, le da je bolj prepušten.

Ta prepustnost je po eni strani posledica politike popuščanja napetosti, ki je prihajala v valovih in v kateri je zlasti zahodna stran vztrajala pri tako imenovanem humanitarnem programu, po drugi pa izkušenju vzhodnonemških oblasti, ki so dovolj zgodaj dojele, da je bolje pustiti nezadovoljne vene, kot pa jim dovoliti, da se doma ukvarjajo s politiko in hodijo tako v zelje partiji. Poldrugo leto je tega, kar so vzhodnonemške oblasti skušale na enak način opraviti tudi z novo generacijo oporečnikov. Sanšoner Stephan Krawczyk in režiserka Freya Klier sta med najbolj vidnimi predstavniki tistih, ki so jih pustili na Zahod zaradi njihovega političnega angažmaja. Oba sta bila udeležena znanih demonstracij ob obletnici smrti Karla Liebknechta in Rose Luxemburg 17. januarja lani in oba sta prišla na Zahod, ker sta se s tem izognila policijskemu preganjanju. Oba sta imela zalogo tega slab občutek in sta se opravičevala, čes da sta odšla pod pritiskom. Ruth Misselwitz, pastorka iz Pankowa, ju je napol obtoževala in napol opravičevala, ko je dejala:

Odlotičev dvanajstere, da do leta 1993 ne bo sprejemala nikogar, še več, niti pogajati se ne namerava z nobeno državo, celo z Avstrijo ne (četudi bi bile v tem primeru težave ob vstopu manjše kot leta 1973, ko se tedanji šeststori priključila Britanija, Danksa ter precej manj razvita Irsko), še ne pomeni, da v Bruslju odklanjajo prošnje. Doslej je nikalen odgovor dobil le Maroko, s preprosto argumentacijo, da kot neevropska država pač ne more biti v klubu, omejenem na pripadnike iste celine. Druge prošnje za sprejem — turška, avstrijska — so evidentirane in čakajo na primernejši čas.

Do istega usodnega leta je zamrznjeno tudi vsakršno dogovarjanje z EFTA, kajti sestriča mora najprej definirati naravo in obliko svojih odnosov z Brusljem in šele nato bo razmišljala, kakšno naj bo njeno sodelovanje z državami, ki so sicer gospodarsko zanimive (Jugoslavija, Madžarska), vendar še zdaleč ne tako kot dvanajstere, kajti dostop na njen trg je za srednje in severnoevropske države vprašanje gospodarskega obstoja.

Zmotno pa bi bilo dotlej sedeti križem rok. Čas, ki je potreben za dokončanje procesa zahodnoevropske integracije, pomeni dobrodošel premor, v katerem je mogoče izpeljati gospodarske reforme, ki bi nas — po ekonomskih kazalcih, proizvodnih in gospodarskih razmerah naspoln ter stopnji konkurenčnosti — približali zahodnoevropskim standardom. Mandatar Ante Marković je čas za dokončanje gospodarske reforme temporal na pet let, takšen časovni okvir za uveljavljanje temeljnih reform omenjajo tudi izvedenci OECD, ki bolj nepristransko gledajo naše

ekonomske zagate, četudi morda podcenjujejo pomen notranjepolitičnih dejavnikov (in zavor). Obdobje, ki si ga je izgovorila nova vlada, torej sovpada s časom, ko bo Evropska skupnost uveljavila svoj notranji trg in ko bo EFTA razbremenjena razmišljanj o načinu sodelovanja v Evropskem gospodarskem prostoru, projektu obeh zahodnoevropskih grupacij. Pri nas ga zaradi pretirane in nekoliko zapoznele pozornosti, posvečene notranjemu trgu dvanajstere, premalo poznamo, ali pa celo zapostavljamo. Napak, kajti ta gospodarski prostor, znan po kratki EES ali EEE, odvisno pač, ali se odločimo za angleščino oz. francosčino, nam je bližji kot notranji trg dvanajstere.

Pa tudi koristnejši, kajti na njem bo možno enakopravno trgovati z osemnajstimi pripadnicami obeh skupnosti, sodelovanje pa bo razširjeno na dobra dva ducata gospodarskih področij, ne da bi se ubadali s tveganji politične narave, kakršne morda pomeni članstvo v bruseljski grupaciji. Ta kaže želje, da bi postala monolitna politična in gospodarska skupnost, vendar jih uspešno dušijo sedanja razhajanja na obeh straneh Rokavskega preliva.

Ne podcenjujmo EFTE

Podcenjevanje možne vloge trga EFTA bi bila druga zmotna. Tudi če (ali ko) se bo Avstrija vključila v Evropsko skupnost, pomen EFTA ne bo padel. Lani sta obe grupaciji izmenjali za 220 milijard dolarjev blaga, EFTA pa je in ostaja največji zunanjetrgovinski partner dvanajstere, daleč pomembnejši od Amerike (lani za 164 milijard dolarjev prometa z Evropsko skupnostjo) ali Japon-

VSTOP V EVROPO
Nepotrebna sramežljivost balkanske neveste

Iz naših uradnih krogov je slišati tri argumente za oklevanje pri vključevanju v zahodnoevropske gospodarske grupacije. Evropska skupnost do leta 1993 ne bo sprejemala novih članic. V EFTA imajo dovolj lastnih problemov, povrh pa jo zapuščata Avstrija. In končno, naše gospodarstvo naj ne bi bilo sposobno prenesti šoka odpiranja jugoslovanskega trga.

ske (130 milijard). EFTA je lani absorbirala 27 odstotkov izvoza Evropske skupnosti ter na njeno območje poslala 24 odstotkov uvoza dvanajstere. Naš delež v zunanjetrgovinski menjavi EFTA je skorajda zanemarljiv, lani smo imeli 0,4-odstotni delež v uvozu šestere.

Slednje pomeni, da možnosti še zdaleč niso izkoriščene. Na obeh straneh. V Ženevi se dobro zavedajo, da so trgi po svetu že razdeljeni, njihovo sodelovanje z največjimi partnerji se bo po letu 1993 resda povečalo, toda perspektive so drugače, tudi v Jugoslaviji, ki je s 23 milijoni ojemalcev, kar so pri četrtine prebivalstva sedanjega članstva EFTA, trg, ki ga ne kaže zanemarjati navkljub nizki kupni moči.

Tretji alibi, ki naše ne vključevanje (v Zahodno) Evropo utemeljuje z nekonkurenčnostjo

našega blaga, je najbolj škodljiv in zmoten. Gospodarstvo se ne more razvijati v topli gredi, ki ga ščiti pred pozebo. Umetna konkurenčnost, ki jo omogoča zvrčanje večine proizvodnih stroškov na cene, ki jih plačuje domači kupec, je krakotročna, kajti pomeni nevarnost kršenja mednarodnih obveznosti (GATT), dumpinskih procesov, arbitraž in drugih nevedenosti, ki imajo za posledico zmanjšanje izvoza ali pa celo odsotnost na določenih trgih. In znova, čas, v katerem se obe zahodnoevropski grupaciji preoblikujeta, je kot nalašč za postopno približevanje naših pogojev in pravil gospodarjenja tamkajšnjim razmeram.

Se posebej, če si resnično želimo odprtejših odnosov, enakopravnega trgovanja, tujih investicij, pri katerih ne bomo tekmovali v danjanju koncesij z državami, ki so še bolj lačne uvoženega kapitala.

A tudi če pet let, ki jih je omenjal mandatar Ante Marković, kar najbolje izrabimo, bo vprašanje institucionalne ureditve odnosov z zahodnoevropskimi državami ostalo aktualno. Ali pa šele postalo. Trenutno razmerje je namreč naslednje. Z evropsko skupnostjo imamo od leta 1987 sklenjen gospodarski sporazum, katerega trgovinski del, ki ga obnavljamo (in prilagajamo) vsakih pet let, ne ustreza zahtevam enakopravnega sodelovanja. Preferenca in neregulirana narava tega sporazuma pomeni zavestno priznavanje porednosti, skrivanje za status države v razvoju, ki smo ga že presegli in ki nam, kar je še najnevarnejše, služi kot samozavajanje, da na mesto poti za enakopravnejše odnose iščemo alibije za status quo.

Jugoslavija kot Burkina Faso

S šeststero iz EFTA smo na institucionalnem planu sodelovanja še šibkejši. Sporazuma o blagovni menjavi, take ali drugačne vrste, sploh nimamo, kajti EFTA, ki kot grupacija temelji na eni od izjem sporazuma GATT, skrbno pazi, da si ne bi spodzgalaga veje. Nas izvoz v šeststero ima torej zgolj ugodnosti, ki grede vsem državam v razvoju v okviru splošne sheme preferenc, ki jih razviti v znamenje mednarodne solidarnosti dajejo nerazvitim in po lastni presoji (razen Islandije, ki ne priznava niti preferenc). Jugoslavija, ki trka na prag razvitenosti, ima torej položaj, s kakršnim se ponaša recimo Burkina Faso.

Sporazum z EFTA o pridruženem ali polnem članstvu, s katerima se šeststero ni bi preglašila zoper 24. člen GATT, ne bi torej le povečal možnosti našega izvoza na trge majh-

Ob Forumu nastopajo v javnosti tudi Demokratični prelom, Občansko gibanje demokratizacij, iniciativna skupina socialnih demokratov, ki so se pred dnevi že formirali kot stranka s socialističnimi in ekološkimi cilji, ter Združena levica, o kateri pa ni veliko podatkov; tudi njeno članstvo je še anonimno.

Majhna, vendar pa pomembna razlika, zaradi katere je upravičena v uvodu postavljena trditev, da NDR po 7. oktobru ne bo več tisto, kar je bila pred njim, tiči ravno v dejstvu, da si je vzhodnonemško oporečništvo prvič v štiridesetih letih izborilo domovinsko pravico, na podlagi te domovinske pravice pa tudi pravico do vloge partnerja v družbenem dialogu. In kot kaže razvoj dogodkov zadnjih dni, se je stari gospodov v politibiroju končno le posvetilo, da gre zdaj za takšen preskok političnih kakovosti, da bi utegnili policijski pendreki in vodni topovi družbo do te mere polarizirati, da se bo sesedla. Tega pa si ne more privoščiti ne nomenklatura NDR ne njeni zunanji zavezniki, kajti destabilizacija NDR je destabilizacija celotnega najnovejšega razvoja prežemanja med Vzhodom in Zahodom Evrope, se pravi »skupnega evropskega doma«. Tudi ljudje v vzhodnonemškem politibiroju zdaj eden za drugim ponavljajo misli in tudi obče znane resnice, ki jih je med proslavami izrekel Gorbačov, ko je namigoval na njune reforme. Honecker, ki je bil vedno realist, bo tokrat popustil, ali pa ga ne bo.

Marjan Sedmak

nih evropskih držav, ki pa so gospodarske in trgovske velikanke, temveč bi — in to je njegova druga, pomembnejša dimenzija — Jugoslaviji omogočil sodelovanje v Evropskem gospodarskem prostoru z vsemi prednostmi, ki jih ta projekt prinaša.

Nedavna resolucija poslancev Evropskega sveta, ki je Jugoslavijo skupaj s Turčijo, Malto in Ciprom vključila v skupino evropskih držav, ki jim je treba zagotoviti mesto v Evropskem gospodarskem prostoru, pomeni nenačetano in doslej največje politično podporo. To bi bilo mogoče nadvse koristno izrabi v pogajanjih tako z EFTA kot tudi z Evropsko skupnostjo, če bomo znali opraviti z alibiji statusa quo. Kajti čas do leta 1993 ni izgubljen, temveč je celo nekakšen zaveznik, premor za večjo učinkovitost.

Vse tri države, ki jih poleg Jugoslavije omeja resolucija Evropskega sveta, so namreč veliko bolj od nas vključene v Evropsko skupnost. Z Brusljem imajo sklenjene sporazume o asociaciji, ki pomenijo nekakšno časovno neopredeljeno čakalnico za polno članstvo, a tudi možnost za razvijanje gospodarskega sodelovanja.

In v času, ko razmišljamo in iščemo razloge, da ne bi storili, kar je že videti kot neogibno, je Malta — neuvrščena in nerazvita, z manj konkurenčnim blagom, ki pa se očitno manj mori z razglabljanjem, ki ji časovni rok, ki jih postavlja skupnost, blokirajo nadaljnje zbljevanje ali ne — sklenila v Bruslju poslati prošnjo za sprejem. Menda še pred koncem leta.

Božo Mašanović

Litvanska ljudska fronta Sajudis je ena od najbolj radikalnih. Verjetno na njen pritisk, ki pa je pravzaprav predstavljal voljo Litavcev, je posebna komisija litvanskega vrhovnega sveta na predvečer zloglasne obletnice označila volitve iz leta 1940 za nelegitimne. Takrat so se v senci sovjetskih bajonetov prebivalci teh neodvisnih držav ob Baltiku — prostovoljno — odločili, da njihove države vstopijo v Sovjetsko zvezo. Komisija litvanske skupščine je seveda predstavila uradno stališče Litve, ki je nedvomno sporočalo, da je bila takrat Litva okupirana in prav to je v Moskvi sprožilo val protestov in napadov — in v glavnem vsi so leteli na Sajudis. O ciljih in delovanju tega gibanja sta za nas govorila predstavnika njenega vodstva Arunas Degutis, član mestnega sveta Vilniusa, in Petras Vaitiekungas, ki je zadolžen za stike Sajudisa s tujino.

DEGUTIS: 3. junija 1988 smo Sajudis na velikem zboru tudi formalno ustanovili. Do takrat je obstajala iniciativna skupina, ki je pripravila delo Sajudisa. V njej je bilo 35 ljudi, znanih in popularnih že prej; nekateri so vedeli, kaj se pripravljajo, drugi pa so to skupino prišli po priporočilo. Že prej je bilo ustanovljeno podobno estonsko gibanje Raihvarinne, to nas je podprlo in nam pomagalo. Sajudis je takoj začel s delom; ustanovljene so bile komisije, ki so se ukvarjale z različnimi vprašanji. Najpomembnejše je bila vzpostavitev mreže skupin po vsej Litvi. Sledile so razne propagandne akcije; koordinirani so razlagali ideje. Naše gibanje je moralo postati čim bolj množično; ker so nam konservativni državni krogi nagajali in se vmešavali v naše delo, smo morali zasedati čim več položajev.

Sajudis je množično gibanje, v katerem je mnogo skupin od radikalnih do, lahko bi rekli, konservativnih. Kako usklajujete njihovo delo?

DEGUTIS: Dobro ste opazili, da je Sajudis

gibanje — lahko bi ga primerjali s poljsko Solidarnostjo. Je nekakšna antitotalitarna osnova, na kateri so se potem osnovala razne politične skupine. Sam Sajudis se nima za politično skupino, je le velika in dejavna politična sila, ki jo upoštevajo vsi, tudi v Moskvi. V Sajudisu so razne skupine, katerih osnovni cilj je delovanje proti imperialnim zamislim Moskve, in to združuje razne ljudi in skupine. Kar se tiče notranjih problemov, je čuti delitev mnenj in rešitev glede tega, po kakšni poti naj bi šli. Glede ekonomskih problemov pa obstaja enotno mnenje, da bi se zavzemali za ekonomsko neodvisnost Litve. Pri političnih vprašanjih se pojavljajo razlike; ob Sajudisu se je pojavilo še nekaj drugih organizacij — mislim, da jih je pet — ki so pravzaprav politične stranke. Dve izmed njih sta že imeli ustanovni konferenci, napisana sta že njuna programa in statuta, prošili sta že za vladno registracijo. Druge še le pripravljajo na delovanje. Prva stranka je bila Demokratska, potem Socialdemokratska, Krščanskodemokratska — zanimivo je, da so bile to tradicionalne stranke, ki so delovale do vojne. Današnje stranke so v bistvu samo njihovo nadaljevanje, tudi idejno. Ustanavljajo pa tudi novo stranko, ki bo po mojem mnenju zelo močna, to so Zeleni. V njej so v glavnem mladi ljudje, študenti. Ekološki problemi so tudi v Litvi zelo veliki in lahko prepoznavni, zato bo ta stranka ravno tako uspevala kot njene vrstnice drugje v Evropi. Obstaja tudi nekaj manjših strank. Nekaj strank deluje tudi izven Sajudisovega

»KONTRAREVOLUCIJA« V LITVI**Pritlikavec proti imperiju**

Ljudske fronte — množična gibanja predvsem na nacionalni podlagi — so lani dobro pretresle sovjetsko politično življenje. Sovjetske oblasti so z ustanovitvijo front (najprej za podpiranje perestrojke) najbrž hotele nadzirati vsesplošni gnev nad razmerami v državi. Toda kmalu so v njih — zlasti na Baltiku — začela prevladovati prebujena nacionalna čustva.

okvira: to je npr. Līga svobodne Litve, ki je bolj radikalna, v nekaterih nastavitvah je kar ekstremistična. Ustanovili so tudi Zvezo neodvisnih.

Kakšni so politični cilji Sajudisa: politična neodvisnost republike Litve v okviru Sovjetske zveze ali izstop iz nje in Litva kot neodvisna država izven Sovjetske zveze, kot je bilo pred vojno?

VAITIEKUNGAS: To, kar je bilo pred vojno, se ne sklada več z novo realnostjo. Poglaviti so procesi demokratizacije, glasnosti in ekonomske konsolidacije v sami Litvi. Neodvisnost ni dejanje, ampak je po mojem mnenju boj proces. Ta proces sedaj teče in mi si ne postavljamo končnih ciljev. Za nas je najpomembnejše, da ti procesi potekajo, da bi npr. zmagali na volitvah za Vrhovni svet litvanske SSR. To je zelo pomemben korak, ki bo imel svoje nadaljevanje. Pomembno je tudi uvesti posebno denarno enoto za Litvo ali za vse baltke dežele. Moramo reformirati

ekonomijo, za kar so že pripravljeni načrti. To bo seveda tudi proces. Izstop iz Sovjetske zveze ali pa poseben položaj v njej, to nas trenutno ne zanima. Bolj nas zanima, kaj lahko realno rečemo ali naredimo. Govorimo lahko o vsem in pri tem nam ploskajo (smeh). To, kar nam Gorbačov dovoljuje, oziroma to, kar nam situacija dovoljuje, je pomembnejše od tega, kar lahko govorimo. Če se bodo procesi v Sovjetski zvezi tako nadaljevali, kot bi se morali, bomo ostali v tej zvezi kot neodvisna republika, kot neodvisni ljudje, ki so neodvisno izrazili svojo voljo in izbor. Toda moramo šele postati neodvisni in imeti možnost, da rečemo: »Da, ostali bomo v Sovjetski zvezi, ali pa bomo odšli iz nje.« Pomembno je tudi vedeti, da nismo šli v Sovjetsko zvezo, vzeli so nas s silo. To je seveda zelo pomembno dejstvo.

Kakšen je torej vaš odnos do Gorbačova in njegove politike?

VAITIEKUNGAS: Gorbačov pooseblja vsa nujna dejanja in procese, ki potekajo sedaj. Ravno on vse najbolje razume. Tega seveda ne počne zato, ker se mu tako boče, ker je demokrat ali ker ljubi demokracijo — preprosto prisišljen je tako delovati, ker drugače ne gre več! In to ve še najbolj od vseh. Razume mo tudi, da je Pribaltik zelo majhen, kar se tiče njegovega vpliva na Sovjetsko zvezo kot celoto. V posamičnih primerih lahko odločilno vplivamo na rešitve, recimo v ekonomiji; v celotni Sovjetski zvezi pa lahko storimo zelo malo. To, kar moremo, tudi delamo.

V kongresu ljudskih poslancev Vrhovnega sveta sede tudi predstavniki Sajudisa. Kakšen je njihov odnos do moskovske skupine poslancev, ki jo vodi Boris Jelcin?

VAITIEKUNGAS: Od 42 poslancev iz Litve je kar 38 članov Sajudisa. Litvanski poslanci menijo, da je moskovska skupina zelo dobra, da je potrebno sodelovati z njo, toda ne popolnoma stopiti vanjo, saj le-ta šteje že več sto ljudi, in zato, kar mora imeti Pribaltik, konkretno Litva, svoj poseben položaj. Nastopamo kot neodvisna republika. Nasi interesi se včasih ne pokrivajo povsem z interesi moskovske skupine. Če bi delovali kot njen del, bi se v nekaterih primerih morali podrediti diktatu večine. Kar se tiče delovanja naše skupine poslancev, je bil njen prvi pomembni dosežek protest v kongresu, ki je dokazal, da ima Litva kot neodvisna država pravico do

lastnega mnenja. Drugi dosežek pa je organiziranje parlamentarne opozicije.

DEGUTIS: Oebno menim, da je vpliv Pribaltika in Litve predvsem precedenčen. Kajti njegova ekonomska teža v Sovjetski zvezi zaradi njegove majhnosti ni zelo velika. Tako pa je npr. velik vtis zapustil protesten odhod litvanskih poslancev z enega od zasiedanj, ker niso upostevali njihovih mnenj.

Kakšen je odnos Sajudisa do nacionalizma, ne samo litvanskega?

VAITIEKUNGAS: Nacionalizem je poraz imperija, njegovih obupnih ekonomskih, socialnih, političnih in drugih razmer ter je odsev tlačenja človekovih pravic v Sovjetski zvezi. Rešitev tega problema ni mogoča v okviru imperija! Pri mednarodnih konfliktih bi morala vsaka stranka konkretno povedati svoje viđenje resnice, druga stran pa bi jo morala poslušati. Morali bi spoštovati človekove pravice in državljanstvo, državljanske pravice bi morale postati vrednota. Drugega nikakršne notranje ali zunanje sile ne bodo mogle rešiti tega problema. V sami Litvi ni veliko mednarodnih konfliktov, kot so npr. v Fergani ali pa v Gruziji med Gruzinci in Oseti. Vse nacionalizme so povzročile težke napake stalinistične politike. Za rešitev teh problemov je potrebno kar največje spoštovanje človekovih pravic in velika pazljivost.

DEGUTIS: Obstajajo tudi načrtne provokacije, za katerimi stojijo konservativne sile, ki namerno napihujejo nekatere konflikte. Moskva je recimo ocenila, da so v Pribaltiku nacionalistični izpadi. Komu to koristi? To je izmišljeno! Sovjetska zveza je ključ vsega. Če se bodo uredile razmere v njej, bo to zelo vplivalo tudi na druge države socialističnega tabora.

Tomaž Gerden

PO KONGRESU MADŽARSKE PARTIJE

Boljševizem (še) ni izginil

Ukinitev madžarske komunistične partije in rojstvo nove socialistične stranke, kar je poglavitni dosežek minulega kongresa, je sicer res »zgodovinski« dogodek. Toda sijaj zbledi ob dejstvu, da je bilo potrebno za ta podvig skleniti preveč kompromisov, ki utegnejo MSP drago stati.

ko pa so se njene volilne možnosti bistveno zmanjšale. Opozicija »socialistom« seveda čestita za storjeni »zgodovinski« korak. V isti sapi pa poudarja, da s »takšno« stranko ne namerava v morebitno povolilno koalicio. Volilci bi se v tem trenutku — denimo, da so volitve jutri — MSP verjetno tudi zahvalili s kakšnim glasom več, toda po drugi strani je do volitev še kar daleč in zaradi kompromisnega ravnanja na kongresu je vprašljivo tudi ravnanje stranke do volitev. Omenjeno spoznanje, kot tudi dejstvo, da so komunisti v zadnjih mesecih trikrat pogoreli na nadomestnih volitvah, najbrž zelo omaja Pozgayeve trditve o trdni volilni zmagi. Skratka, celo po »zgodovinskem« kongresu — in to je »kongres 1989« zagotovo bil — je kredibil-

Reformisti v partiji, ki so podvig — ustanovitev socialistične partije — pričakovali in načrtovali, so na kongresu igrali na vse ali nič. Želeli so na juris zavzeti trdnjavo, pokazalo pa se je, da se slabo pripravljena partizanska taktika nikoli prav dobro ne obnese, saj so žrtve prevelike. Tokrat je bilo število »ranjenih in padlih« na strani reformistov ogromno, kar dokazuje, da so se pri pripravih na napad usteli in da so med njimi sicer odlični teoretiki, a slabi praktiki. Nasprotniki reform niso bili kaj prida organizirani, so pa pokazali, da so še vedno močni in da jim bo treba za premirje precej ponuditi.

nost stranke krepko načeta. Pokazalo se je, da bi bilo zanjo precej bolj, če bi doživela tisto, kar so sprva nekateri napovedovali — razcep na reformiste in nazadnjake.

Kompromis za kompromisom

Vsiljevanje kompromisnih rešitev se je nadaljevalo tudi pri razpravi o novem statutu in programu partije, pri čemer je bila diskusija o statutu precej bolj indikativna, ker je niso skrili v zakotne sobane kongresnega centra, tako kot debato o programu. Seveda k statutu ni bilo bistveno različnih vsebinskih pripomb — osnutek je vendarle pripravil intelektualno zelo močan vrh partije — toda samo dejstvo, da so o 32 straneh osnutka razpravljali 24 ur, daje vedeti, da je šlo za načelne spopade, za zmago predloga, ki ga je pripravila ta ali ona platforma (frakcija) znotraj partije. Pri posameznih točkah so se deminimo sporekli celo »veliki štirje« (Nyers, Pozgay, Nemeth in Horn, ki je v tem štirikotniku zamenjal odhajajočega Grosza), za katerega smo menili, da so popolnoma enotni, saj praktično sami usmerjajo celoten proces reform. Sprli so se recimo pri razpravi o partijskih celicah v podjeljih. Prvoten predlog je bil, naj bi jih odpravili, toda nenadoma je na govorniški oder stopil Nyers in predlagal, da v statutu ne bi omejevali članov partije pri odločitvi celice med da ali ne in naj bi dokončno odločitev o tem prepustili parlamentu oziroma vladi. Večina delegatov je predlog podprla — nekaj preverjenih boljševikov tudi zato, ker so takrat že zagotovo vedeli, da bo Nyers bodoči prvi mož partije — proti pa so glasovali le ostali trije veliki in

še nekdo v ozadju. Pozgay, ki bi vztrajno rad odpravil te celice kot tipičen preostanek centralističnega boljševizma, je po glasovanju demonstrativno zapustil dvorano, kar je bilo dokaj zanesljivo znamenje, kaj se v dvorani pravzaprav dogaja.

Razprave so se vrtele celo okrog tako nepomembnih vprašanj, kot so denimo partijska članarina. Razlika v stališčih je bila povsem nebitna; eni so predlagali 100 forintov, drugi pa razpon od 50 do 150 forintov, kar je z vidika stranke povsem vseeno, saj je povprečje v vsakem primeru 100. Toda šlo je za vprašanje, kdo je predlagal katero dopolnilo, oziroma iz katere platforme (frakcije) prihaja predlagatelj, na osnovi tega pa so delegati tudi glasovali za skorajda vsako vrstico besedila posebej. Drugače ni mogoče pojasniti dejstva, da predstavnik številno in personalno nepomembnih platform niso praktično nikoli uveljavili dopolnil (ne glede na vsebino), medtem ko so reformisti izgubili mnogo glasovanj o dopolnilih, ki so jih predlagali predstavniki močnejših, reformski platformi nenaklonjenih frakcij.

Zato je tudi podoba statuta precej kompromisna, čeprav predelano besedilo zaradi zamenjavi vsebinskih razlik tega ne kaže. Tako dogajanje v dvorani ni mogoče zanikati; socialisti so pač po svoji volji razkazovali lastne igrice novinarjem in gledalcem. Pri programu, ki ga je v nedeljo ves dan usklajevala posebna Pozgayeva komisija (ob tem

pozabimo, da so imeli vsi člani partije dovolj časa pripraviti in predložiti dopolnila še pred kongresom), so kompromisi že bolj vidni. Ne glede na to, da predlaganega programa še nekaj dni ne bomo imeli v rokah in da zato neposredna primerjava še ni mogoča, lahko sodeč po prvotnih pripombah k osnutku rečemo, da je šlo pri programu poleg bojev za zmago med frakcijami tudi za povsem konkretne vsebinske razlike. Nekateri bi radi v programu obdržali marksizem, drugi vsaj pri kakšnem nepomembnem členu tudi komunizem in vse predloge bo tudi zaradi razmerja moči in ne samo zaradi načelnih opredelitev težko zavreči. Bistveno pa je, da v programu ni več že naštetih narobe razumljenih in še slabše prepisanih Marxovih citatov; v njem vendarle prevladuje opredelitev za demokratični socializem z vsemi atributi (pravna država, tržno gospodarstvo s pluralizmom lastnin, večstrankarski politični pluralizem ...), čeprav bo po sili razmer v programu še ostal kakšen »garant delavske oblasti«.

Frakcijska pariteta

Ko se je tako na kongresu pokazalo, da je z izsiljevanjem in zlorabo molčečega glasovalnega stroja mogoče marsikaj doseči, je bilo pa res prav vse pripravljeno za odločini spopad tam, kjer se deli oblast — pri volitvah v politburo. Opazovalci so bili presenečeni, ko so po volitvah za zaprtimi vrati objavili, da najvišje kolektivno telo stranke šteje 24 čla-

nov (s predsednikom vred), saj so vsi govorili, da bo šlo večjemu 15–17 članov. Toda očitno je bil močan pritisk tistih, ki so želeli priti na vrh in so za dosego ciljev uporabili očitno neenotnost v partiji. Pričakovati je sicer bilo, da bo vsaka platforma poskušala vrniti v politburo kakšnega člana, a tudi, da bo politburo vendarle sestavljalo predvsem zdravo jedro reformistov. Poglavitni med njimi (poleg omenjene četverice še Jenő Kovács) so v tem telesu resda ostali, medtem ko se je vanj prebrilo tudi precej »frakcijskega«. Sicer ni mogoče trdit, da trenutno v MSP ni nikogar, ki bi bil tako ali drugače kos »Pozgayevemu krožku«, toda vendarle so zaradi »frakcijske paritete« v politburo prišli tudi tisti, ki vanj pravzaprav ne sodijo. Morda bi bilo za stranko v celoti bolje, če bi se združila okrog reformskega krožka, ki je v zadnjem letu dni vseeno precej naredil za državo; zbrani okrog močnih osebnosti bi verjetno lažje krenili volitvam naproti. Tako pa je frakcijska pariteta v politburoju le nov kompromis, ki verjetno stranki ne utegne rešiti krizni. Pozgay je namreč še vedno daleč najbolj priljubljeni madžarski politik (sborci ne zaostajajo preveč), »madžarski Kučan« in tu je bila volilna priložnost za MSP: zdi pa se, da so jo že krepko zapravili. Pri tem jim ne pomaga kaj dosti, da je na čelu stranke že precej kompromitiranega Grosza (poleg političnih napak mu očitajo tudi goljufije s stanovanji in z zahodnonemskim posojilom) zamenjal Reszö Nyers, ki je, čeprav v dvodlaju, to dolžnost opravljal od maja letos.

Večstrankarski sistem brez volitev?

Dejstvo, da prav nič ni šlo na roko tistim, ki so s kongresom želeli posodobiti dremajočo partijo, dokazujejo tudi neresljive težave, ki so nastale zaradi ukinitve stare partije. Prvič, gre za vprašanja lastnine in lastninskih obvez-

nosti MSP. Pokazalo se je, da v vodstvu njene »legalne naslednice« (MSP) niti približno ne vedo, kolikšno je partijsko imetje, vstevši vile veljakov in lovišča. Obstajata predloga, naj bi premoženje (ko ga bodo sesteli) dobile občine ali pa druge stranke, pač glede na to (v odstotkih), koliko članov stare partije se bo pridružilo drugim strankam. S tem v zvezi je tudi vprašanje »delavske milice«, ki je bila doslej seveda v rokah partije. Na to vprašanje v MSP ravno tako ne znajo odgovoriti, čeprav bo tu morda še najmanj zapletov, saj naj bi milica pripadla vladi.

Drugič, v vladi in parlamentu sedijo v glavnem partijski možje starega kova, ki se do 31. oktobra verjetno ne bodo množično prepisali v MSP. Ker se niso priprili vpisati v kakšno drugo stranko, bodo morda v najvišjem zakonodajnem in izvršnem telesu države zastopali kar kot posamezniki. Če se pa bodo v tem času morebiti priključili drugim strankam, pa bo Madžarska že pol leta pred prvimi svobodnimi volitvami dobila večstrankarski parlament! Mnogi so se spraševali, kaj bo v tem primeru s kontinuiteto oblasti v državi, oziroma katera legitimna družbena sila bo sedaj zastopala državo. Dejstvo, da gre tu zares, dokazujejo tudi govorice, ki so se po ustanovitvi nove stranke razširile po kongresnem centru, da je polovica ministrov odstopila, ko je izvedela za »izvršeno dejstvo«; predsednik vlade Nemeth je govorice celo nekoliko preveč prepričljivo zanikal. Toda vsaka kor v partiji in državi še nimajo odgovora niti na to vprašanje. Govori se, da naj bi do volitev marca 1990 državo vodila »vlada strokovnjakov«, ker bi se bilo nesmiselno sedaj ukvarjati z novo vlado s šestmesecnim mandatom.

Tretjič, nihče še ne ve, kako bo potekal vpis članov v MSP. Stranka je namreč do 31. oktobra brez članstva; do tega dne naj bi vsi potencialni pripadniki MSP (naj so bili prej v MSP ali ne) članstvo v novi stranki potrdili z lastnoročnim podpisom. Gre seveda za tehnično kot vsebinsko vprašanje, pri čemer je slednje gotovo lažje »rešljivo«. Toda tehnična izvedba vpisa potencialnih 500 tisoč pripadnikov gotovo ne bo lahka naloga, še

Kompromis utegne biti za stranko usoden na volitvah. Na njih bi utegnili zmagati kvečjemu povsem očiščena socialistična stranka, pa se ta težko, saj je vendarle naslednica boljševizma. Tako pa so se njene volilne možnosti še bistveno zmanjšale. Opozicija »socialistom« seveda čestita za storjeni »zgodovinski« korak, v isti sapi pa poudarja, da s »takšno« stranko ne namerava v morebitno povolilno koalicio. Pokazalo se je, da bi bilo za stranko precej bolj, če bi doživela tisto, kar so sprva nekateri napovedovali — razcep na reformiste in nazadnjake.

posebej, ker je uradnikom ostalo manj kot dvajset dni časa za izpolnitev naloge. V primerjavi s temi tremi zapleti se zdi vprašanje, ali je šlo te dni v Budimpešti za 14. kongres MSP ali prvi kongres MSP, morda pa celo za 15. kongres MSP, pravzaprav igralec.

Kongres Madžarske socialistične stranke je torej glede na vse, kar smo v Budimpešti videli, lahko dobra slika za slovenske komuniste, tako v dobrem kot v slabem. Področnosti med partijama je namreč precej; navsezadnje se bosta morali obe soočiti s podobnim nasprotnikom — volilci — če se jima posreči preživeti obdobje do volitev. Ta trenutek pa moramo še dočakati.

Darjan Košir

POGLEDI Z ONE STRANI MEJE

Največ tvega tisti, ki ne ukrene nič

Napeta politična dogajanja v Jugoslaviji seveda z zanimanjem opazujejo tudi naši zahodni sosedje. Tržaškega poslanca v osrednjem parlamentu Sergia Colonija, ki izhaja iz levega krila krščanskodemokratske stranke, smo najprej vprašali, kaj meni o dogodkih v Sloveniji, ki je bila zaradi svojih ustavno-političnih novosti in zapletov ob njih v središču pozornosti italijanske javnosti, ko gre za Jugoslavijo.

naši dve državi najdaljšo mejo. Mislim, da na Jadransko morje in to je vez, ki jo je treba izkoristiti. Jugoslovansko-italijanski odnosi so bili doslej precej osredotočeni na severozahodno Jugoslavijo in mislim, da je razširitev obzorja pozitiven dejavnik. To velja tudi za našo stran; morda se bo Trstu in Furlaniji-Juljski krajini težilo za stari časi, ko sta bila edina mostova, v dobrem in slabem, ko je šlo za navezavo dialoga ali pa za konfrontacijo. Za nas je vsejugoslovanska opcija pozitivna.

Italijanski zunanji minister je v New Yorku nedavno govoril o potrebi dinamičnega znanja politike. »Sprejeti moramo tveganja in z njimi živeti, kajti danes je v mednarodni zunanji politiki najbolj nevarno čakanje«.

Da, tisti, ki v Evropi nič ne ukrenejo, tvegajo največ. Ne gre le za Italijo, velja tudi za vse druge zahodne države, če bodo samo opazovale, kaj se dogaja na Vzhodu, bodo tveganja povečale.

Je utrjevanje stikov z Jugoslavijo tako tveganje? Ne.

Ob podpisu Memoranduma o sodelovanju za razvoj je italijanski minister za zunanjo trgovino Ruggiero dejal, da italijanski in jugoslovanski gospodarstveniki nimajo več opravila za zamude pri uresničevanju skupnih po-

bud. Kaj se je v poldrugem letu od podpisa sporazuma spremenilo?

Biti mora odkrit: sporazum Gorja-Mikulic se prepočasno uresničuje. Radi bi videli, da bi Jugoslavija hitreje izpolnjevala svoje obveznosti. Imamo pa tudi mi probleme. Kljub temu je bilo v tem poldrugem letu nekaj novosti, na primer podpis pogodbe o gospodarskem sodelovanju med podjetjem BIC iz Italije in podjetjem italijanske narodnostne skupnosti v Jugoslaviji. To prica, da je v italijanskih gospodarskih krogih precej zaupanja, le v »višjo prestavo« bi bilo treba pretakniti.

Kako pa je z zakonom o obmejnem sodelovanju, ki naj bi dal Furlaniji-Juljski krajini vlogo mostu med Vzhodom in Zahodom? Zakaj je običaj v parlamentu. Zakaj?

Prej sem govoril o zamudah na jugoslovanski strani, zdaj moram priznati, da se zatika pri nas. V Italiji potrebujemo korenito institucionalno reformo, kajti dvozbornoisti sistem povzroča zamude. Zakon o obmejnem sodelovanju je klasičen primer: podpirajo ga vsi, pa se kljub temu zataknje, ker na svoji dolgi parlamentarni poti vedno naleti na kakšnega »izpolnjevalca«. V poslanski zbornici smo zakonski osnutek odobrili že pred poldrugim letom, nato pa so prijatelji iz Veneta in kolegi socialisti hoteli zakon izpolniti, pa se je vse ustavilo. Posledica bo tudi ta, da bo na voljo manj finančnih sredstev. Toda na tej poti bo

treba vztrajati. V preteklosti je bila edina oblika sodelovanja med Furlanijo-Juljsko krajino in Jugoslavijo le gospodarska kooperacija. Stvari se spreminjajo, razvijata se na primer znanost in tehnologija in temu bo treba nameniti več sredstev in prizadevanj. Pri nas, zlasti v Trstu, pa bodo morali nekateri razumeti, da gre svet naprej in da so danes razdalje med Zagrebom in Milanom ali med Ljubljano in Torinom, izgubile nekdanji pomen.

V odnosih med Italijo in Jugoslavijo je še nekaj vzolov, ki jih bo treba odpraviti. Eden izmed njih so narodnostne manjšine. Na srečanju Andreotti-Marković se je o tem veliko govorilo. Zal vedno znova ugotavljamo neujemanje med besedami in dejanji.

Problem manjšin po moje ni bil osrednja tema srečanja v Umagu. Tudi zato, ker položaj ne vzbuja ravno skrbi. Res je, da mora Italija izdelati zaščitni zakon za Slovence. O tem ni dvomov. Toda problem ni le zakonodajen. Italijanska manjšina ima na primer v Jugoslaviji zelo zanimivo zakonsko ureditev, kar pa ni dovolj za zajetje asimilacije. Manjka ji namreč ustrezen vodilni kader. Slovenska manjšina v Italiji pa ima boljše možnosti. Morda manj zakonov, ima pa dober vodilni kader.

To ne more biti vzrok za zavlačevanje...

Na noben način nečemo podpirati asimilacije, zanikati Slovencev pravice. Italija želi izdelati zaščitni zakon na podlagi svoje ustavne ureditve. De Mitova vlada je že pripravila osnutek zakona, ki ga je izdelal minister Maccanico. Andreotti je potrdil pripravljenost in vlada ga bo prej ali slej — raje prej kot slej — odobrila.

Slovenska manjšina je zelo negativno ocenila Maccanicov osnutek. Zakaj je tako omejevalen?

Za slovensko manjšino je osnutek omejevalen, za nekatera druga okolja v Trstu in v deželi pa pretirano odprt, naklonjen manjšini in

nevaren italijanski identiteti Trsta. S tem nočem postavljati enih proti drugim, res pa je, da bo moral zakonski osnutek na koncu dobiti konsenz večine, sicer ga v parlamentu ne bodo izglasovali. Osebnost bi raje videl, da bi bil položaj bolj uravnotežen, bistveno pa je nekje začet.

Spričo številnih izjav De Mite, Andreottija in drugih državnih predstavnikov, je prihodnost v multikulturalizmu in v vrednotenju jezikovnih, rasnih in kulturnih posebnosti, pa tudi zaradi papeževega poziva katičanom, naj spoštujejo in zaščitijo manjšine, bi človek pričakoval v Italiji večjo strpnost tudi do Slovencev.

Kot politiki smo dolžni upoštevati vsa dejstva tista, ki gredo v korist manjšin in tista, ki ji nasprotujejo. Splošna linija bi morala sloneti na razumevanju, vzajemnem spoštovanju in kulturnem oplajanju. Veljati bi moralo, da tisti, ki govori tri jezike, ve več od onega, ki govori samo dva. Poznavanje kulturne sosednje naroda je za človeka obogatenje, ne osiromašenje. Toda hkrati je treba računati z odporom določenih krogov in z določenimi dejstvi. Reševanje manjšinskega vprašanja je včasih vse skupaj potisnilo nazaj, kot na primer z avstrijsko manjšino v Bolzanu. Tega pa ne govorim zato, da se ne bi nič premaknilo. Narobe, treba je iti naprej, toda cum grano salis.

In vendar s zdi, da se v Trstu še vedno odločilo premalo stori za utrjevanje kulture sožitja. V političnih krogih, tudi v vašem, je premalo poguma in odločnosti.

Pogosto pravim, da kažejo katoliški krogi, v katere sodim, več odprtosti in zanimanja za lačne v Afriki in Aziji, kot se zanimajo za stvari okoli njih. Tako je tudi v naši civilni družbi, ki prireja priznanke solidarnosti z oddaljenimi ljudstvi, potem pa ugotovimo, da prav to družbo silno moti ljudstvo, ki živi ob njih. Pot, ki jo bomo morali prehoditi, je uveljavitev prave človeške solidarnosti, je še zelo dolga. Toda malik rodovi so žal še vedno žrtve raznih vrljivih gesel. Ko si pogledamo politično resničnost, vidimo, da se je Lista za Trst v deželi vzdrževala pri glasovanju dokumenta o Slovincih. Je dejstvo, da ni glasovala proti, pol koraka naprej ali pol koraka nazaj? Rad bi upal, da je pol koraka naprej.

Mojca Drčar-Murko
Duško Kalc

Gledano na splošno nosijo politične razprave v Jugoslaviji letnico 1989, kar je drugače kot pred 20 ali 40 leti, ko je bil jugoslovanski politični položaj bistveno drugačen od drugih balkanskih in vzhodnoevropskih držav. Tudi sedanje dogodke v Jugoslaviji opazujemo ločeno od tega, kar se dogaja v Sovjetski zvezi. Poljski in na Madžarskem, toda so le vidik svetovne evolucije. Mi smo še vedno držali pravila o nevmesavanju v notranje zadeve sosednjih držav, toda opozoril bi na še eno lastnost naše zunanje politike, recimo ob helsinški konferenci, ko se je Italija zavzemala za demokratizacijo in širjenje meja spoznavanja človekovih pravic. Glede Jugoslavije smo želeli, da bi ostala neodvisna in avtonomna ter tako zunanjo politiko, kakršna je zdaj. Z velikim zanimanjem pa sledimo temu, kar se dogaja v Ljubljani, in upamo, da ne bodo nastale razpoke, ki bi prinesle velike probleme vsej Jugoslaviji in Sloveniji še posebej. Po drugi strani pa smo zadovoljni, da se je naša sosednja republika čvrsto odločila za pot v gospodarski razvojnih gibanjih in vemo, da je to moralo sprožiti tudi politične posledice. Upajmo, da bodo soocenja mirujovala in ustvarjala.

Eden od italijanskih časopisov je napisal tole: »Zato je tudi v interesu Zahoda, da Jugoslavija ostane enotna samo, če postane bolj demokratična«. Se strinjate?

Strinjam se. Bilo bi znan jugoslovanske tradicije, tudi znan jugoslovanske okvira iz leta 1974, prav tako znan je faze nove jugoslovanske politike, če bi menili, da bi Jugoslavija lahko obdoločala katekoralni posamezna republika. Želim si, da bi Jugoslavija ostala enotna, taka pa ne more biti, če ne pretehta svojih posebnosti in če ne upošteva vseh svojih različenosti. Naj mi bo dovoljeno govoriti kot človeku, ki se ukvarja predvsem z ekonomijo: zavedamo se težav, ki jih ima Jugoslavija na poti do gospodarske ozdravitve. Težava je v tem, da je treba hkrati širiti pluralizem in demokracijo in spoštovati načela učinkovitosti in finančnem zdravljenju položaja.

Kaj pomeni formula »post Osimu« v italijansko-jugoslovanskih odnosih, o kateri je bilo slišati na srečanju v Umagu?

Ne gre za novo italijansko politiko naš novi zunanji minister De Michelis je človek z bogatim izražanjem, pa je govoril o »post Osimu«, vendar ne v smislu, da bi je treba pozabiti. Res pa je, da so minila leta in sporazum je treba aktualizirati, pogledati ta-

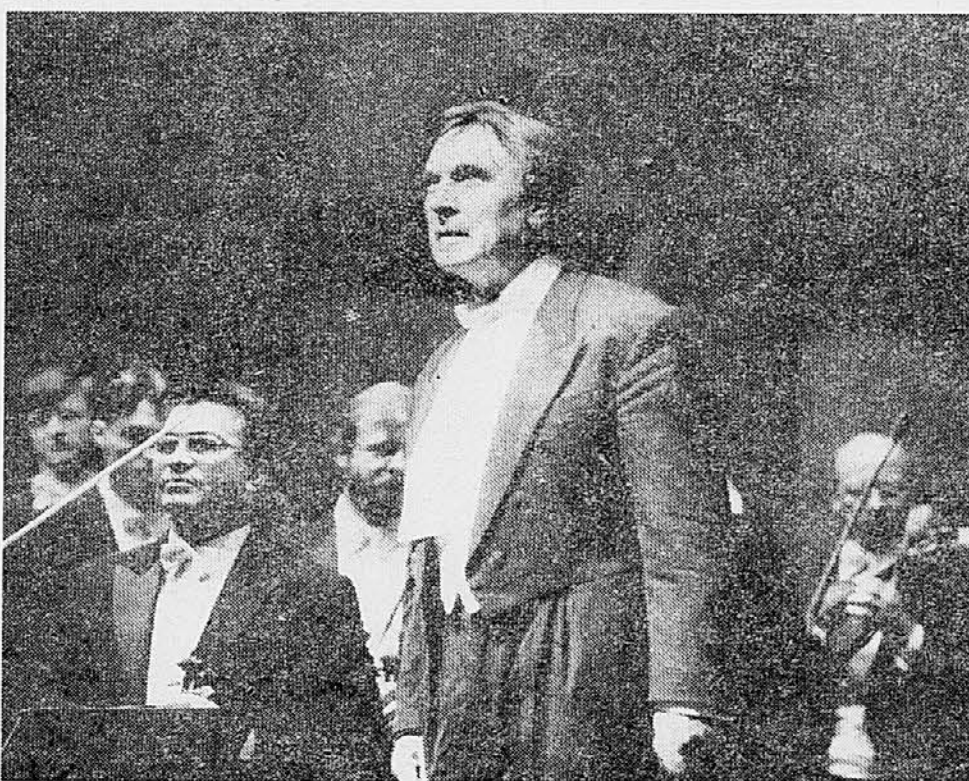

ko na vladni kot na parlamentarni ravni, kaj je bilo doseženo in kaj bi bilo treba storiti. V tem smislu torej »post Osimu«. Gre za izvajanje dogovorjene politike, ki zdaj, ob novih obzorjih, potrebuje nov prostor. Navsezadnje se 11. novembra sestanejo v Budimpešti zunanji ministri štirih držav (Avstrije, Madžarske, Jugoslavije, Italije) in ob tem se spomnimo prvih korakov, ki smo jih s skupnostjo Alpe-Jadran delali v Budimpešti! To bo sodelovanje držav z različnimi možnostmi in različnimi položaji. Jugoslovansko-italijanska politika tukaj razvija tradicionalno linijo o sodelovanju v Srednji Evropi, ki je bila navzoča že v času pred Mussolinijem ali celo tja do leta 1924, 1925.

Nova vizija pa je vsekakor širjenje stikov čez vse Balkan?

Zelo zanimivo se mi je zdelo, kar je premier Marković rekel v Umagu, da imata namreč

Grotowski se pomika po ozki stezi, ki je komaj razpoznavna, ker je pozabljena, ki vodi nazaj, v ritual, v svetost, v izvire gledališkosti, kjer predstava ni bila le spektakel, temveč bistveno več.

PP poštni predal 29

Nadaljevanje z 18. strani

za ženske) sporočamo naslednje:

Na naš Svet se je ob nerodno objavljeni razlagi novega zakona o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja še isti dan obrnilo precej razburjenih občanov, češ, kako ste mogli dovoliti podaljšanje delovne dobe za ženske. Četudi je nesporazum medtem že pojasnjen, bi radi ob tej priložnosti opozorili na nekaj aktualnih okoliščin.

Osnutek zakona o temeljnih pravicah iz delovnega razmerja smo pred počinčami, ko je bil v razpravi, obravnavali tudi na Svetu. Osnutek glede zaščite maternstva in zaščite delavcev z družinskimi obveznostmi (to je delavcev z nepreiskanimi otroki) ni bil dovolj jase, zato smo se pri pristojnih instancah zavzeli za naslednje rešitve:

— zakon mora spoštovati konvencije Mednarodne organizacije dela, ki jih je SFRJ že ratificirala. Gre zlasti za določila o enakih možnostih delavcev in delavk, o prepovedi diskriminacije delavcev z družinskimi obveznostmi (konvencija št. 156), za določbe o varstvu maternstva, o prepovedi, da bi se delavka zaradi nosečnosti uvrstila med tehnološke presežke ali da bi ji prenehalo delovno razmerje (dodali smo, naj prepoved velja tudi za delavke, ki so zaposlene za določen čas), ter za absolutno prepoved dela za delavke v času 28 dni pred porodom in 42 dni po njem (konvencija št. 103);

— zakon naj uveljavljanje pravice do dopusta za nego in varstvo otroka (to je drugi del porodniškega dopusta) dopusti enako materi kot očetu in zatorej prepusti svobodni izbiri staršev, poleg tega pa naj dopusti, da to pravico uveljavlja tudi tretja oseba, ki bi skrbela za otroka (to omogoča rešitev sicer redkih, vendar težkih primerov, ko ni staršev, ki bi skrbeli za otroka);

— glede na večja pooblastila poslovnih organov v zvezi z odpuščanjem in premesčanjem delavcev (iz prakse vemo, da bi utegnili kak »prosvetljevati« direktor videti v ženskah predrago in manjvredno delovno silo) bi že zakon moral vsebovati določbe o vlogi in pravici sindikata pri varovanju pravic delavcev.

Do močnega podaljšanja delovne dobe za ženske se nismo opredeljevali, ker ni predmet tega zakona, ampak sodi v domeno zakona o temeljnih pravicah iz pokojniškega in invalidskega zavarovanja. Sicer pa mislimo, da bi bilo v sedanjih razmerah obvezno podaljšanje delovne dobe za ženske nesprejemljivo, saj bi pomenilo sprenevedanje pred dejstvom, da danesnja zaposlena ženska pravilom opravlja v splošno družbeno korist kar dva »sihta« — na delovnem mestu in doma. Možnost, ki jo odpira novi zakon, da lahko ženska po svoji volji dela tudi 40 let, pa štejemo za pridobitvo, saj razširja možnosti, da si posameznica izbira rešitve, ki ustreza njeni individualni situaciji.

Ne vemo še, koliko so bile naše pripombe upoštevane. Ker pa mora biti na osnovi zveznega zakona izdan republiški zakon in ker se bodo v bodoče sklepalе tudi kolektivne pogodbe, pozivamo sestavljalce teh aktov, da v njih ustrezno opredelijo pravice delavk mater in sploh pravice delavcev z družinskimi obveznostmi.

Želimo pa tudi povabiti strokovnjake in strokovnjakinje, da se vključijo v delovne skupine, ki bi v okviru in v imenu našega Sveta presojale, kako ponujeni zakoni in drugi akti zagotavljajo enakopravnost žensk.

Marija Cigale, predsednica, v imenu sveta za vprašanja družbenoekonomskega in političnega položaja žensk pri Predsedstvu RK SZDL Slovenije

Delo, 9. septembra
Kdaj bo marina izkopala Lucijo iz blata?

V odgovoru na pismo bralca z zgornjim naslovom v »sobotni prilogi, 7. oktobra 1989, je več tiskarskih napak, ki motijo branje. Najhujša napaka pa je, da je izpuščen odgovor na 3. vprašanje, 4. vprašanje, pa je izpuščeno v celoti. S tem je manj razumljiva nadaljnja argumentacija v odgovoru. Vprašanja in odgovori v resnici sledijo takole:

3. Na vprašanje, kdo je izdal dovoljenje za odlaganje blata iz bazena pod Metropolom, je odgovor naslednji:

Material je bil navožen brez dovoljenja pristojnega organa. Na prijavo je inspekcijska služba odredila odstranitev odvečnega nanešenega materiala in se izrečel ukrep že izvaja.

4. Na vprašanje, kdo je komu izdal dovoljenje za izgradnjo parkirišča na nasipu, je odgovor naslednji:

Na osnovi zazidalnega načrta Lucija I — nadaljevanje iz leta 1984 je pristojni upravni organ izdal lokacijsko dovoljenje za infrastrukturne objekte na tem območju. 31. 3. 1984 je upravni organ izdal Skladu stavbnih zemljišč občine Piran gradbeno dovoljenje za gradnjo III. faze štiriposlovnice s parkirnimi mesti in z mostom čez potok Fazan. Višinska kota parkirišča je v skladu s projekti.

Jože Konec, predsednik Komiteja za družbeno planiranje in družbenoekonomski razvoj

Delo, 12. septembra
Upokojenci dobijo za petino više pokojnine

Na moje pismo z gornjim naslovom je odgovoril tovariš Kuhelj (7. oktobra), vendar z odgovorom nisem povsem zadovoljen, saj ne pove konkretno, za koliko so bili upokojenci denarno prikažnjeni, ko so prejeli mali neusklajene pokojnine vse do avgusta, ker so del pokojnine prejeli šele z 10-dnevno zamudo, ker je po družbenem dogovoru dovoljeno usklajevanje med letom samo do 90 odstotkov zvišanja osebnih dohodkov,

ker se razlike izplačujejo s 30-dnevno zamudo in več in ker je zadnja uskladitev verjetno preizkušnja, kar bo pokazala prihodnost. Pri tem tudi ne smemo prezreti, da so pokojnine preizkušnje in poročila previsoki, in to glede na visoko rasti osebnih dohodkov, zaradi česar pa je tudi lažje manipulirati z uskladivenimi obračuni. Vse to potrjuje tudi tabela, ki jo je objavil tov. Kuhelj. To je vsekakor pohvalno, ker lahko upokojenci spoznajo politiko usklajevanja.

Iz objavljenega odgovora smo tudi zvedeli, da naj bi bili pri usklajevanju problemi, ker so uradni podatki o rasti osebnih dohodkov na voljo šele po dveh mesecih in ker morebitna prosta ocena rasti ali dejanski prilivi sredstev v pokojninski sklad ne moreta dati realnih kazalcev.

Razlogi, ki jih je navedel tov. Kuhelj, so sprejemljivi, vendar to ne bi smelo vplivati na pravice upokojencev, da prejmejo realno vrednost uskladivenih izplačil, ne pa samo nominalne vrednosti, ki se ujema s povišanjem osebnih dohodkov. Upoštevati je treba še časovno zamudo izplačila, kot sem navedel v uvodu. Ne moremo se hladno in brez odgovornosti sprenevedati, da ničesar ne vemo o hiperinflaciji in o visoki rasti osebnih dohodkov in o visokih obrestih na hranilne vloge, in izračunavati uskladitve, kot da bi živeli v normalnih razmerah. To bi akterji pokojniške politike lahko poznali iz iz lastnih hranilnih vlog.

Zaradi takšnega načina obračunavanja in usklajevanja pokojnin tudi nisem mogel mirno in brez jeze sprejeti poročila SPJZ za leto 1988 o izplačevanju in usklajevanju pokojnin z rasto osebnih dohodkov, ker temelji na nominalnih kazalcih, po katerih naj bi bile pokojnine res »pravično« izračunane in usklajene. S tem so zameglili konkretno škodo, ki so jo doživeli upokojenci zaradi nesprejemljivega načina usklajevanja.

Po zakonu je izplačevalec pokojnin dolžan usklajevati pokojnine med letom v skladu z rasto osebnega dohodka. Če tega ne stori, menim, da bi moral dolžnik izplačevati upravičencem pri naslednji uskladitvi ali ob koncu uskladitvi razliko v višini, ki bi nadomestila škodo, ki jo je imel upokojenec zaradi časovne zamude izplačila. Pri tem ni bistveno, ali dolžnik, to je SPJZ, ni imel uradnih podatkov o rasti osebnih dohodkov, ali je to preprečila intervencijska zakonodaja, družbeni dogovor, ki ni v skladu s tekočimi denarnimi trendi... Sredstva so se tudi ta čas zbirala, pravice upokojencev niso bile z zakonom omejene...

Časovne zamude izplačil, ki se ne nanašajo na čas, ko so se osebni dohodki zvišali, imajo v hiperinflaciji za posledico, da upokojenci ne prejamejo realno ovrednotenih uskladivenih poročanj in tako močno zaostajajo za rasto osebnih dohodkov. Zaradi tega prehajajo v podjetjih in drugih delovnih organizacijah in skupnostih na izplačevanje osebnih dohodkov dvakrat na mesec, čeprav je v tem primeru položaj nekoliko drugačen. Nominalni način obračunavanja pri zamudah ni niti v skladu z intenco zakona, ki je bil sprejet v času znošne inflacije, niti z načeli slovenske temeljne listine, ki zahteva vladavino prava in spoštovanje človekovih pravic, kar verjetno velja tudi za ukrepanje in delovanje v Sloveniji. Sedanja nezakonita in nehumana praksa usklajevanja pa daje proste roke izplačevalcu pokojnin za večje ali manjše zamude, ki so vedno v korist izplačevalca, to je dolžnika. To ustrinja tudi pravno in socialno negotovost upravičencev, dejansko upnikov, ki so na milost in nemilost prepuščeni dobri ali slabi volji dolžnika, to je izplačevalca pokojnin. Takšen način je tudi velika vaba za izplačevalca in za druge subjekte, da bi razpolagali s sredstvi, saj se lahko primanjkljaj hitro pokrije z zamudnimi izplačili poročanj, kar vse plete v samovoljo in anarhijo. Tudi zato osebo nasprotujem sedanjemu načinu usklajevanja pokojnin.

Tovariš Kuhelj mi očita, da sem nanj osebo usmeril številne diskvalifikacije. Verjetno ima prav, saj je tako mogoče razumeti predzadnji stavek mojega pisma. To pa ni bil moj namen in se mu opravičujem za premalo natančno formulacijo. Zares mi očitam samo to, da v radijski oddaji ni navedel, kolikošno bo skupno izplačilo za september. Razumljivo je, da ni pristojen za to, da bi kot strokovni sodelavec odločil o položaju upokojencev v slovenski družbi. V radijski oddaji je lahko samo posredoval uradne podatke in stališča ter dalj strokovne nasvete.

Drago Gregorin Celje

Delo, 30. septembra
Brigadirji MDA razdejali ptujski Dom učencev

Že dolga leta sem brigadir (kakšno so kriteriji, da postaneš veteran?) in se še vedno ukvarjam z mladinskim prostovoljnim delom. Moram reči, da me je pismo tovariša Slane, objavljeno v sobotni prilogi Dela, tudi osebno prizadelo. Menim, da je to grob napad na vse, ki se še kakorkoli ukvarjajo z mladinskim prostovoljnim delom, katerega rezultati nikakor niso sporni. Naj kot argument navedem le to, da domačini po Sloveniji z veseljem sprejemajo brigadirje, ki so po besedah starejše ženske iz Ptujja »božji dar.« Ali bi bilo to mogoče, če bi bili prav ti brigadirji »rusilci«, »barbari«, »vandal«...?

Tovariš Slana je očino nasledel podatkom, ki jih je objavil ravnatelj Doma učencev iz Ptujja tov. Fekonja. Podatki so precej netočni in so bili na TV tudi demantirani, za tov. Fekonjo pa je zahtevana odgovornost za škodo, ki jo je s takšnim ravnanjem povzročil mladinskemu prostovoljnemu delu.

Podatki o škodi v ptujskem Domu učencev so pisnu le za povod, da je izlil svoj gnev nad tistimi, ki še vedno zaupamo v »brigadirstvo«. Sel je celo tako daleč, da je današnje brigadirje obtožil, da smo »odvrgli nekatere temeljne vrednote naše začne skupne poti« (ali smo kontrarevolucionarji?). To so zelo hude obtožbe, ki nam lahko vsem skupaj le škodujejo. Tov. Slana brigadirje sicer razrešuje odgovornosti, ker da

nismo sami krivi, da smo takšni, dejstvo pa je po njegovem, da takšni (hoštaperliji, norci, lenuhi, razbijajoči) vendarle smo.

Pa še k vprašanju: »Zakaj MDA?«. Predvsem ne zaradi funkcionarjev ali zveznih dolžil, temveč zato, da bi pomagali ljudem, ki so pomoči potrebni in si jo želijo. In to počnemo v dobrem prepričanju v korist tem ljudem!

Popolnoma neumestno se mi zdi polemizirati o tem, kateri brigadirji so bili boljši. Vsaka generacija ima svoj čas. Povojne generacije so živle v času, ko so se spopadle s svojimi problemi in težavami, gradile so novo Jugoslavijo iz porušene stare in imajo zato nesporne velike zasluge. Nam, današnjim generacijam, na sredo ni treba graditi porušene domovine, imamo pa svoje probleme, želje in naloge, ki smo jih prevzeli. Še vedno želimo pomagati z mladinskim prostovoljnim delom, zato iščemo nove oblike dela, s katerimi bi bil naš delež čimbolj konkreten. Ne želimo biti samo orodje nekoga, ampak hočemo imeti besedo pri odločanju, kaj in kako bomo delali.

Predvsem pa mladinsko prostovoljno delo ni in sme biti samo mladinsko in tudi mladi mu nismo odvzeli veljave v družbi. To pa je stična točka, kaj bi morali vsi, ne glede na starost in »brigadirski staž«, imeti skupne interese, ne pa kritičarskega odnosa.

Mirko Vaupotič, Ljubljana,

Delo, 3.—11. oktobra
Soska fronta — svarilni klic in vezilo za žive

Z veseljem sprejemam vsako pisanje o soški fronti, saj je bil ta del naše zgodovine vrsto desetletij namenoma mačehovsko obravnavan. Moji pa me, da je večina teh sestankov površno sestavljenih, pretežno iz nepreverjenih pričevanj, brez znanja zgodovine, skratka nestrokovnih. Zal sodi med tovrstne izdelke tudi Soska fronta Katje Rošev. Ne nameravam na široko razpravljati kaj in kako, navedel bom le napake:

Uvod... v Posočju med leti 1914 in 1915... (boji v Posočju so trajali od maja 1918 do konca oktobra 1917).

...iz Transilvanije, (zdajšnje Sibirije)... (Transilvanija, domovina Drakule, je še vedno v Romuniji, in ne v Sibiriji).

...pehotnega kapetana I. razreda... (Slovenec poznamo le naziv stotnik= Hauptmann).

1. nadaljevanje: ...Slavka Kurinčiča... (od nekdanj je moj prijatelj le Mirko Kurinčič).

...so se opogumili tudi ljubiteljski zbiratelji v Bohinjski Bistrici... (Društvo MVM (Mali vojni muzej) s sedežem v Bohinjski Bistrici je bilo uradno ustanovljeno leta 1982 in je s svojimi 83 člani največje tovrstno društvo v Sloveniji. Izdaja strokovni bilten, svojo veliko zbirko pa razstavlja v muzeju Tomaža Golca.)

...v njej ležijo posmrtni ostanke na tisoče... nemških... ruskih... (o vasi Soca je pokopanih le nekaj sto — pa še to je veliko — vojakov, med njimi pa ni niti enega Rusu niti Nemcu).

...rusko kapelico v Kranjski Gori... (od nekdanj je v veljavi ime Ruska kapelica na Vršču...)

2. nadaljevanje: ...nemškega regimenta, ki je padel na Bovškem... (na Bovškem ni bilo bojnih nobenega nemškega polka (ne regimenta), še manj pa, da bi tam padel. Vse nemške enote so v oktobrski ofenzivi prodirale pri Tolminu. Na Bovškem je bila edina nemška enota — 35. pionirski bataljon — tista, ki je zaplinala zapado proti Čezsoči, kjer pa je res padel skoraj ves bataljon 87. Italijanskega pešpolka).

...kaj se skriva za nemškim imenom organizacija Črni križ... (Črni križ je znana prostovoljna, politična organizacija, ki skrbi za pokopališča nemških vojakov iz I. in II. svetovne vojne).

4. nadaljevanje: ...propada mogočno vojaško naselje... (omenjene zgradbe niso iz I. sv. vojne, služile so italijanskim graničarjem med obema vojnoma).

...vojaške utrdbe v Pologu... turistična znamenjost... (pravičito so tudi te utrdbe zagnane med obema vojnoma kot obrambni položaji proti Jugoslaviji in kot bojna postojanka, takrat verjetno niso bile turistična atrakcija).

...bo zob časa zmel... večino objektov... ne moremo nikomur očitati (Je pred leti je želelo mednarodno društvo Prijatelji Dolo-mitov, ki ga vodi prof. Schaumann, obnoviti utrdbo pri Krnskem jezuru, pa za to pri nas ni dobilo dovoljenja).

Dovolji je bilo naštevajanja napak. Če bi poskušal vse naštet, bi bilo treba ves tekst še enkrat napisati. Dovolite mi, da na koncu pripisem še nekaj besed Katji Roševi.

Ne sodite prehitro »privatnim« zbirateljem, ki po vašem, ropajo po gorah ter skrivajo svoje bogastvo in znanje. Zavedajte se, da razen Gorjskega muzeja z znanjem Dragom Sedmakom (z njim že leta dobro sodelujemo) in njegovo ekipo ni nobene uradne institucije, ki bi do danes kaj opaznega storila pri študiju vloge Slovencev na soški fronti in predstavljanju tega sedanjim generacijam.

Vse dosedanje delo od Mesesnela in njegove Soske fronte pa do najnovejše Svetovne vojne 1914 — 1918 Janca Svajnčerja so opravili fanatični posamezniki, ne za denar, temveč v svoje lastno zadovoljstvo.

Ali si sploh predstavljate, koliko časa, garanja in denarja so morali porabiti Kurinčič, Ivančič in drugi, da so ustvarili zbirke, ki se jih ne more sramovati noben muzej? Lahko je deliti pametne nasvete, a sam nič storiti, razen če nimate za delo te svoje kriminalke o soški fronti.

Jaka Ciglar, imenu članov MVM

Delo, 26. septembra
Cankarjev dom bo prihodnje leto praznoval desetletnico

Direktor kulturno-umetniškega programa Cankarjevega doma Sergej Dolenc me v svojem dopisu 7. oktobra v odgovor na moje pojasnila 26. septembra v zvezi s peripetijami zaradi neuresničene radijskega prenosa ovoritvene koncerta Cankarjevega doma podrobno podučuje, kaj vse bi moral že lani storiti, da bi zagotovil finančno kritje za radijski prenos te prireditve. Na radiu delamo. Usvarjamo programe. Več kot 30 ur glasbenega programa na dan. Prenosi so le segment našega dela. Mislimo tudi nanje. Vsak dan. Plaćujemo velikanske zneske za linije. Na našem tretjem programu prenašamo najmanj tri glasbene dogodke na en dan. Ne iz tujine ne iz domovine za te prenose ne dobivamo nikakršnih finančnih zahtevkov za izvajalce. Pri nas te stroške pokriva Kulturna skupnost Slovenije iz sredstev za bogatitev radijskih programov, in to namensko. Lep zgled sodelovanja z nami je Slovenska filharmonija, ki se zaveda svojega kulturnega poslanstva in omogoča velikemu številu ljudi spremljanje umetniških dosežkov tudi prek radijskih valov. Naključje je hotelo, da smo 27. januarja letos brez problemov prenašali vse tri udeležence otvoritvenega koncerta Cankarjevega doma: Marjano Lipovšek, Milana Horvata in orkester Slovenske filharmonije! Pa ne samo ta koncert. Slovenska filharmonija ureja odnose z umetniki tudi za radijski prenos, tako da lahko prenašamo vsa njena koncertna sezona. Sprašujem se, zakaj Cankarjev dom, ki ga prav tako kot Slovensko filharmonijo financira Kulturna skupnost Slovenije, v primerih, ko organizira koncerte, posluje drugače.

Po pregledu pogodbe za otvoritveni koncert, sklenjene z umetnico, lahko ugotovimo neskladje te pogodbe s finančnim zahtevkom po telexu z dne 27. junija, poslanemu iz Cankarjevega doma. Razlike so tudi med tem, kar nam je Marjana Lipovšek sporočila iz Salzburga, in tistim, kar trdijo v Cankarjevem domu. Direktor Slovenske filharmonije Boris Šinigoj v svojem pojasnilu dne 7. oktobra sporoča, da Slovenska filharmonija ni nikjer postavljala materialnih zahtev v zvezi z radijskim prenosom omenjenega koncerta. Iz Cankarjevega doma pa smo dobili v istem telexu zahtevo, da je potreben »finančni dogovor v zvezi z orkestrom SF«. Direktor Slovenske filharmonije v istem pojasnilu izjavlja, da ni ničesar postavil orkestru zahteve za tonsko vajo pred koncertom, ki je bila pogoj radijske tehnike, da bi lahko prenos vendarle realizirali. Iz Cankarjevega doma so uredniki prenosa sporočili, da orkester ni pripravljen priti na vajo. Kaj zdaj?!

Ob vseh podukih, ki ste mi jih, Sergej Dolenc, natresli v svojem pisanju, vas prosim samo tole. Za božjo voljo, pustite na miru vsaj moje uredniškovanje. Na radiu imam nad seboj strokovno usposobljene ljudi, ki ocenjujejo tako moje uredniške uspehe kot tudi spodrsila.

Končujem to žalostno polemiko, ki je slovenski glasbeni umetnosti naredila nemara več škode kot nerazigrani prenos ovoritvene koncerta Cankarjevega doma. Marjana Lipovšek bo še velikokrat pela in mnogo prenosov njene umetnosti bomo z njo realizirali, saj je naša in rada prihaja domov. Tokrat nam je žal zaradi navedenih nesporazumov splošotelu. Če bi mora Cankarjev dom na vsak način dobiti krivca za odpadi prenos, naj ga ima. Neresnice in podkivanja pa ostanjejo.

Marko Munih odgovorni urednik in umetniški vodja glasbenega programa Radia Ljubljana

PREJELI SMO

Odbor za zaščito človekovih pravic na Kosovu Sporočilo za javnost št. 14

Politična in delovna-diferenciacija na Kosovu zavzema grozljivce, totalitarne razsežnosti. Za tem abstraktnim pojmom, ki apatični javnosti tako rekoč nič ne pomeni, se v resnici skriva natančno izdelan načrt za likvidacijo intelektualnega potenciala albanskega naroda v pokrajini. Zato bi rad naš odbor s konkretnimi dejstvi pokazal, kaj v resnici stoji za t. i. diferenciacijo.

Delovna skupina pri Občinskem komiteju ZK Priština je »na podlagi ugotovljenih dejstev« in »na podlagi statuta ZK Kosova in navodil CK ZK« predlagala izključitev 99 članov ZK iz Prištine. Kakšna so ugotovljena dejstva, bo jasno, ko bomo ob posameznih imenih navedli tudi obrazložitve. O tem, s kakšnimi metodami se ta diferenciacija izvaja, pa zgornjo priča dejstvo, da je predvsem zaradi teh metod odstopil (pod prisilo) podpredsednik IS SAP Kosova Hazer Susuri — in bil takoj razglašen za nacionalista. Nervozna oblastniški kosovski struktur je očitna, saj diferenciacija klub vsaj mamutskim razsežnostim po merilih in željah njenih avtorjev poteka silno počasi.

Po zadnjih informacijah s Kosova je bilo do slej v pokrajini izključenih okrog 1000 članov ZK. Medtem ko so dosedanje diferenciacije oz. čistke zajele predvsem humanistično inteligenco, univerzo in pedagoški kader, pa gre tokrat za čiščenje vodstvenih struktur po podjetjih, se pravi, da ta zdajnja čistka pomeni tudi udar na kosovski tehnično inteligenco. Ob tem pa ne smemo pozabiti na zakon, ki ga je sprejel Z15 in ki sodi v t. i. jugoslovanski program za Kosovo. Ta zakon namreč predvideva »uvoz« kadrov v pokrajino s celo vrsto beneficij, od stanovanjskih prihrank do 200 odstot-

kov višjega osebnega dohodka. Jasno je tudi, od kod in kdo naj bi bili ti kadri. Iz Slovenije očitno ne, saj po prepričanju vrste vodilnih mož v Srbiji slovenska podjetja na Kosovu predstavljajo leglo kontrarevolucije, ki še zmerom traja.

Gre torej za načrtno kolonizacijo Kosova (na rasni podlagi), čeprav se ta načrt zatika na vseh koncih in krajih.

Na občinskem komiteju ZK Prištine so sprejeli predlog za izključitev iz ZK tehle članov iz Prištine:

1. Salih KRASNIQI, član OO ZK Kiruške klinike, odgovoren za Apel 215 in še posebej kriv, ker se na sestanku OO ZK ni odrekel tem stališčem. Zahteval je celo, naj se sprejeta stališča o Apelu ponovno preverijo in spreminijo. 2. Fatmir DALLADAKU, član OO ZK Kiruške klinike, pod isto obtožbo, enako 3. Arsim MORINA, 4. Isa HAXHIU, 5. Avdyll KRASNIQI, 6. Dalip LIMANI, 7. Nexhmedin STATOVCI, 8. Mehmet MAXHUNI, 9. Ali ZATRIQI, 10. Gazmend SHAQIRI, 11. Hasan AHMETI, 12. Ismet SHAQIRI, 13. Kadri PODVORICA, 14. Emin GASHI, 15. Nasip REXEPI, 16. Shukri REXHEPI s fakultete za agronomijo je kriv, ker je predsedoval zboru solidarnosti z rudarji iz Trepece. 17. Gani BANJSKA, član OO ZK fakultete za agronomijo, je kriv, ker je zagovarjal nesprejemljiva stališča glede spremembe ustave SR Srbije, zaradi udeležbe na demonstracijah oktobra 1988 in zaradi destruktivnega vedenja na zboru solidarnosti z rudarji iz Trepece. Ker je tudi član pedagoške sveta prištinske univerze, to še povečuje njegovo krivdo. 18. Asim ZAJNI, član OO ZK fakultete za agronomijo, je kriv kot avtor besedila z zbora solidarnosti, ki vsebuje nesprejemljiva stališča. 19. Irvan PASOJA, 20. Faik BRESTOVCI, 21. Fatmir FEHMU, 22. Shaban DYLLAJA, vsi člani OO ZK pravne fakultete, so krivi, ker so ali podpisniki ali Apela 215 oz. Apela pravne fakultete, zaradi dajanja materialne podpore rudarjem iz Trepece, celo sodelovanje pri sestavljanju omenjenega apela. 23. Xhaver XHAFAERI, 24. Bajrush BITIQI, 25. Musli BAJRAKTA-RI in 26. Abdi OORRAJ, vsi člani OO ZK strojne fakultete, so krivi, ker so v svojih razpravah nasprotovali ustavnim amandmajem SR Srbije, ker so bili navzoči na sestanku studentov strojne fakultete, ki ga je OK ZK Prištine ocenil kot škodljivo. Poglej tega si niso prizadevali, da bi se sestali sindikat fakultete, ki naj bi razpravljali o njihovi krivdi, ko pa je do tega sestanka prišlo, so se ga udeležili z nesprejemljivimi stališči. Javno so tudi terjali odstop Rahmana Morine. Ko je eden med njimi izstopil iz ZK, so zahtevali »pravično partijo«. 27. Ramiz KEMENDI s pedagoške fakultete, 28. Hivzi ISLAMI s katedre za geografijo z iste fakultete, 29. Rexhep ISMAJLI s filološke fakultete, 30. Agim VINCI in 31. Ali ALIU so krivi, ker so po mnenju delegatov, ki so spremljali delo OO ZK, nasprotovali sprejemu stališč OK ZK Prištine o Apelu 215, se v posebnem pismu distancirali od kriterijev za diferenciacijo in poudarili, da gre za pogrom nad albansko humanistično in tehnično inteligenco. 32. Zymerre LIMANI in 33. Tahir UKA, člana OO ZK v izobraževalnem procesu srednje stopnje, in 34. Shyqri OVERTINCA so krivi za težke politične razmere na svojiholah, saj so se odlikovali po nestrpnosti do srbskega in črnogorskega osebja in dijakov naolah. 35. Aslan BAJRAMI, član OO ZK TV Priština, je kriv, ker je v svojem besedilu seznanil javnost s tem, da je umrla žena enega od rudarjev iz Trepece v času gladovne stavke; prav tako je kriv, ker je posredoval javnosti poziv za materialno pomoč rudarjem. 36. Shefki STUBLLA iz Muzeja revolucije je odgovoren, ker je kot direktor muzeja dovolil zbor delovnih ljudi v rudarstvu starostskih rudarjem. 37. Liman RUSHITI z zgodovinskega inštituta je podpisal Apela 215. 38. Quazim DURMISHI z istega inštituta je odgovoren, ker je zlorabil pečat delovne organizacije in z njim overoval telegram nesprejemljive vsebine, ki je bil posredovan javnim običlom. 39. Avdi ABDYLI je še posebej odgovoren kot sekretar OO ZK Arhiva Kosova, ker ni pokazal ne pripravljenosti ne želje, da bi sodeloval z delovno skupino, ki je pripravila te predloge za diferenciacijo. 40. Haxhi VOKSHI iz Narodne univerzitetne knjižnice, prav tako 41. Sevdie AHMETI in 42. Ozaim DURMISHI, so odgovorni, ker so sodelovali pri oblikovanju omenjenega telegrama in se od njega niso distancirali. Vsebi na telegrama je bila zahteva, naj odstopijo Azemi, Morina in Shukrija.

43. Ibrahim RUGOVA, 44. Rexhep OOSJA, 45. Rustem BERISHA, 46. Xheladin SHALA, 47. Shkelzen RAOQA, vsi z Albanskoškoga inštituta, so krivi soavtorstva Apela 215 in cele vrste drugih političnih deliktov (intervjuji za inozemstvo, sodelovanje na zborih v podporo starostskim rudarjem itd.). 48. Bashkim ISLAMI, Resmie MUMXHUI, 50. Rrahman GJATA, 51. Agif SADIKU, 52. Nebih KRASNIQI, 53. Sami REXHEPI in 54. Sylejman AYLEJMANI so krivi, ker so delali napake v svojem delovnem kolektivu. Splošne medicine pri izvajanju odlokov oz. usmeritev OK ZK Priština, zaradi neuspelga referenduma, klikarstva in sploh zgrešene politike ZK v tem kolektivu. Obtožnica navaja še drobne delovne »prekrške«.

55. Hilmi TRONI in 56. Sefer ARIFI z Ekonomskega inštituta sta kriva, ker sta sodelovala pri oblikovanju telegrama v podporo rudarjem.

57. Sylejman LAHU, sekretar OO ZK IGM Kosova, in direktor 58. Musa BALANCA sta kriva, ker sta bila v tem času na čelu podjetja in nista v času dvodnevnih stavke v podporo rudarjem nikogar pozvala niti k politični niti k disciplinski odgovornosti, tega nista storila niti ob enodnevnih stavki črnogorskih in srbskih delavcev v podjetju. Prav tako nista pozvala k odgovornosti organizatorjev zbiranja pomoči rudarjem, organizatorjev krvojadalske akcije za rudarje in organizatorjev pošiljanja dveh telegramov v podporo rudarjem.

59. Fadil HASANAJ, 60. Zojë MEHOLLI, 61. Imer BARDHI, 62. Anif JAHMURATI, 63. Nafije OSDAUTAJ, 64. Abdurrahim ZEKA, 65. Shefqet GERVALLA in 66. Adem ZEORIR so krivi vrste pregreh v podjetju Amortizer, in sicer od idejno-politične odgovornosti zaradi udeležbe delavcev podjetja na demonstracijah, negativne razprave o ustavnih amandmajih SR Srbije in odkliranja sodelovanja pri politični diferenciaciji, izdajanja dovoljenja za izplačilo stavkajočim delavcem, čeprav je bil prištinski OK ZK proti temu rdi, itd., vse do pasivnega vedenja na poznejših razpravah o vseh dogajanjih na Kosovu.

67. Agron BATALLI in 68. Zeqir HYSENI. Prvi je kriv, ker je v podjetju Pashtrik / Na-

predak zganjal skrajni oportunitizem pri sprejemanju odločitev o diferenciaciji v primeru Sh. ZuQollija in V. Rugove, katerih idejno politična odgovornost je bila dokazana, drugi pa je kot tehnični direktor odgovoren za udeležbo pri sestavljanju telegrama v podporo rudarjem. Odgovoren je tudi za nesamokritično in »odbranaško« vedenje.

69. Jonuz JONUZI in 70. Ndue KOLAJ sta odgovorna, prvi, ker je bil na javni razpravi o ustavnih amandmajih konfuzen in je s tem prispeval k odporu do njihovega sprejetja, in drugi, ker se je tem amandmajem odkrito uprl. Oba sta zaposlena na sekretariatu za zdravstvo.

71. Zijadin GASHI s sekretariata za izobraževanje in kulturo je kriv, ker se je v javni razpravi opredelil proti sprejemu amandmajev.

72. Aslan BARUTI, 73. Islam MISINAJ, 74. Mustafa NEZIRI, 75. Muharrem GJATA in 76. Nexhat BALANCA so odgovorni, da so kot vodilni delavci v podjetju Ramiz Sadiku ovirali sklic OO ZK, na kateri je bila sprejeta politična ocena dogovora v tem podjetju — zbori delavcev, nesprejemljive za

starejši od 15 let, saj so jim ta leta priznali), jih bo morda priznala ZR Nemčija. Navsezadnje smo več kot tri leta preživeli (prestardali) po nemških taboriščih, torej na ozemlju tretjega rajha in so nam Nemci pobili starše, uničili domove, mladost itd., zaradi česar bi nas pravzaprav lahko izenčili s tistimi nemškimi žrtvami, ki jim je Hitler pobil starše v taboriščih.

Iz naše korespondence je mogoče izluščiti nekaj morda manj znanih dejstev, s katerimi bi Vas želeli seznaniti (zaradi interesa, ki vsekakor presega kategorijo ukradenih otrok, pa tudi širšo javnost). V pojasnilu zahodnonemškega notranjega ministrstva z dne 24. maja 1989 ni videti, da bi Jugoslavija dobila milijardo DEM posojila kot odškodnino žrtvam nacizma, kajti na seznamu tistih, ki so do 1. januarja 1986 dobili skupaj več kot 102,6 milijarde DEM odškodnine v različnih oblikah, je ni. Po tej informaciji namreč dva zakona (zvezni odškodninski in mirovni zakon) preprečujeta izplačilo odškodnine, ker med ZRN in SFRJ še ni podpisana mirovna pogodba. Ta, kot vemo iz drugih virov, ni bila podpisana zaradi tako imenovane hallstenske doktrine, po kateri so se države vzhodnega bloka, med njimi tudi Jugoslavija, odrekle odškodninskim obveznostim NDR. A to očito zdej tudi ni več aktualno, saj je vlada NDR lani prvič izrazila pripravljenost, da bi plačala odškodnino žrtvam nacizma (Delo, 8. junija 1988). Ne vemo seveda, ali so med temi žrtvami mišljene tudi jugoslovanske. »Sicer odškodninske zahtevke iz druge svetovne vojne, naslovljene na ZR Nemčijo, ureja mednarodna pogodba, ki jo je podpisala tudi FLRJ, toda po njenem petem členu so reparacije odložili do dokončne ugotovitve višine in realnosti zahtevkov. (Dopis zveznega ministrstva za finance, Bonn, 2. septembra 1987 in 11. decembra 1987). To (višina in realnost zahtevkov) je druga plat medalje in dodaten razlog, zaradi katerega ZR Nemčija in Jugoslavija nista podpisali dokumenta o reparacijah.

Nameste tega (ugotoviti število žrtve, višino in realnost odškodnine) je torej zdelo primerne poiskati »izvirno rešitev« v korist države, o kateri je vsaj Bulletin du Comité International des Camps (Dunaj, 25. 6. 1975) zapisal: »ZR Nemčija je poljski vladi ponudila enak aranžma kot pred tem Jugoslaviji (približno 800 milijonov DEM). Ob zahtevku poljske vlade smo večkrat svarili pred tako imenovano »jugoslovansko rešitvijo«. Jugoslovanska vlada je svoj čas opustila zahtevo za povračilo škode, storjene žrtvam nacizma v koncentracijskih taboriščih, ker ji je Bonn dal posojilo pod izredno ugodnimi pogoji.«

Iz drugih pojasnil povzemamo, da je ZR Nemčija prevzela obveznosti, da izplača odškodnino žrtvam nacizma neposredno na podlagi seznama oziroma evidence, ki so jo posredovale posamezne države. To so prizadele države v glavnem storile, Jugoslavija pa je potemtakem preprosto (in, rekli bi, samotočno ali vsaj nepotencialno) zamenjala žrtve za posojilo! Toda lahko bi ji štel v dobro, ker se je ob tem obvezala, da bo koristi internirancev zavarovala sama – če besede seveda ne bi bila pozirala! Tega namreč ni storila, čeprav dovoljuje neposredna devizna nakazila invalidom nemške vojske in svojem v nemški vojski padlih vojakov. Dokaz, da je ponujena konstrukcija resnična, je dejstvo, da lahko (vsaj do nedavnega) je bilo tako interniranci naši državljani, ki žive na območju ZRN, uveljavljajo enkratno odškodnino in mesečno rento pod pogojem, da sprejmejo nemško državljanstvo.

S pravnega vidika je stvar taka, da bi lahko posameznik, skupina ali interesna skupnost vložila precedenčno tožbo za izplačilo upravičene odškodnine. Tožbeni otroci so najbolj specifična in dokumentirana, po mnenju zgodovinarjev sploh najbolj prizadeta skupina žrtve nemškega nacizma, na nürnberškem procesu označena kot zločin proti človeštvu. Takšno tožbo bomo vsakakor vrgli. Mišlimo, da bi bilo pošteno in pravi, da bi se Vi kot predsednik in predsedstvo SFRJ zavezali za poravnavo sprejetih obveznosti do žrtve nacizma, to je pretežno internirancev v nemških taboriščih (po 44 letih bi bil vsekakor že skrajni čas!) in ne bi dopustili še kakšne nove mednarodne blamaže. Pri tem posebej podarjamo, da problem niso samo ukradeni otroci, in potencialen ni samo slovenski! To je pravzaprav samo opozorilo na nekaj, na kar v kakšni pravni državi sploh ne bi bilo treba opozarjati, ker bi v korist prizadetih državljanih urenila sama. Za našo odločitev nam dajejo polno pravico najmanj tale dejstva:

Ukradeni otroci smo posledica deportacije več kot šeststo zavednih slovenskih družin s Stajerske in Gorenjske – po odloku reichsführerja SS H. Himmlerja z dne 25. junija 1942.

Nemški nacisti so ukradenim otrokom pobili starše – večino mater že po nekaj mesecih v Auschwitzu, očete bodisi postrelili kot talce ali so padli kot borci za svobodo in za Jugoslavijo.

Nacisti so ukradenim otrokom uničili ne samo domove in družine, ampak tudi otroška leta, mladost in vse življenje, jih torej duševno in telesno zaznamovali (čustvene motnje, nerazumevanje, travmatična stanja, bolezn, zlasti tuberkuloza itd.).

Ukradeni otroci so bili ukradeni normalne življenjske eksistence (mnogo jih je zgodaj umrlo ali so naredili samomor) kot tudi možnosti za normalno šolanje. Tisti, ki so dostu-dirali, bodo težko dočakali normalno upoko-jitev. Zdravstvenim, psihičnim in socialnim se pridružujejo tudi gmotne posledice inter-nacije.

Vsa ta in druga dejstva imajo vsekakor polno veljavo oziroma podlago za odškodnino zahtev, razen če seveda predsedstvo SFRJ ne bo distanciralo od teh (in seveda vseh drugih evidencialnih in najbrž še prepoznavnih) žrtve kot perspektiva k nastanku nove Jugoslavije. To se nam zdi pomembno in potrebno poudariti se posebej zato, ker je splošno znano, da so borčevske vrste po osvoboditvi pomnožili tudi tako imenovani majski borci in celo taki, ki so zaradi takšnih ali drugačnih okoliščin delovali »na drugi strani«, pa so si znali pridobiti materialne, zdravstvene, pokojninske in druge ugodnosti in potencialne nezaskušeno uživajo nerazumno in nerazumljivo širokogrudnost naše družbe.

Ladislav Hribar, Celje

Ivan Doberšek, Servica

Tugomir Samec, Slovenska Bistrica

Jakob Zagožen, Ljubljana-Polje

Helena Žnidarčič, Šempeter

Kako pripraviti nosilce oblasti do dialoga z demokratično javnostjo

Namen tega sestavka je, da prikaže možnosti, ki jih pozna veljavni pravni red za navezovanje povratnih zvez med nosilci oblasti in raznih javnih funkcij na eni strani ter demokratično javnostjo na drugi strani. Demokratične javnosti se nikdar ne da dokončno opredeliti, najbolj splošno lahko rečemo, da jo sestavljajo državljani bodisi kot posamezniki ali kot člani interesnih skupin državljanov s skupnimi cilji. Seveda so pomemben del demokratične javnosti tudi politične organizacije.

Povratna zveza (feed-back) pomeni dvosmerno menjavo informacij med deloma deloma sistema, s tem pa pomeni tudi nujno vzajemno vplivanje (sistemsko interakcijo). Enosmerni pretok informacij se ni povratna zveza, prava sistemski interakcija se naveže šele po večkratnih ponavljajočih se dvosmernih komunikacijah med posameznimi deli sistema.

Najprej bomo obravnavali možnosti za povratne zveze, ki jih pravni red daje državljanom, nato pa tiste, ki so pridržane za politične organizacije.

Pravice državljanov so določene v sami ustavi. V tretjem poglavju Ustave SFRJ, ki obravnava državljanske svoboščine in pravice, je temu posvečen 157. člen. Zaradi njegovega pomena ga navajamo v celoti:

»Občan ima pravico dajati vloge in predloge telesom in organom družbenopolitičnih skupnosti in drugim pristojnim organom in organizacijam, dobiti odgovor nanje in dajati politične in druge pobude splošnega pomena.«

Povsje enako besedilo vsebuje tudi 199. člen Ustave SR Slovenije. Iz prikazanega je razvidno, da ima občan pravico dajati vloge, predloge in pobude. Pri tem je treba opozoriti, da so po pobude opredeljene kot enosmerne komunikacije, saj ustavno določilo ne zavezuje naslovnikov, da bi nanje tudi odgovorili. Drugače pa je v vlogami in predlogi občanov. Občani imajo izrecno, ustavno zajamčeno pravico, da od naslovnikov dobijo odgovor, to pa pomeni dvosmerni pretok informacij. Posebej je treba opozoriti, da se ta člen ustave uporablja neposredno in da za njegovo udeležanje ni potreben poseben zakon. Tretji odstavek 203. člena Ustave SFRJ namreč izrecno določa, da se svoboščine in pravice iz tretjega poglavja Ustave SFRJ uresničujejo na podlagi same ustave. Način uresničevanja posameznih pravic in svoboščin se lahko predpiše z zakonom, vendar le, če je tako predvideno v ustavi. Ker v 157. členu te omejitve ni, velja torej, da se uporablja neposredno.

Iz vsega navedenega izhaja, da je za sistemsko interakcijo mnogo učinkovitejša izražanje zahtev občanov v obliki predlogov kakor pa v obliki pobud, saj predlogi zagotavljajo dvosmerni tok komunikacij, pobude pa ne.

Razmerje izvršilnih in upravnih državnih organov na eni strani do posameznih subjektov demokratične javnosti, najbolj celovito ureja zvezni Zakon o temeljih sistema državne uprave in o zveznem izvršnem svetu ter zveznih upravnih organih (Ur. l. SFRJ, št. 23/78).

Pravice občanov zakon obravnava v členih 76. do 81., ki govorijo o razmerjih med občani in upravnimi organi. V vsebinskem pogledu gre za iste pravice, ki jih priznava ZV za poravnavo sprejetih obveznosti do žrtve nacizma, to je pretežno internirancev v nemških taboriščih (po 44 letih bi bil vsekakor že skrajni čas!) in ne bi dopustili še kakšne nove mednarodne blamaže. Pri tem posebej podarjamo, da problem niso samo ukradeni otroci, in potencialen ni samo slovenski! To je pravzaprav samo opozorilo na nekaj, na kar v kakšni pravni državi sploh ne bi bilo treba opozarjati, ker bi v korist prizadetih državljanih urenila sama. Za našo odločitev nam dajejo polno pravico najmanj tale dejstva:

Ukradeni otroci smo posledica deportacije več kot šeststo zavednih slovenskih družin s Stajerske in Gorenjske – po odloku reichsführerja SS H. Himmlerja z dne 25. junija 1942.

Nemški nacisti so ukradenim otrokom pobili starše – večino mater že po nekaj mesecih v Auschwitzu, očete bodisi postrelili kot talce ali so padli kot borci za svobodo in za Jugoslavijo.

Nacisti so ukradenim otrokom uničili ne samo domove in družine, ampak tudi otroška leta, mladost in vse življenje, jih torej duševno in telesno zaznamovali (čustvene motnje, nerazumevanje, travmatična stanja, bolezn, zlasti tuberkuloza itd.).

Ukradeni otroci so bili ukradeni normalne življenjske eksistence (mnogo jih je zgodaj umrlo ali so naredili samomor) kot tudi možnosti za normalno šolanje. Tisti, ki so dostu-dirali, bodo težko dočakali normalno upoko-jitev. Zdravstvenim, psihičnim in socialnim se pridružujejo tudi gmotne posledice inter-nacije.

Vsa ta in druga dejstva imajo vsekakor polno veljavo oziroma podlago za odškodnino zahtev, razen če seveda predsedstvo SFRJ ne bo distanciralo od teh (in seveda vseh drugih evidencialnih in najbrž še prepoznavnih) žrtve kot perspektiva k nastanku nove Jugoslavije. To se nam zdi pomembno in potrebno poudariti se posebej zato, ker je splošno znano, da so borčevske vrste po osvoboditvi pomnožili tudi tako imenovani majski borci in celo taki, ki so zaradi takšnih ali drugačnih okoliščin delovali »na drugi strani«, pa so si znali pridobiti materialne, zdravstvene, pokojninske in druge ugodnosti in potencialne nezaskušeno uživajo nerazumno in nerazumljivo širokogrudnost naše družbe.

Ladislav Hribar, Celje

Ivan Doberšek, Servica

Tugomir Samec, Slovenska Bistrica

Jakob Zagožen, Ljubljana-Polje

Helena Žnidarčič, Šempeter

(210. čl. Ustave SR Slovenije in 167. čl. Ustave SFRJ), ki se kot temeljne svoboščine uporabljajo neposredno, kot tudi na določila o pravici do svobodnega združevanja, vključno pravico ustanavljati sindikata iz 22. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah. Ta paket je Jugoslavija sprejela in ratificirala (Ur. l. SFRJ, št. 7/71) in je v skladu z 210. čl. Ustave SFRJ in s tem del našega pravnega reda. Povsem nedvoumno in dokončno pa določajo svobodo političnega združevanja in enakopravnosti političnih organizacij amandmaji k Ustavi SR Slovenije z dne 27. septembra 1989. To so zlasti 17. točka IX. amandmaja (Zajamčena je pravica do svobodnega političnega združevanja.), 26. točka IX. amandmaja (V državbenopolitičnem življenju enakopravno sodelujejo vse organizacije delovnih ljudi in občanov, ki delujejo v skladu s to ustavo.) in XLV. amandma (Zajamčena je pravica do svobodnega in mirnega zborovanja in drugega javnega zbiranja. Zajamčena je pravica do svobodnega združevanja z drugimi, vključno pravica ustanavljati društva, sindikate in politične organizacije ali se jim pridruževati.). S temi se nadomešča dotedanji že omenjeni 210. čl. Ustave SFRJ.

Na koncu naj odgovorimo še na vprašanje, katerim političnim subjektom gre status političnih organizacij. Glede na to, da gre pri političnem združevanju za eno od temeljnih ustavnih pravic in svoboščin, se ustavne norme uporabljajo neposredno. To pomeni, da so že pred izdajo morebitnega zakona, ki naj bi podrobneje uredil politično združevanje v skladu z ustavo, de iure legalizirane vse tiste dejanske obstoječe politične organizacije, ki jasno izražajo namen političnega delovanja in ki se bodo potegovale za udeležbo svojih kandidatov in programov na volitvah. V tem pogledu posebna registracija do izdaje zakona ni potrebna. Omenimo naj, da tudi nekanje družbenopolitične organizacije niso pravne osebe in niso nikjer registrirane.

Lovro Štrum, Ljubljana

Izjava SDZ Podravja

V petek, 29. septembra 1989, se je sestal izvršni odbor Področnega odbora Slovenske demokratične zveze Maribora, Ptuj in Slovenske Bistrice. Razpravljali smo o dogajanjih in položaju v Sloveniji in Jugoslaviji ob sprejemanju ustavnih dopolnil v Skupščini SR Slovenije.

Izvršni odbor ocenjuje, da je sprejete amandmaje v dobrih meri prispevale k odpravljanju položaja, ki je nastal po tako imenovani ustavni prevradi, ki jo je slovenska uradna politika zakrivila s sprejetjem nekaterih uradnih ustreznih dopolnil k zvezni ustavi. Sedaj je na nas vseh, da podpremo uveljavitev ustavnih dopolnil k slovenski ustavi v duhu Majniške deklaracije.

Ob tej priložnosti odbor poziva občane, tako Slovence kot Neslovence, da se vključujejo v našo zvezo, ki se bo trudila za dosledno demokratično in evropsko usmerjanje razvoja suverene Slovenije in Jugoslavije. Odbor poziva občane, da podpisujejo Majniško deklaracijo, ki se zavzema za življenje slovenskega naroda v njegovi suvereni državi, v kateri bomo samostojno odločali, tako o vseh vprašanih družbeno-političnih ureditvah kot o povezavah z južnoslovanskimi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope.

Odbor odklanja vsakršno mitingarsko in forumsko izsiljevanje in teroriziranje Slovenije, ki je postalo žalostna in sramotna jugoslovanska vsakdanjost. Pozivamo vse občane, da se otresejo strahu in pomislekov in se dejavno vključijo v demokratično prenavo. Slovenski politični in drugi uradni dejavniki in osebe naj bi se prenehale oparčevati zaradi svojih ravnanj nasilnem in demagogije; opirajo naj na us utvarjanje energije slovenskega naroda, ki je v Sloveniji poglavitni neusahljivi izvir demokratične in humane pobude.

Odbor izraža upanje, da bodo pomladne volitve svobodne in do kraja poštene. Predvsem bomo na njih preverili in potrdili sprejeta ustavna dopolnila.

Peter Samec, Vlado Srak, Drago Cartl, za Področni odbor SDZ

Koliko znaša tvoja pokojnina?

K pisanju tega sestavka me je spodbudilo pismo tovariša Draga Gregorina, objavljeno v sobotni prilogi Dela 23. septembra v rubriki p.p. 29 z naslovom »Upokojenec dobijo za petino višje pokojnine«. Nimam se namena spuščati v sam sistem, se posebej ne v način usklajevanja pokojnin; o tem je bilo v preteklosti, celo pred kratkim že veliko napisane. Natezanje okoli tega, ali usklajevanje – povečanje pokojnin za enotni odstotek ali za enotni pavšalni dinarski znesek, je staro toliko, kot sam institut usklajevanja pokojnin (kar 24 let). Na podlagi lastnega strokovnega znanja in tudi praktičnih izkušenj pa želim samo poudariti, da bi bilo usklajevanje – povečevanje pokojnin za enotni pavšalni znesek v bistvu voda na mlin tistih upokojenecv, ki so v svoji aktivni delovni dobi manj delali (kratka delovna doba) in slabše delali; pri tem se ne spušчам v izjeme, ki so nastale ali se nastajajo zaradi neustreznosti sistema delitve osebnih dohodkov; delovna doba in osebni dohodki pa sta dve bistveni sestavini osnovne za odmero pokojnine. Rad pa bi izrazil svoja razmišljanja o stalno ponavljajočih očitkih glede izplačevanja pokojninskih razlik za nazaj in glede razmerij med pokojninami in osebnimi dohodki. V zadnjih dveh tednih meseca septembra sem v zasebnih, prijateljskih pogovorih napravil zelo enostavno in kratko ustno anketo (intervju) s prijatelji, znanci in sosedami (približno 25). Zastavil sem jim tole temeljno vprašanje: »Koliko znaša tvoja pokojnina?« Vsi vprašanci, pa resnično vsi, celo tisti, od katerih sem pričakoval popolnoma drugačne odgovore, so navedli samo redni mesečni obrok pokojnine (označen v preglednici z A), ne pa bi sploh omenili razliko, izplačano za nazaj (označeno v preglednici z B). Na moje vprašanje: »Ja, kaj pa, ali nisi dobil nobene razlike?« so mi odgovorili in pojasnjevali, da to (torej razlika) ni pokojnina, ampak le razlika, ki se nanaša na prejšnje razdobje. Na dodatno vprašanje: »Kaj pa je potem ta razlika, če ni pokojnina?« večina niso dobili primerne odgovora, temveč le izmikajoče menenja. Z vsa kim od vprašancev sem se še naprej pogovarjal in pojasnjeval svoje poglede na problem. Večina je negodovala, češ da so pokojnine vedno manj vredne, da vedno bolj zaostajajo za osebnimi dohodki, da znaša pokojnina komaj okoli 40 odstotkov tistega osebnega

Dan izplačila pokojnine	1	pokojnina za porabo v mesecu	2	pokojnina din A-redni mes. obr. B-razlika za nazaj	3	uradni tečaj DEM	4	skupaj DEM	5	462,20 DEM preračunano v din	6
31. 12. 1988	januar	A- 556.998		2.869.18							
31. 12. 1988		B- 453.850		2.869.18							
12. 1. 1989		B- 668.398		2.987.64				577	1.326.135		
31. 1. 1989	februar	A- 919.046		3.234.21				384	1.494.852		
28. 2. 1989	marec	A- 1.005.621		3.895.51							
28. 2. 1989		B- 750.309		3.895.51				451	1.800.505		
31. 3. 1989	april	A- 1.038.001		4.700.99							
31. 3. 1989		B- 64.762		4.700.99				235	2.172.797		
30. 4. 1989	maj	A- 1.453.202		5.633.59							
30. 4. 1989		B- 1.245.602		5.633.59				479	2.603.845		
31. 5. 1989	junij	A- 1.889.163		7.265.29							
31. 5. 1989		B- 1.743.843		7.265.29				500	3.358.017		
30. 6. 1989	julij	A- 2.172.538		8.874.00							
30. 6. 1989		B- 1.411.872		8.874.00				404	4.101.563		
31. 7. 1989	avgust	A- 2.715.672		11.664.00							
10. 8. 1989		B- 3.258.805		12.577.73				492	5.391.101		
31. 8. 1989	september	A- 3.666.157		15.193.83							
31. 8. 1989		B- 6.653.396		15.193.83				680	7.022.588		
30. 9. 1989	oktober	A- 4.399.389		19.764.52							
30. 9. 1989		B- 8.865.852		19.764.52				520	9.135.161		
Skupaj		A- 19.815.787									
Skupaj		B- 22.116.689									
vse skupaj		A+B 41.932.476						4.622	38.406.564		
mesečno povprečje				4.193.248				462,2	3.840.656		

dohodka, ki bi ga imel upokojenec, če bi bil še aktiven, za dela in naloge, ki jih je opravljal ob upokojitvi. Na vprašanje, »katero pokojnino primerja z osebnim dohodkom«, je bila večina odgovorov, da redni mesečni obrok pokojnine brez upoštevanja razlike za nazaj. Na moje pomisleke, da skoraj zagotovo ni pravilno, da primerja povprečno mesečno pokojnino v določenem obdobju z mesečnim osebnim dohodkom v določenem mesecu, večina mi ni bilo odgovorov. Takšna primerjava nam kaže popolnoma nemogoča razmerja in je zgrešena; tako znaša npr. januararska pokojnina z upoštevanjem vseh naknadno izplačanih razlik za nazaj, če delam primerjavo v mesecu decembru istega leta, lahko tudi 200 odstotkov januararskega osebnega dohodka, decembrska pokojnina brez upoštevanja morebitne razlike za nazaj pa morda samo 40 ali celo manj odstotkov decembrskega osebnega dohodka. Realna je samo primerjava povprečne mesečne pokojnine z upoštevanjem vseh razlik za nazaj v določenem razdobju s povprečnim mesečnim zneskom osebnega dohodka v istem razdobju. Nikakor pa ni mogoče – to poudarjam – takšna primerjava, kot jo delajo vprašanci – prepričan sem – pretežni del upokojenecv, to je, mesečnega obroka pokojnine brez upoštevanja razlike z osebnim dohodkom v tistem mesecu.

Res je, upokojenec danes ne more vedeti, v kakšnem razmerju je njegova pokojnina z osebnim dohodkom aktivnega delavca na njegovem delovnem mestu, in sicer prav zaradi tega ne, ker je sistem usklajevanja pokojnin postavljen tako, da se izplačuje razlike za nazaj, o katerih pa upokojenec mislijo, da niso pokojnine. Če je tako, in tako tudi je, potem si upam trditi, da takšen sistem ni dober in bi ga bilo treba spremeniti. Tako menim kljub temu, da sem zasledil v nekem gradivu strokovne službe skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja stališče, da je dosedanj sistem usklajevanja pokojnin trden in zanesljiv; da ne dopušča arbitrarnosti glede na trenutno razpoloženje; da je njegova edina slabost v tako imenovani optični prevradi, ki daje vtis, da so vsakokratne pokojnine bistveno nižje od trenutne ravni osebnih dohodkov, čeprav dejansko ni tako.

Mislim, da je treba usklajevanje dopolniti prav v tem, da bi se ta »optična prevara«, kar dejansko je, odpravila in da bi bil upokojenec prepričan, da zneski, ki jih po sedanjem sistemu prejema kot razliko za nazaj, niso nič drugega kot pokojnina. Po zakonu o temeljnih pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja se pokojnine med letom obvezno usklajujejo z gibanjem nominalnih osebnih dohodkov vseh delavcev, zaposlenih na območju republike. Iz tega pa sledi, naj bi bilo usklajevanje pokojnin postavljeno tako, da bi se pokojnine povečevale po enakih principih kot osebni dohodki in da bi usklajevanje kar najbolj sledilo povečevanju osebnih dohodkov. Tu pa nastane problem ažurnosti statističnega spremljanja osebnih dohodkov, da bi se lahko skupnost pokojninskega in invalidskega zavarovanja čimprej lotila usklajevanja pokojnin; in temu problemu bi bilo treba posvetiti več pozornosti.

Menim, da je pravilno moje mnenje, da se osebni dohodki aktivnih delavcev povečujejo iz meseca v mesec tako, da se upošteva kot osnova povečanja osebni dohodek iz prejšnjega meseca, ali neposredno ali posredno preko povečanja vrednosti točke. Pri povečevanju pokojnin pa ni tako; tu je osnova, za prvo medletno usklajevanje povprečna mesečna upokojenčeva pokojnina iz prejšnjega leta in nato dalje za vsako naslednjo usklajevanje – povprečna mesečna pokojnina iz vseh prejšnjih mesecev tekočega leta. Tako torej upokojenec vse leto pozna le svojo povprečno pokojnino tekočega leta, ne pozna pa pokojnine določenega meseca. In v tem je hiba sedanjega sistema usklajevanja.

Na žalost upokojenec nima nobenega merila, po katerem bi si lahko izračunal vsakomesečno pokojnino, saj sem že rekel, da po mnenju vprašanih upokojenecv izplačane razlike niso pokojnina istega meseca, kar tudi ni resnica, ne ve pa se in za to tudi ni merila, koliko izplačane razlike naj bi odpadlo na posamezne mesece tekočega leta. Absurd je prišel tako daleč, da je od skupaj prejetih pokojninskih zneskov (redni mesečni obrok in vse razlike za nazaj) od 31. 12. 1988 do 1. 10. 1989 (10 mesecev) odpadlo le 47,3 odstotka na redne obroke, pa kar 52,7 odstotka na razlike za nazaj. Tudi to ni normalen pojav in opozarja na to, da z usklajevanjem nekaj ni v redu in da kritike niso brez podlage. Moram priznati, da tudi zase – sem namreč tudi upokojenec – ne znam in ne morem izračunati, kolikšni so bili vsakomesečni zneski moje pokojnine, seveda mislim tiste pokojnine, ki bi jo lahko primerjal z mesečnimi osebnimi dohodki aktivnih delavcev. Številke na bančnem obvestilu pač znam brati. Razmišljanja o tem problemu so me pripeljala do nekakšne rešitve, ki jo bom prikazal v nadaljevanju, ki pa seveda ne more rabiti za kakršneoli sklepe, je lahko le orientacija ali sugestija pri nadaljnjem strokovnem raziskovanju vprašanja.

Na konkretnem primeru upokojenca – mojega sosedu bom pokazal, kako se vsaj približno ugotovi, kolikšni bi bili mesečni obroki pokojnine, ne da bi se mu izplačevale kakrš-

nekolik razlike za nazaj. Moram pa že vnaprej poudariti, da bom pri tem uporabil kot merilo stabilno valuto DEM (zahodnonemsko marko) in uradni tečaj DEM na dan izplačila pokojnine oziroma na dan, ko upokojenec že lahko uporablja pokojnino.

Namen prikaza v tej razpredelnici je ugotoviti, kako bi približno izgledali mesečni zneski sosedove pokojnine brez izplačevanja kakršnihkoli razlik za nazaj (glejte stolpec 6). Če primerjamo te zneske s seštevki zneskov v stolpcu 3 (skupni dejanski prejemki), vidimo, da so medsebojna razmerja v nekaterih mesecih (marec, maj, junij, tudi nekako julij, avgust in oktober) še znošna (indeksi seštevka v stolpcu 3 nasproti stolpcu 6 so med 87 in 112); popolnoma nemogoča pa so razmerja v ostalih mesecih, saj znašajo indeksi: januarja – 127, februarja – 61, aprila – 51, septembra – 147. Indeks »Vse skupaj« znaša 109; to pa ne pomeni, da je (bil) upokojenec za 9 odstotkov na boljšem po sedanjem

e dve knjigi zastonj oziroma za ceno

DRAGIŠA BOŠKOVIČ

Hiperinflacija je boljša

V sedemdesetih in osemdesetih letih so vse jugoslovanske vlade izhajale iz tako ali drugače izražene trditve, da »inflacije čez noč ni mogoče ukrotiti«. Tako je bilo vse do nedavnega. Novinar ne bi bil rad krivičen, toda če se prav spominja, je to metaforično dolgo noč kot neizbežen časovni okvir za zmago nad inflacijo prvi omenil pokojni Džemal Bijedić, jugoslovanski premier v zgodnjih sedemdesetih letih. Pred kratkim pa se je vprašanje korenito spremenilo, saj ne zadeva več inflacije. Če namreč te ni mogoče premagati »čez noč«, kaj bo potem s hiperinflacijo?

Novinarski poklic je pač eden tistih, ki se okorišajo s črnogledostjo, zato bo tudi odgovor, ki ga bomo tu ponudili, prav toliko nenavaden kot tvegan. Hiperinflacija je »boljša« od inflacije zato, ker je drugače kot »čez noč« sploh ni mogoče odpraviti. Ta naša, skoraj dve desetletji trajajoča noč domnevnega boja z inflacijo, je bila pravzaprav za posameznike, podjetja, družbo in državo obdobje učenja, kako je z inflacijo mogoče živeti. Toda s hiperinflacijo se ne da živeti, ker so se premnogi predobro naučili vsega, zato niti prebivalstvo niti gospodarstvo nimata drugega izhoda, kot da pobegeta iz domačega denarnega sistema. Če se bo to zgodilo, potem res ne preostane nič drugega, kot da tudi z domačim denarjem začnemo od začetka, znova.

Takšno je bistvo boljševskega primera, ki smo ga v tem časopisu komentirali skoraj pred petimi leti in o katerem zdaj povsod pri nas toliko pišejo. Tudi za nas bi se v njem našli pomembni nauki, ki pa jih še vedno nismo odkrili. Eden najpomembnejših je nemara ta, da hiperinflacija, v nasprotju z inflacijo, ni le levičarska ne desničarska ne kapitalistična ne socialistična. Bolivija je svoj naklep, da inflacija zatre »čez noč«, izpeljala v zgodnji jeseni leta 1985 pod vladno Victorja Pas Estensora, enega od veteranov in najuglednejših levičarskih osebnosti Latinske Amerike, celine, katere gospodarstva po vojni propadajo zaradi

oligarhičnih interesov, skritih pod plaščem levičarskih ali desničarskih parol. Ko je ta veliki latinskoameriški levičar spoznal, da je državna blagajna prazna (državnega pramanklaja je bilo približno za 27 odstotkov družbenega proizvoda) in da je dosegla mesečna inflacija (avgusta 1985) 60 odstotkov, se zdaleč ni imel takšnih možnosti, kakršne je imelo jugoslovansko vodstvo v vseh tistih osemdesetih letih menda »znosne« inflacije: da bi namreč se razpravljal, kaj je levo in kaj desno, kaj bo dovolil in česa ne bo, s katero od reform se bo strinjal in o čem mora se razmisliti ali se dogovoriti. Kratek, toda neizprosno protinflacijski načrt je bil sprejet na zadnji dan avgusta 1985. Posledice so bile takojšnje in dramatične: cene so se v enem tednu ustale, padle zatem kar za četrtno, nakar so ostale ves čas od leta 1986 do 1989 bolj ali manj stabilne, ravno tako kot tečaj dolarja do bolivarja, dokler ni prišlo do bizarnega razpleta na nedavnih predsedniških volitvah, ko so glavnemu avtorju načrta iz leta 1985 s političnimi zvijačami preprečili, da bi zasedel predsedniški položaj. Politični smisel vsega tega je povsem jasen in morda tudi najpomembnejši: restavrirati stabilnosti in odrešeniki denarja so ves ta čas uživali največjo in najbolj množično podporo domačega prebivalstva.

Kaj potem čaka nas, Jugoslovane, saj smo nesporno že prestopili prag hiperinflacije (septembra rast cen se je glede na letno raven približala 1100 odstotkom), oziroma se je naše vodstvo po septembru 1989 znašlo približno tam kot bolivijsko po avgustu 1985?

Ali je, na splošno rečeno, za nas bolje, če se oblastem posreči vrniti inflacijo na »znosnih« 20 ali 30 odstotkov na mesec, ali pa bi bilo nemara bolj prav, če jim to ne bi uspelo in se septembrska hiperinflacija ne bi samo nadaljevala, pač pa bi pri tem še povečala tempo? Dodatno vprašanje se seveda glasi, ali je takšna izbira sploh mogoča, kajti zmanjšanje rasti cen z »neznosnih« 50 na »znosnejših« 20 ali 30 odstotkov na mesec pomeni, da se plače nekaterih članov družbe in cene ne bi mogle dvigniti toliko, kot mislijo, da bi bilo potrebno, če bi hoteli prehiteti pričakovano propadanje domačega denarja.

Edini povojni primer hiperinflacije (bolivijski) nam, tako kot primeri hiperinflacij v raznih drugih državah in drugih obdobjih, ne dokazuje, da sta politična in gospodarska cena življenja za na primer tisočstodotno letno inflacijo nižji od cene hiperinflacije, zloma in novega začetka, ki takšnemu zloму neizbežno sledi.

Zgodovina ne potrjuje, da je bila kriza, izrečena kot hiperinflacija, že kdaj v prid diktatorjem in diktaturam, čeprav je zelo razširjen povsem zmotno prepričanje, da sta Hitler in Stalina rodili nemška in sovjetska hiperinflacija v zgodnjih dvajsetih letih. Tako ti dve kot druge mračne osebnosti so bile plod hude deflacijske krize, v kateri se je znašel svet po zlomu na Wall Streetu jeseni 1929, ko se je proizvodnja zmanjšala za polovico, in po zdesetkanju svetovne trgovine med letoma 1929 in 1934 z dotlej nepojmljivo velikim številom brezposelnih ljudi in zaprtih tovarn. To je povsem druga vrsta obupa od tistega, ki

se množično rojeva iz razkrajajoče se družbe in gospodarstva zaradi hiperinflacije. Nič čudnega potemtakem, če je bila weimarska Namčija po hiperinflacijskem zlomu v letih 1922 in 1923 nekaj kratkih let hkrati tudi prva resnično demokratična država na nemških tleh in če je Berlin v »norih dvajsetih letih«, pa četudi le za kratek čas, prevzel Parizu neuradni naziv kulturne prestolnice sveta. To velja v veliki meri tudi za Sovjetsko zvezo v tistih žal prav kratkih nekaj letih NEP. Tudi stara Jugoslavija je bila do leta 1929 bolj spodobna država kot po uvedbi kraljeve diktature. Bolivija po zlomu hiperinflacije ni dobila novega diktatorja ali oligarhije. Inflacija in hiperinflacija »delajo« torej za drugo vrsto »ureditve«, za takšno, kakršno uvaja dober denar, ne pa razni trdi moze, ki vodijo fanatična gibanja ali stranke. »Delajo« toliko, da nekateri ekonomisti skrajno previdno nemško ravnanje z denarjem pripisujejo prav hiperinflacijskemu zlomu v zgodnjih dvajsetih letih, ki se je kot najgloblja rana zarežala v kolektivni spomin te države. Ali bi mi res morali biti taka zgodovinska izjema in brezupen primer, da »dela« pri nas inflacija za neko drugo vrsto »ureditve«? Samo poskusite naštet razne politične dogme, zablude ali osebnosti, ki jih je že dosedanja jugoslovanska (hiper)inflacija črtala z našega dnevnega reda.

Ekonomsko vzeto je hiperinflacija »boljša« tudi zato, ker razbija sila drago utvaro, da je nekako še mogoče živeti z inflacijami, če so le »znosne« (razlaganje »znosnega« se je tudi pri nas spreminjalo hkrati s stopnjevanjem inflacije). S tega stališča so zelo poučne naj-

novejše analize kalifornijskih ekonomistov (Ronald McKinnona in Davida Robinsona s stanfordske univerze) o tem, kakšno ceno so plačali Američani v sedemdesetih in osemdesetih letih zaradi »strupenega privilegija«, da so se lahko tudi pri tujcih zadolževali v lastnem denarju (in so menda z devalvacijami dolarja lahko obseg tega dolga zmanjševali). Ugotovitve so za nosilce tega samosvoje-ga privilegija zares kaj mračne: zaradi politične nabiral kapital po ceni, ki je že skoraj dve desetletji ves čas dva-do trikrat višja od tiste, ki jo plačujejo njihovi japonski, nemški in nekateri drugi zahodnoevropski tekmeči. To je po svoje dramatično potrdil neki brazilski bankir, ki je na zasедanju finančnikov v okviru jesenske skupščine Mednarodnega denarnega sklada in Svetovne banke v Washingtonu seznanil kolege s tem, koliko je njegova država plačala v dolarjih na račun svojega zunanjega dolga in koliko bi, če bi se zadolževala in odplačevala v svicarskih frankih. Ta preprosti izračun je pokazal, da je Brazilija med letoma 1975 in 1989 plačala upnikom v dolarjih 80 milijard več, kot bi, če bi se zadolževala v švicarskih frankih, menjala dolarji izvozniki zaslužek v to valuto in tako odplačevala dolg. Vodilni svetovni gospodarski tehnik upravičeno piše, da so ta odkrila »osupljiva«, razlaga pa jih seveda kot računski davek odločitve neke države, da izmed dveh vrst svetovnega denarja izbere slabšo ter se potem v njej zadoljuje in odplačuje, menda v upanju, da bo pri tem tudi zanjo veljala ameriška politika razvednotenja dolarja. Toda podatki jasno kažejo, da ekono-

mija ne pozna »zastojkanskega kosila«: tržišče bo tako ali drugače še našlo način, kako kaznovati tiste, ki hoče z devalvacijami svojega denarja dobiti nekaj zastoj.

Če je že brazilsko gospodarstvo tako drago plačalo odločitev, da posluje s slabšo vrsto svetovnega denarja, ali si potem sploh lahko predstavljamo, kako drago bo plačalo šele gospodarstvo, ki je obsojeno, da posluje s takšnim denarjem, kakršen je dinar, se zlasti dinar v osemdesetih letih? Verjetno je kaj takega namogoče izračunati, toda sklep, ki ga lahko iz tega povzamemo, je univerzalen: dražje, občno dražje je poslovati s slabšim kot z močnejšim denarjem, najdražje pa menda z najslabšim. Poglaviti sklep se tudi za jugoslovansko gospodarstvo vsiljuje kar sam. Ni mu, kot mnogi mislijo, potreben slab in čedalje slabši denar zato, ker je slab, pač pa je slab zato, ker mora plačevati neznanško velik davek poslovanja z najslabšim možnim denarjem. Ne drži torej prevladujoče prepričanje, da je mogoče do dobrega denarja priti, če zahteva od gospodarstva, da dela s čedalje slabšim, ta čas pa menda nastajajo možnosti, da ta denar nekega dne postane dober. Dober denar je začetek in ne konec reform, je njihovo izhodišče in ne posledica. To, kar kalifornijska ekonomista na splošno ugotavlja o svoji državi in brazilski bankir o svoji v zvezi z zunanjim dolgom, velja za Jugoslavijo tako v domačih odnosih kot v odnosih s svetom.

Hiperinflacija torej ni ne politično ne gospodarsko največje možno zlo, oziroma sploh ni zlo, ki bi bilo večje od neskončne mrevzje, nje in izčrpanja v dolgih obdobjih, ko se neka družba uči, kako živeti z inflacijo. Ali ne bi bilo bolje, če bi imeli to na začetku in ne od koncu osemdesetih let: ali bi tudi potem minevalo desetletje v razglabljanju o tem, kaj storiti, kaj hoče oblast in česa ne bo dovolila. Téma je, pravi pregovor, najbolj trda pred zoro, zato lahko upamo, da ta naša hiperinflacija pomeni konec inflacijske noči, ki se vleče od zgodnjih sedemdesetih let.

JELENA LOVRIČ

Kaj se vrača z Jelačićem

se zgodovina začena z njimi (to prepričanje je na mnogih socialističnih poldnevnikih in vzporednikih botrovalo marsikateremu kulturnemu barbarstvu v imenu osvobodjenja (lo-veka). To je bil, kot je nekdo dejal, srečen trenutek sprave s preteklostjo, ki smo jo doslej zemerjali ali celo ponarejali. Ker pa je bil odnos do Jelačića po odstranitvi spomenika dolgo prepovedana tema, ki je prav zaradi svoje oporečnosti povzročala pretese, pomeni njegova medijska in verjetno tudi simbolična vrnitev odpravo travme, ki že dolgo zastruplja »hrvaško dušo«.

A prav zato je to hkrati dejanje narodovega samopošтовanja, ki je v zadnjih mesecih doživelo hude udarce sprave oblož, ki so brez vsakršnih argumentov blatili hrvaški narod. Te krivične obtožbe so zbudile njegov nacionalni ponos, nato dandanes tudi hrvaška javnost prenaša materialno prikrajšanost veliko lažje od nacionalne uželjenosti. Pri tem je pogosto najbolj pomembno pokazati, da »imamo tudi mi dirkalnega konja«, kot da se ne bi mogli izogniti pasti, da poskušamo lastno nacionalno samopotrjevanje utemeljiti na obrazci, ki smo jih pri drugih imeli za sporne. Kajti pri vračanju v preteklost, na katero se poskušamo opirati kot hipnotizirani verniki, ni velike razlike med prenosom posmrtnih ostankov »svetega kneza Lazarja«, vrnitvijo posmrtnih ostankov kraljevskih družin v domovino in vračanjem k hrvaškemu banu. Skrb za narodnostno samobitnost in spoštljiv odnos do pomembnih predstavnikov naroda sta znamenji zrelosti družbe. V prizadevanjih za isto, kar nas lahko edino reši, za povezovala z Evropo na podlagi gospodarske in politične liberalizacije, nam slepa zacrtost v nacionalne velikane, četudi so še tako impozantni, ne bo kaj pridla pomagala. Preteklost ne more biti

nadomestilo za sedanjost, ne da bi to škodovalo prihodnosti.

Ce je Hrvaški, ko išče svojo identiteto, vračanje k banu nadomestek za snovanje in uresničevanje takšnih jasnih in perspektivnih programov, je to le hoja v krogu narodnostne samozadostnosti, iz katerega je težko najti izhod. Zato si je tudi pripisovanje prevelikega pomena vrnitvi Jelačićevega spomenika v javnosti mogoče razlagati kot nadomestek za nekakšnega aktualnega očeta naroda, vožda, bana ali voditelja, katerega odsotnost je v državi, ki je stopila na pot, na kateri mora vsaka čreda dobiti svojega pastirja, mogoče občutiti kot prikrajšanost, čeprav ni nujno, da je tako. Zato si nova politična stranka za svojo promocijo ni po naključju izbrala »akcije Jelačića«. Pri tem pa je pozabila, da ta egida ne more biti skupni imenovalec, ki bi mogel združiti Hrvaško na podlagi izrazito nacionalno obarvanega programa. Čeprav znajo tudi v Dalmaciji peti »Vstani, ban« ne kaže pozabiti, da je bil Jelačić zgodovinska osebnost kontinentalne Hrvaške in da ni bil usmerjen ne v Dalmacijo ne v Istru, temveč čisto drugam. Hrvaška je postala »cela« šele v socialistični Jugoslaviji in tega dejstva nikakor ni mogoče izbrisati iz zgodovinskega spomina. Zato Dalmacija, ki je bolj kot kontinentalni del Hrvaške vzemirjena in ogorčena nad tistim, kar vsiljujejo z vhoda države, ne kaže veliko razumevanja za evforijo ob banu Jelačiću.

Množični shod v znamenju Jelačića je bil hkrati promocija aktivnega političnega pluralizma, čeprav ta na Hrvaškem uradno še ne obstaja. Dejstvo, da je imel poziv alternativne tolikšen odmev, zgornjo pričo o razmerju moči in razpoloženju javnosti, ki se nagiba

k opozicijskemu. V nasprotju s Srbijo, kjer se je ljudstvo zgnilo na ulice in se vključilo v politiko pod takirko uradnih političnih sil, in Slovenijo, kjer uradna politika pri tem ni ostala ob strani, je uradna politika na Hrvaškem obsedela v svojem slonokoščnem stolpu, presenečena in se bolj prestrašena sprčo dogajanja na »njemem Trgu republike«. Tako množičen odziv je kajpada lahko tudi odraz dolga leta zatirane potrebe po političnem delovanju, pa naj je trajnejše narave ali pa sproti izzvano s koraki, ki jih javnost na Hrvaškem občuti kot grožnjo. Ali je politični happening odraz želje po novem političnem delovanju na novo prebujene politične javnosti na Hrvaškem ali pa hrepenja po delovanju povsem določenega tipa? Odgovor na to vprašanje bo kmalu znan, saj je agilni mestni minister za zdravstvo pozval Zagrebčane, naj se ta teden javno podprejo akcijo za večjo varnost otrok v prometu, za katero je bilo povod nedavno tragično trčenje solskega avtobusa in vlaka, v katerem je umrlo 14 otrok. Šele na podlagi odziva na njegov poziv: »Če je Jelačić rešil deželo tlačanstva, se spodobi, da mi rešimo mesto za otroke«, bo mogoče dognati pravi pomen dogajanja v minulem tednu: ali je bil shod na Trgu republike priložnost za sprostitve nakopičene politične energije, da bi zgradili boljšo prihodnost, ali pa je šlo le za popravljanje vnosa o lastni preteklosti.

Hkrati ni mogoče zanemariti dejstva, da je Jelačić, kot vse kaže, postal tudi simbol tistih sil, ki sodijo, da sta Hrvaška in hrvaški narod v povojni Jugoslaviji doživela usodo poraženec. Teza iz omenjenega pamfleta, da je socialistična oblast izdala lastni narod in njegove zgodovinske interese, ni le močno podobna gazimestanskim sporočilom, temveč je tudi znamenje, da se rojeva program, ki bo usmer-

jen izključno nacionalno. Pamflet pa napoveduje tudi možnost revanšizma, ki ga je v zadnjem času opaziti v vseh državah, kjer se je monopol partije in njenih načel ohranjal dolga leta, pri tem pa strastne politične ambicije pozabljajo, da poi v demokratizacijo in osvobodjanje družbe nikakor ne more peljati skozi

SLOBODAN RAKOČEVIČ

Prenova »režimskih« socialistov

Položaj in vloga Socialistične zveze se lahko spremenijo na različne načine. Nekateri predlogi za njeno »prenovo« so že nekaj časa znani: vendar pa se mi zdi, da noben ni dovolj argumentiran, vsakega pa so premalo pretehtane in preslabo razvidne posledice, ki jih ponujeni predlogi prinašajo v politični sistem. V obliki so zlasti naslednji:

— Socialistična zveza naj se preoblikuje v Zvezo socialistov kot ena izmed političnih organizacij, oz. zvez,

— Socialistična zveza naj bo okrilje ali servis za druge politične subjekte: politične organizacije, zveze, gibanja ipd.,

— Socialistična zveza naj postane koalicija različnih političnih subjektov (brez lastne identitete in avtonomnosti).

Vsako rešitev (ne samo naštetih) bi morali pretehtati in ovrednotiti predvsem:

— kako se sklada s cilji, ki se jih s prenovo političnega sistema želi doseči ter

— kako dejansko vpliva na politični sistem, in kakšne spremembe prinaša v politični sistem in drugim subjektom v sistemu.

Seveda si moramo biti pri tem v resnici na jasnem o ciljih, ki jih želimo doseči, prav tako pa tudi realno oceniti stanje, razmere in potrebe. Bojim se namreč, da tudi v tej taki kot v mnogih dosedanjih prenovah in reorganizacijah njemu pripravljeni ali sposobni realno oceniti dejanske stanja niti dovolj precizno in razvidno definirati željenih ciljev — razen seveda tistih najsplošnejših, ki sicer ne morejo biti sporni, vendar pa so docela neoprijemljivi. Ni dovolj npr. za cilj postaviti socializem in demokracijo. Potrebno je opredeliti zlasti metodo in način za doseg postavljenih ciljev. To pa zahteva postavitev mnogo bolj stvarnih in oprjemljivih ciljev. V nasprotnem primeru se bomo tako kot že mnogokrat ogrevali enkrat za takšno, drugič pa za drugačne rešitve; eksperimentirali bomo pri urejanju družbenih zadev na način, ki ne pomeni niti dinamizma niti odprtosti za nove zamisli in ideje, ampak prej kaže na negotovost in pomanjkanje jasnih predstav in izhodišč.

Socialistična zveza, ki bi v čimvečji meri ustrezala obstoječim razmeram, potrebam in odnosom, je lahko po mojem mnenju tudi najpomembnejša značilnost našega političnega sistema. Zato je pomembno, da s prenovo Socialistične zveze ne zavrnemo njenih zgodovinskih izkušenj in nesporno priznanih kvalitet,

v političnem sistemu pa s tem ohranimo vse iste prednosti in pridobite samouravnavega socializma, ki so se uveljavile, obenem pa ta sistem obogatimo tudi z vsemi prednostmi meščanske parlamentarne demokracije. Zavedati se moramo namreč, da demokracija ni samo enostaven skupek različnih institucij, ki jih lahko poljubno predstavljati iz enega okolja v drugo, ampak je mnogo več — je način življenja.

Prepričan čsem, da imamo dovolj znanja in kritičnosti, da se pri sprejemanju tujih izkušenj lahko izognemo tistim slabostim, na katere opozarjajo tudi drugod po svetu, prav tako pa tudi tistim našim »izvirnim« rešitvam, ki niso začele in ki očitno sploh ne morejo. Seveda pa pomislek ali ugovor, da določene rešitve niso znane in preizkušene drugod, ni dovolj prepričljiv za njihovo zavrnitev. Enostavno prevzemanje se tako uspešnih modelov in enostavno prenašanje različnih institucij iz drugih sistemov se še nikjer ni pokazalo kot učinkovito. Oblikovanje političnega sistema v vsakem primeru terja ustvarjalnost. Politični sistem in institucije političnega sistema morajo biti prilagojene okolju, v katerem delujejo. Noben sistem in nobena organizacija, ki ni prilagojena okolju in ki se spremenbam v tem okolju ni sposobna prilagajati, ne moreta preživeti. To velja tudi za Socialistično zvezo, zato razumem s prenovo le njeno prilagoditev spremenjenim družbenim razmeram.

Preoblikovanje Socialistične zveze v »navadno« politično organizacijo oz. zvezo bi zaradi tega v bistvu pomenilo njeno prenehanje. S tem seveda ne želim reči, da to ni možno. Nasprotno, takšna sprememba je v bistvu celo najbolj enostavna, saj bi šlo pač za ustanovitev ene izmed političnih zvez, ki bi s svojim programom nastopala v političnem življenju v skladu s sprejetimi pravili političnega delovanja. Dejanska prenova Socialistične zveze pa lahko pomeni samo ustrezno prilagoditev njene sedanje vloge spremenjenim družbenim potrebam. To terja ohranitev in izpopolnitev tistih specifičnosti, ki ji je danes dajajo pečat posebne institucije v političnem sistemu ter spremembo in opustitev vsega tiste, kar jo

bremeni in diskreditira. Če želimo uveljaviti in omogočiti različne oblike političnega pluralizma, mora Socialistična zveza imeti v političnem sistemu drugačno vlogo in položaj kot druge politične organizacije, zveze ipd. To pomeni, da mora biti politična organizacija »sui generis«. Posebnosti Socialistične zveze se lahko izražajo predvsem v posebnosti njenih:

- nalog,
- razmerij do drugih političnih organizacij, zvez, gibanj in drugih,
- razmerij do skupščine in
- v njeni sestavi oz. strukturiranosti.

Te posebnosti nikakor ne izključujejo tudi nekaterih elementov klasičnih političnih organizacij. Tako kot vsaka druga organizacija mora tudi Socialistična zveza imeti svojo avtonomnost, ki pa ne sme krniti avtonomnosti drugih. Imeti mora svoj program in članstvo. Zato je tudi nesmiselno, da bi Socialistična zveza postala zgolj servis drugim organizacijam in zvežem. Preprosto ne verjamem, da je takšna vrsta politične organizacije sploh potrebna.

Vsaka organizacija (ne samo politična) mora določiti svoje okvire, če želi kolikor toliko racionalno funkcionirati. Ti okviri so predvsem pogoji, ki jih mora izpolnjevati tisti, ki se želi vanjo vključiti. To velja tudi za Socialistično zvezo. Pogoji za članstvo v Socialistični zvezi morajo biti dovolj široki, da omogočajo vključitev različnih subjektov, obenem pa morajo biti tudi dovolj natančni in zavzujoči. Poleg posebnega položaja in vloge v političnem sistemu mora imeti tudi program, ki je lahko motiv za vključitev. Program socialistične zveze in pogoji za vključevanje morajo omogočati članstvo posameznikov in organizacij. Članstvo v Socialistični zvezi mora biti popolnoma prostovoljno in v nobenem primeru avtomatično. Vsak posameznik in vsaka organizacija, društvo, družbena organizacija, gibanje ali zveza mora na določen način izraziti svojo voljo in interes za včlanjenje. Za različne organizacije, zveze, društva itd.

članstvo v Socialistični zvezi ne bi smelo pomeniti tudi pogoj za njihov legalni obstoj in normalno delovanje. Ustanovitve in delovanje katerekoli politične organizacije ali zveze ne bi smeli v ničemer pogojevati s članstvom v Socialistični zvezi. V političnem sistemu je potrebnih zagotoviti nemoteno delovanje vseh političnih subjektov ne glede na to, ali delujejo znotraj ali izven Socialistične zveze; vsak se mora pač sam odločiti o načinu svojega delovanja in povezovanju z drugimi organizacijami. Članstvo v Socialistični zvezi pa je potrebno omogočiti tudi tistim posameznikom, ki so hkrati člani drugih političnih organizacij, zvez, gibanj ipd. Vključenost v več organizacij je normalna lastnost in potreba sodobnega človeka in ne vidim razloga, da to ne bi moglo biti tudi v tem primeru. Vsaka mora seveda sam za sebe presoditi, če je vključenost v različne politične organizacije zanj združljiva — predvsem pa, če takšno članstvo ne ovira izpolnjevanja pogojev in pravil posamezne organizacije. Podobno mora veljati tudi za kolektivne člane. Ni treba, da so po programi organizacij, ki bi se želele vključiti v Socialistično zvezo, skladni s programom socialistične zveze, gotovo pa z njim ne morejo biti v nasprotju. V tem pogledu bi imela Socialistična zveza tudi elemente koalicije. Pri tem moramo seveda upoštevati, da je bistvo vsake koalicije prav v različnosti interesov njenih udeležencev, saj v primeru istih interesov ta sploh ne bi bila potrebna. Članstvo v Socialistični zvezi mora vsakemu udeležencu omogočiti uresnitve nekega njegovega interesa. Zato bo vsak član te organizacije samo toliko časa, dokler bo menil, da lahko ta svoj interes v njej najbolje in najučinkovitejše zadovoljuje. Socialistična zveza zaradi svojega posebnega položaja ne sme biti prepreka za samostojno delovanje političnih subjektov izven nje. Tako kot po mojem mnenju — ne bi smeli vprašanja političnega pluralizma zreducirati samo na večstrankarski sistem, oziroma političnega pluralizma enačiti samo s strankarskim pluralizmom, tudi ne smemo političnega pluralizma utesnjevati v okvir socialistične zve. Politični pluralizem se ne more izčrpati samo z obstojem in delovanjem političnih strank (ali

zvez oz. organizacij, kot jih pri nas imenujemo), vendar pa brez možnosti svobodnega ustanavljanja in delovanja političnih strank o političnem pluralizmu sploh ne moremo govoriti. Politični pluralizem je stvarnost, od političnega sistema pa je odvisno, katere njegove oblike in institucije dopušča, pospešuje ali pa ovira in preprečuje. Demokratičen politični sistem bi moral omogočiti vso možno pestrost oblik in načinov. Zavedati se je namreč treba, da so v sodobni družbi potrebne zelo različne in številne oblike, da različni interesi lahko dobijo svoj politični izraz.

Za uveljavljanje različnih političnih interesov oziroma za oblikovanje in uveljavljanje posameznih stališč o vsakem konkretnem družbenem vprašanju v sodobni družbi klasična politična organizacija (stranka) gotovo ni edina možna oblika. Seveda se bo za izražanje nekaterih določenih skupnih interesov vedno oblikovala določena organizacija. Že zaradi praktičnih razlogov se ljudje ne bodo za vsako vprašanje želeli vedno sproti opredeljevali, ampak se bodo v določenih zadevah vnaprej priključili stališčem organizacije, katere člani so.

Prav tako pa bodo ljudje lahko imeli tudi takšne interese, ki bi jih sicer želeli izražati in uveljavljati, ne bi pa se zato hkrati želeli vključevati v eno od obstoječih političnih organizacij ali pa zato oblikovati svojo.

V Socialistični zvezi bi za razliko od drugih političnih organizacij morali ustvariti okvir in prostor za izražanje in opredeljevanje glede določenih vprašanj in za uveljavljanje različnih stališč in interesov po eni in drugi poti.

Poleg tega bi v Socialistični zvezi lahko omogočili soočanje različnih stališč in interesov o posameznih družbenih vprašanjih različnih političnih subjektov — od posameznikov do političnih organizacij.

subjektov. Uveljavitev svojih stališč in interesov v Socialistični zvezi bi tako za vsakogar gotovo imela poseben pomen, obenem pa bi pomenila tudi večjo družbeno relevantnost takšnih stališč. V Socialistični zvezi se sicer ne bi sprejemale družbene odločitve. To je stvar skupščine. V Socialistični zvezi usklajena in oblikovana stališča in predlogi o relevantnih družbenih vprašanjih pa bi vendarle pomenila pomembno podlago za družbene odločitve skupščin, seveda ne edine, kajti v skupščinah bodo s svojimi predlogi nastopali tudi subjekti, ki ne bodo sodelovali v Socialistični zvezi.

Preko Socialistične zveze bi v procese družbenega odločanja pripeljali tudi vse iste ideje, projekte, prizadevanja, interese in gibanja, ki ne želijo institucionalizirati kot politične ali druge družbene organizacije ali kako drugače.

Posebnost Socialistične zveze se mora poleg sestave (članstva oz. udeležencev), programa in načina delovanja odražati zlasti v njenem položaju in vlogi v političnem sistemu. Pri tem ne bi smeli zanemariti vloge, ki bi jo morale imeti glede zagotavljanja družbenega vpliva pri opravljanju določenih dejavnosti (gre predvsem za dejavnosti posebnega družbenega pomena oziroma za javne službe, kot jim pravijo po svetu) oz. na določenih področjih družbenega življenja in dela. Ta vloga Socialistične zveze je izjemnega pomena in rekel bi, da je prav Socialistična zveza pri tem nezamenljiva; seveda pa ta vloga prihaja v poštev samo, če z reformo političnega sistema ne mislimo zavreti procesov demokratizacije. Proces demokratizacije seveda ne sme krniti vloge države in njene odgovornosti na omenjenih področjih, zlasti v družbenih dejavnostih.

Na takšen način »prenovljena« Socialistična zveza bi lahko imela še naprej posebno vlogo pri informiranju in v volilnem sistemu.

Pri tem pa moramo upoštevati, da bi na vseh področjih delovanja in pristojnosti Socialistične zveze s spremembo njene sestave in strukturiranosti prihajal do izraza vpliv vseh subjektov, ki bi bili vanjo vključeni. Tako bi se morala takšna sestava Socialistične zveze odražati ne samo v njenih vodstvenih organih, ampak neposredno tudi v sestavi ustreznih organov, npr. v medijih.

Posebna vloga Socialistične zveze na področju informiranja seveda v ničemer ne bi smela ovirati pluralizma medijev, na ustrezen način pa bi zagotavljala tudi pluralizem v t. i. osrednjih medijih.